

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

DIPLOMOVÁ PRÁCE

PAMĚŤ MĚSTA JINDŘICHOVA HRADCE 1918 – 1948

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Rauchová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Ondřej Hanousek

Studijní obor: Historie navazující

Ročník: 2.

2018

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice 27. června 2018

Tímto bych rád poděkoval paní PhDr. Jitce Rauchové, Ph.D. za mnoho cenných rad, podnětů a trpělivost při vedení práce. Bez jejího vstřícného a odborného přístupu by práce nemohla vzniknout. Poděkování rovněž patří mé rodině a přátelům za všeobecnou podporu a pochopení.

Anotace

Koncept paměti města, který rozvinul Andreas Huyssen na základě míst paměti (lieux de mémoire) Pierra Nory, odkazuje ke sdílenému symbolickému světu, prostřednictvím kterého se aktéři a instituce snaží uchovat materiální stopy odkazující k minulosti města a jeho identitě. Tento metodologický přístup se stane základem předkládané diplomové práce, v níž budou na základě pramenného výzkumu zachyceny proměny reprezentace paměti města Jindřichův Hradec v období 1918-1948. Sledována budou místa spojená s politickými manifestacemi a společenskými událostmi, památkové objekty (zámek a hrad, úzkokolejná dráha), muzea, pomníky a památníky, ale i významné jindřichohradecké podniky (Fruta, Jiholen, Lada). Pozornost bude rovněž zaměřena na prezentaci města prostřednictvím turistických průvodců a místních periodik.

Annotation

The concept of the remembrance of the town history, which was elaborated on by Andreas Huyssen based on Pierre Nora's notion of location memories (*lieux de mémoire*) refers to a shared symbolic world through which participants and institutions endeavour to preserve material traces which refer to the town's history and its identity. This methodological approach is the basis of the presented thesis, in which changes of representation of memories of Jindřichův Hradec in the era of 1918-1948 are recorded via research of historical sources. The subjects of observation are places associated with political manifestations and social events, historical objects (chateau-castle complex, narrow-gauge track), museums, historic monuments and memorials, but also significant enterprises (Fruta, Jiholen and Lada). The thesis focuses on the presentation of the town through tourist guide pamphlets as well as the local press.

Obsah

Úvod.....	7
Metodologické vymezení tématu.....	9
Pojem identita	9
Identita a paměť	11
Problematika míst, kolektivní paměť, vzpomínky a kulturní identita	11
1. Jindřichův Hradec v moderní době.....	18
2. Jindřichův Hradec v československém státě.....	24
2. 1. Období 1918-1948	24
2. 2. Návštěvy státníků.....	38
2. 3. Místa paměti – památníky a pomníky.....	47
2. 3. 1. Vojenské pomníky	47
2. 3. 2. Husův pomník.....	51
3. Jindřichův Hradec turistický.....	55
4. Jindřichův Hradec starobylý – místa paměti.....	68
4. 1. Veřejné prostory	68
4. 1. 1. Náměstí Míru	68
4. 1. 2. Radnice	72
4. 1. 3. Langrův dům.....	74
3. 2. Památkové a sakrální prostory	76
3. 2. 1. Zámek a hrad	76
3. 2. 2. Kostel Nanebevzetí Panny Marie	80
3. 2. 3. Kostel sv. Jana Křtitele	84
3. 2. 4. Sousoší Nejsvětější Trojice.....	86
Závěr	88
Seznam pramenů a literatury	91
Seznam příloh	96

Úvod

Předkládaná práce se zaměří na mapování proměn města Jindřichova Hradce, jež v období mezi lety 1918-1948 přispěly k utváření místní kolektivní paměti. Metodologicky tedy bude vycházet z myšlenky Maurice Halbwachse o vytváření paměti kolektivem. Ve sledovaném období procházely české země zásadními historickými mezníky, jež se podílely na formování kolektivní identity. Zvolené téma se soustředí na odhalení těchto tvůrčích procesů a jejich výsledků na regionální úrovni v prostoru okresního města.

Úkolem úvodní kapitoly práce je přiblížit vývoj Jindřichova Hradce v moderním období. S využitím diachronní metody se pokusím nastínit proměny politického a hospodářského charakteru, jež mohou pomoci pochopit postupy utváření místní paměti. Ve spojení s poznatky o ekonomickém stavu regionu se zaměřím na průběh kulturního rozvoje, který je možné sledovat v souvislosti se vznikem a činností různých skupin a sdružení dokládajících povědomí o jihočeské totožnosti. Poznatky o spolkových aktivitách pomohou vysvětlit způsoby vlastní sebereflexe na regionální úrovni.

Následující kapitola si klade za cíl odhalit prostředky, jakými se Jindřichův Hradec pokoušel začlenit do procesu vytváření identity československého státu a jeho obměn ve sledovaném období. Pokusím se vysvětlit, jak Hradečtí reagovali na politické dění a proměny státního zřízení, jakým způsobem vyjadřovali svou sounáležitost s národní myšlenkou. Pro popsání těchto procesů volím postup spojený s interpretací různých manifestací, oslav a jiných událostí kolektivního charakteru. Dalším ukazatelem je vztah k politickým aktérům, který lze vyjádřit na základě pozorování jejich návštěv Jindřichova Hradce. Sledován bude průběh pobytu delegací ve městě, případný doprovodný program a rétorika politických projevů. Součástí kapitoly se rovněž stane rozbor názvů veřejných prostranství, částí města a ulic, jenž umožní dále definovat postoj místních vůči politikům i státním zřízením a establishmentům. Zaměřím se i na objekty, jež jsou ze své povahy zasvěceny účelu uchování paměti – památníky a pomníky – které v Jindřichově Hradci pomáhaly vytvářet povědomí o identitě československého státu.

Kromě archiválií uložených ve fondu *Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956)* využiji i obecní kroniky *Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836* a *Pamětní knihu města Jindřichova Hradce 1929*. Zvolené knihy poskytují velké množství chronologicky řazených údajů připomínajících významnější události a

dění ve městě. Tyto zápisy budou dále komparovány s informacemi obdobné povahy obsaženými v regionálním týdeníku *Ohlas od Nežárky*.

Při zpracovávání další části se zaměřím na budování obrazu města Jindřichova Hradce prostřednictvím turistických průvodců. Cílem je zjistit, které objekty a součásti města posloužily jeho prezentaci, zviditelnění na turistickém trhu a zatraktivnění lokality v očích potenciálních návštěvníků. Z toho pak lze usuzovat, co považovali autoři průvodců za nejdůležitější a nejvhodnější, na co byli nejvíce pyšní a co pokládali za relevantní při vytváření strategií zaměřených na zvýšení zájmu o Jindřichův Hradec.

Jako hlavní pramen pro sestavení této části tedy budu využívat bedekry, které vycházely již od konce 19. století. Analýza informací obsažených v těchto starších tiscích umožní poznání způsobů prezentace před vznikem samostatného československého státu a jejich následnou komparaci s prostředky využívanými v novějších titulech. Základním pramenným zdrojem pro sepsání kapitoly se však stanou průvodce vydané v období mezi lety 1918 a 1948. Lze předpokládat, že vzhledem k neutěšené hospodářské situaci kraje budou mnohé signifikantní znaky Jindřichova Hradce spojeny spíše s jeho kulturním a historickým zázemím, případně s možnostmi, jež nabízí okolní příroda. Zvolené prameny – turistické průvodce – v naprosté většině případů skutečně vycházejí z kulturního a přírodního potenciálu regionu, lákají návštěvníky k prohlídce starého města a jeho památek, k výletům do okolí a blízké České Kanady. Po zlomovém roce 1948 jsou stále akcentovány památky a krásy jihočeské přírody, zároveň se však projevují rysy nového politického a společenského proudu. V souvislosti s industrializací Jindřichohradecka se pozornost obrací i k nově budovaným podnikům (například k Jiholnu či pobočce národního podniku Lada). Bedekry vyzdvihují úspěchy socialismu v oblasti průmyslu a celkového rozvoje města například v podobě zvýšení výstavby bytových, činžovních i rodinných domů.

Rozsáhlá obrazová monografie *Jindřichohradecko – cíl vaší dovolené* vydaná roku 1973 slouží jako skvělý příklad prolnutí politického narativu 70. let s propagačním potenciálem tisku. Doprovodný text je prosycen poznámkami a referencemi, které potvrzují postavení Jindřichova Hradce coby moderního socialistického města s dějinami výrazně ovlivněnými lidovými vrstvami, jež své historické, historicko-stavební, kulturní a průmyslové zázemí doplňuje o výtěžky nového ideo-politického a společenského kurzu. Identita se tak částečně přesouvá z dimenze historické do sféry politické. Při srovnání se staršími publikacemi tedy zjišťujeme, že texty moderních průvodců jsou nyní

ideologizovány a nesoustředí se tak výhradně na přispění k atraktivitě lokality coby možného cíle turisty.

Výzkum bude dále doplňován archiváliemi objasňujícími přístup městské správy k produkci propagačních materiálů. Patřičné prameny lze nalézt ve složce shromažďující písemnosti k propagaci města, která spadá do fondu *Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956)*.

S pomocí poznatků načerpaných z turistických průvodců se následně pokusím vytvořit přehled lokalit a bodů v Jindřichově Hradci, které bude možné označit jako místa paměti. Těmto místům tedy bude věnována následující kapitola, v níž budu odděleně sledovat prostory veřejné, sakrální a památkové. Pozornost zaměřím na veřejná prostranství vhodná k pořádání kolektivních akcí a k shromažďování, komplex jindřichohradeckého hradu a zámku a místní chrámy. V rámci těchto okruhů se pokusím identifikovat jejich nejvytíženější součásti, následně je usadit do kontextu jindřichohradeckého veřejného dění, a tím potvrdit či vyvrátit domněnku o jejich roli v procesu vytváření místní kolektivní paměti. Předpokládám využití těchto prostorů pro konání kulturních, manifestačních, vojenských a politicky laděných akcí, oslav a náboženských festivít. Druhotně mohou objekty sloužit jako orientační body.

Pramenný materiál poskytnou fondy *Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956)* a *Kulturně historický archiv*.

Metodologické vymezení tématu

Pojem identita

Výraz latinského původu, překládaný do češtiny jako totožnost, používáme pro vyjádření shodnosti pojmů. Jejich dílčí znaky se mohou lišit, ovšem rozsah srovnávaných pojmů musí být totožný. V případě, že jsou si skutečnosti rovny i v rámci svých znaků hovoříme o naprosté totožnosti. O identitě lze uvažovat i v rovině psychologické, kdy je označením pro totožnost osoby – něčího *já*.¹ O filosofii identity pak hovoří Friedrich

¹ Heslo Identita, in: Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, sv. XII, Praha 1998, s. 478.

Schelling, který své myšlenky o originalitě jednotlivostí shrnuje do prohlášení „*Vše, co jest, je o sobě jedno.*“²

Sociologie představuje širší pojetí termínu identita a nabízí více verzí jeho výkladu. Může se jednat o „*Hluboký pocit vlastní totožnosti založený na prožívání vlastní komunity. (Jakým člověkem jsem a čím se liším od druhých.)*“³, tedy o zdůraznění vlastní individuality a vymezeného postoje ke svému okolí, světu a prosazování určitých hodnot a ideologie. Identitu lze vyložit také jako „*Ztotožnění jedince se svými životními rolmi. Souhrn soc. rolí (Kdo jsem nebo budu ve vztahu k druhým.)*“⁴. Individuum tedy hlouběji reflektuje své okolí a pracuje na svém vztahu k ostatním skupinám. Posledním projevem totožnosti může být „*Prožívání příslušnosti k větším nebo menším společenským celkům. (Ke kterým skupinám patřím a jak je to pro mě důležité.)*“⁵, kdy je jedinec konfrontován s danými složkami lidskosti (pohlaví, barva kůže, věk) i těmi, mezi nimiž může volit (náboženská a politická příslušnost, životní partner, kariéra) a přiklonit se tak k určité skupině. Pro potřeby předkládané práce bude nejpřínosnější vymezení kolektivní identity: „*Společná shoda členů o podstatných rysech skupiny, o tom, kdo k ní patří a kdo nikoli, a co by skupina měla a co by neměla dělat.*“⁶

V 90. letech ovlivnil bádání o povaze identity myšlenkový proud konstruktivismu, který je založen na přesvědčení, že za určitých podmínek je možné vytvořit identitu uměle. Konstruktivismus si přizpůsobuje termín „*imagined communities*“ B. Andersona, překládá jej jako „*vymyšlené*“, vynalezené pospolitosti a pojmenovává jím tedy vazby a vztahy, jež považuje za vykonstruované. Sdílené historické dědictví a společná minulost skupin je dle konstruktivistů pouhým mýtem, a proto ani národ nelze uznat za reálně existující skupinu. V opozici ke konstruktivistickému přístupu stojí proud esencialistický, pro nějž je pojem národ – a tedy i identita – daleko pevnějším. Ve světle konstruktivistického pojetí se badatelský přístup k národní identitě rozšiřuje o kulturní dimenzi a je více orientován na výzkum symbolů, slavností, stereotypů a způsobů národní agitace, jež jsou tímto prohlášeny za anorganické.⁷ V případě Jindřichova Hradce se zaměření na tyto typy projevů jeví jako klíčové.

² Peter Kunzmann – Franz-Peter Burkard – Franz Wiedmann, Encyklopedický atlas filosofie, Praha 2001, s. 151.

³ Jan Jandourek, Sociologický slovník, Praha 2001, s. 104.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž, s. 104-105.

⁷ Miroslav Hroch (ed.), Pohledy na národ a nacionalismus, Praha 2003, s. 18.

Identita a paměť

O významu kolektivní paměti pro vědecký výzkum ve 20. století pojednává Jacques Le Goff ve své knize *Paměť a dějiny*.⁸ Využívání onoho přístupu při snaze poznávat společnost vědeckými metodami přisuzuje zcela prioritní postavení: „*Kolektivní paměť přesahuje historii jako vědu a jako veřejný kult jednak v tom, že je pramenem této historie (a to pramenem proměnlivým), bohatým na archivy a dokumenty/monumenty, a dále v tom, že je zvučnou (a živoucí) ozvěnou historické práce. V této perspektivě patří kolektivní paměť k významným objektům zájmu rozvinutých společností i společností rozvojových, vládnoucích společenských tříd i tříd ovládaných, jež vesměs bojují o moc či o život, o přežití a vzestup.*“⁹

Na otázku zapojování kategorie paměti do procesu konstruování identity pak nabízí zcela zřejmou odpověď: „*Paměť je zásadním prvkem toho, co se bude napříště nazývat identitou, individuální či kolektivní, jejíž hledání, horečnaté a úzkostné, je v současnosti jednou z hlavních aktivit jednotlivců i společností.*“¹⁰

Problematika míst, kolektivní paměť, vzpomínky a kulturní identita

Pro metodologické uchopení problematiky paměti míst volím přístup francouzského historika Pierra Nory,¹¹ jak jej předkládá ve svém příspěvku v *Antologii francouzských společenských věd*.¹²

Nora hovoří o vzniku výrazného rozdílu mezi dějinami a pamětí. Pojmy, jež bývaly totožné, jsou v důsledku zrychlení a modernizace společnosti od sebe odtrženy a paměť je vyňata ze své původní pozice, již zaujímal v každodenním životě lidí. Paměti jsou tak zasvěcována místa, která nám mají „cosi“ připomínat, čímž nás ovšem stahují do dějin, v nichž je nyní paměť zakotvena. Historie a paměť jsou zde stavěny téměř do protikladu („*Paměť je život – Historie je rekonstrukce; Paměť je aktuální – Historie je představením či zobrazením minulosti; Paměť je citová a magická, přijímá pouze ty*

⁸ Jacques Le Goff, *Paměť a dějiny*, Praha 2007.

⁹ Tamtéž, s. 110.

¹⁰ Tamtéž, s. 111.

¹¹ Pierre Nora (narozen roku 1931 v Paříži) je francouzský historik, který proslul svými pracemi o identitě a paměti. Od roku 1977 stál v čele École des hautes études en sciences sociales a je jedním z hlavních představitelů školy Annales. Pierre Nora, *Mezi pamětí a historií: problematika míst*, in: *Antologie francouzských společenských věd: Město*, Praha 1996, s. 39.

¹² Tamtéž, s. 39-64.

prvky, jež jí vyhovují – Historie, protože je operací intelektuální a světskou, vyžaduje analýzu, kritický diskurs; Paměť ukládá vzpomínku do posvátného prostoru, historie ji odtud vypuzuje; Paměť je absolutní, historie zná pouze relativitu atd.). Historie tak vlastně usiluje o anihilaci a vytěsnění paměti, o důsledné uplatňování historického kriticizmu, což by však ve svém důsledku vedlo k okleštění připomínek minulosti (pro náš případ například památníků, pomníků, soch) o tu jejich vlastnost, pro niž je s pamětí spojujeme.¹³

Způsob, jakým místa paměti vznikají, vidí Nora – pod tíhou „kritického principu, vyčerpání našeho politického a mentálního historického rámce, který je dosud natolik silný, aby nám nedovolil zůstat k tomu lhostejní, zároveň ovšem již natolik slabý, že se pouze vynoří v podobě svých nejmocnějších symbolů“¹⁴ – jako poněkud samoúčelný či samospádný. Místa paměti tak vznikají jako důsledek deritualizace našeho světa a jsou odrazem snahy konsolidovat společenství, které se proměňuje. Veškeré takové připomínky (muzea, archivy, hřbitovy, svátky, pomníky apod.) jsou pak iluzí věčnosti, chladnými a vyprázdněnými pojmy.¹⁵ Samoúčelnost jejich vzniku pak spočívá v domněnce, že je jednoduše potřeba „vytvářet archivy, zavádět výročí, pořádat oslavy, pronášet nekrology, notářsky ověřovat dokumenty, neboť tyto akty již nejsou přirozené.“¹⁶ Vyprázdněnost oněch míst dokládá Nora následujícími slovy: „Neboť, pokud by jim nebyla věnována ona pietní péče, historie by je rychle smetla. Opíráme se o bašty. Kdyby však to, co tyto bašty brání, nebylo ohroženo, neměli bychom ani potřebu stavět je. Kdybychom vzpomínky, jež v nich střežíme, skutečně prožívali, byly by zbytečné.“¹⁷ Podobně se zánikem tradiční paměti narůstá i potřeba archivů, institucí paměti a obecně pocitu nutnosti uchovávat jiné doklady minulosti: stopy, svědectví, dokumenty ad. Nároky kladené na potenciální archiválii, na její relevanci, jsou již podle Nory natolik rozmělněné, že dochází k dramatickému nárůstu počtu archivů a jejich materiálu, což je ovšem „nejzazším důsledkem nového vědomí, nejviditelnějším výrazem terorismu historizované paměti.“¹⁸

Samotným místům paměti přisuzuje Nora trojí smysl, materiální, symbolický a funkční, přičemž jednotlivé aspekty se uplatňují zároveň, jen v různé míře. Místem pak

¹³ Tamtéž, s. 40-42.

¹⁴ Tamtéž, s. 45.

¹⁵ Tamtéž, s. 46.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž, s. 50.

nemusí být pouze to, co si tradičně představíme pod tímto pojmem (tedy nějaký prostor), nýbrž široká paleta artefaktů, událostí a předmětů, jevů atd. Jako příklad propojení oněch tří smyslů uvádí autor pojem generace, jež je „*materiální svým demografickým obsahem; funkční hypoteticky, neboť zajišťuje krystalizaci vzpomínky a současně její přenos; symbolická ex definitione, protože určitou událostí či zkušeností, prožitou několika jednotlivci, charakterizuje většinu, která stála stranou.*“¹⁹ Místa paměti dále musí vykazovat určitou schopnost přizpůsobivosti a proměny, pokud chtějí přetrvat a zachovat svou výpověď v běhu dějin, „*v nepřetržitém sledu sémantických přesunů a nepředvídatelném rozrůstání jejich přediiva.*“²⁰

Nora následně předkládá mnoho rozmanitých příkladů (literární a historická díla, prostory, samotné dějinné události, dokumenty, pomníky, sochy atd.) ve snaze dokázat, že veškeré tyto jednotlivosti jsou ve své roli něčím spojeny: „*Existuje určitá artikulovaná, hierarchizovaná síť zahrnující tyto různé identity, nevědomá organizační struktura kolektivní paměti, kterou bychom měli učinit vědomou si sebe samé. Místa jsou momentem národních dějin.*“²¹

Místa paměti popisuje Nora jako naprosté originály, jež jsou samy sobě znaky. Na rozdíl od jiných předmětů vázících se k dějinám, dějinným událostem, jsou místa spojená s pamětí zcela jedinečnými celky a díky této své vlastnosti tak podle Nory „*unikají dějinám*“ a jsou „*vydělena v nerozlišenosti profánního – prostoru nebo času, prostoru a času – určitého kruhu, uprostřed kterého vše symbolizuje, vše znamená*“. Tato skutečnost je původem dvojí povahy takových míst, kdy ta jsou definována vlastní originalitou a povahou a zároveň disponují schopností jaksí nabalovat další významy importované ze světa, jímž jsou obklopena. Můžeme se tedy pokusit odhalit významy, jež přesahují rámec původní uzavřené identity oněch prostorů a celků a zjistit, jak se tyto nástavbové smysly objevovaly a vyvíjely v průběhu věků.²²

Další metodologické východisko poskytuje myšlenka Maurice Halbwachse o vytváření paměti kolektivem – skupinami lidí, zde tedy obyvateli města. Kolektivní paměť je vytvářena vzpomínkami jednotlivců, kteří však vzpomínají jako členové

¹⁹ Tamtéž, s. 56.

²⁰ Tamtéž, s. 57.

²¹ Tamtéž, s. 62.

²² Tamtéž, s. 63.

skupiny; jejich vzpomínky se vzájemně podpírají a formují tak celistvější obraz reality a události a jsou základem pro poznání identity.²³

Individuální paměť lze vnímat jako určitý protiklad k paměti kolektivní. Jednotlivec vytěsňuje vzpomínky na události, jež zažil s určitým kolektivem, který v sobě soustředil členy, jimž naopak některé události mohly přijít dostatečně zajímavé a působivé, a tedy hodné uchování paměti. Zároveň však nelze individuální paměť posuzovat jako „*důležitou a dostačující podmínku připomenutí a rozpoznávání vzpomínek*“.²⁴ Vzpomínka se vytrácí v důsledku dlouhodobého odloučení od dané skupiny a k jejímu obnovení nestačí pouhé svědectví ostatních příslušníků. „*Je nutné, aby se paměti nepřestaly vzájemně shodovat a vykazovat dostatek bodů průniku. Jen tak lze vzpomínku kontinuálně rekonstruovat pomocí společného základu. Vzpomínku nezískáme poskládáním jednotlivých obrazů minulé události. Rekonstrukce se musí odehrávat na základě sdílených informací a myšlenek, které se nacházejí zároveň v naší mysli a v myslích ostatních, protože mezi nimi opakovaně přecházejí.*“²⁵

Zároveň však kolektiv může být původcem myšlenky, kterou pak jednotlivec považuje za svou vlastní. Jedná se o jakási vnuknutí, jež jsou výsledkem pobytu v dané skupině a sounáležitostí s ní. Podle Halbwachse se „*v takových chvílích nacházíme v souladu s naším okolím do té míry, že společné rozpoložení nám už brání rozeznat jeho počátek, zda začalo v nás nebo v ostatních.*“²⁶ Způsob, jakým uvažujeme o světě kolem sebe, nás může snadno přesvědčit o vlastním autorství myšlenky, kterou však ve skutečnosti přebíráme ze svého okolí (médií, literatury, rozhovorů). I v případě konkrétních postojů a názorů se tak může jednat o importy, jež byly do našeho vědomí a způsobu uvažování vloženy a jsou důsledkem pobytu v určité (sociální) skupině.

Individuální paměť je dílčí součástí paměti sdílené kolektivem, přičemž vzpomínky jednotlivců, kteří jsou součástí oné skupiny, se mohou od povahy vzpomínek společných lišit. Paměť jednotlivce se s podobou sdílených informací rozchází podle toho, jaké postavení individuum zaujímá a jaký je jeho vztah k jiným prostředím: „*Pokud tedy kolektivní paměť čerpá svou sílu a trvání z toho, že se opírá o určitý soubor lidí, jedná se stále o jedince, kteří vzpomínají, a to jako členové skupiny. Z této masy*

²³ Maurice Halbwachs (1877 Remeš – 1945 Buchenwald) byl francouzský sociolog, který se od 20. let zabýval kolektivní pamětí, k jejímuž samotnému konceptu významně přispěl. Ve svém díle rozpracovával mnoho témat – ekonomickou sociologii, teorii tříd a stratifikace, metodologické problémy sociologie. Výrazně jej ovlivnil jeho učitel Émile Durkheim. Maurice Halbwachs, *Kolektivní paměť*, Praha 2009.

²⁴ Tamtéž, s. 61.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Tamtéž, s. 86.

*společných vzpomínek, opírajících se jedna o druhou, však nevystupují nutně tytéž vzpomínky každému z členů skupiny. Bez problémů můžeme připustit, že každá individuální paměť představuje způsob vidění kolektivní paměti a že tento způsob se mění v závislosti na místě, které zaujímáme, a zároveň že toto místo se mění podle vztahů, které udržují s ostatními prostředími.*²⁷

Německý egyptolog Jan Assmann²⁸ v úvodu své knihy připomíná rostoucí zájem o téma paměti a vzpomínky, přičemž příčinu tohoto dění zdůvodňuje třemi faktory. Za prvé ukládáním dat na elektronická média (umělá paměť), což lze vyložit jako kulturní revoluci, srovnatelnou s vynálezem knihtisku či písma; dále šířením postoje „post-kultury“ stavěného do protikladu k naší kulturní tradici, kdy zaniklé kulturní rysy (například „Staroevropa“ podle Niklase Luhmanna) uchováváme ve formě vzpomínky a komentovaného zpracování; za třetí pak vymírání generace očitých svědků nejtěžších zločinů a katastrof v análech lidských dějin.²⁹

Assman přichází s teorií kulturní paměti, jejíž povahu lze pochopit s pomocí následujícího poznatku: *„Společnosti si imaginativně vytvářejí sebezobrazení a přes sled generací navazují na určitou identitu formováním jisté kultury vzpomínky; a činí to – což je pro nás rozhodující bod – naprosto odlišnými způsoby.*³⁰ V souvislosti s kulturami pak hovoří o vytváření tzv. konektivních struktur, jejichž role spočívá v produkování spojů a závazků ve společenské a časové dimenzi. Takový jev lze označit za „spravedlnost“. Konektivní struktury zároveň propojují včerejšek s dneškem za pomoci utváření formativních zkušeností a vzpomínek, které udržuje přítomné a zároveň do přítomnosti přenáší minulé obrazy, čímž podněcuje naději a vzpomínku. Zde se jedná o kulturní aspekt s původem v mytických a historických vyprávěních. *„Oba aspekty – normativní i narativní, aspekt nařízení i aspekt vyprávění – zakládají sounáležitost neboli identitu, umožňující jedinci mluvit o „my“. Tím, co jednotlivá individua spojuje do podobného „my“, je konektivní struktura sdíleného vědění a sebezobrazení, která se opírá jednak o vazbu na společná pravidla a hodnoty, jednak o vzpomínku na společně obývanou minulost.*³¹

²⁷ Tamtéž, s. 91.

²⁸ Jan Assmann (narozen 1938 v Langelsheimu) studoval egyptologii, klasickou archeologii a hellénistiku. Působil jako profesor na univerzitách v Jeruzalémě, Paříži a Yale. Je držitelem ceny Historického kolegia udělované německým historikům. Jan Assmann, *Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*, Praha 2001.

²⁹ Tamtéž, s. 15.

³⁰ Tamtéž, s. 22.

³¹ Tamtéž, s. 20.

Autor si klade za cíl vytvořit z termínu konektivní struktura pojem, jenž by byl využitelný typologicky. Zaměřuje se tedy na proměny a výsledné podoby konektivní struktury v jejich rozmanitosti a porovnatelnosti, dynamiku kulturního procesu, vyostřování a upevňování, uvolňování a jejich rozpad. Využívá pojmu kánon k vymezení principu, „*kteřý vyostřuje konektivní strukturu určité kultury směrem k odolnosti vůči času a k neproměnlivosti.*“³²

Jan Assmann připomíná závěry Maurice Halbwachse, který dochází k poznání, že na paměť mají v zásadní míře dopad vnější společenské a kulturní podmínky. Jedná se o vnější dimenzi paměti, u níž lze rozlišit čtyři oblasti:

1. *Mimetická paměť. „Tato oblast se vztahuje k jednání. Jednání se učíme napodobováním. Užití písemných pokynů k jednání, jako jsou návody k použití, kuchařky, stovební instrukce, představuje poměrně pozdní fázi, která se nikdy zcela neprosadila. Jednání nikdy nelze plně kodifikovat. Dodnes se široké oblasti každodenního jednání, zvyklostí a mravů opírají o mimetické tradice.*“³³

2. *Paměť věcí. Zachycuje člověka v obklopení věcí, „do nichž vkládá své představy o účelnosti, pohodlí a kráse, a v jistém smyslu tedy sebe sama. Věci mu tak jako v zrcadle ukazují určitý obraz jeho samotného, upomínají ho na něj, na jeho minulost, jeho počínání atd. Svět věcí, v němž žije, se vyznačuje určitým časovým indexem, který spolu s přítomností zároveň poukazuje na různé vrstvy minulosti.*“³⁴

3. *Jazyk a komunikace: komunikativní paměť. Také v procesu osvojování jazyka hraje nápodoba nezastupitelnou roli. „Vědomí a paměť nelze objasnit individuální fyziologií a psychologií; je tu zapotřebí „systémového“ výkladu, který zahrnuje interakci s ostatními jednotlivci. Vědomí a paměť se totiž v jedinci budují pouze díky jeho účasti na podobných interakcích.*“³⁵

4. *Přenos smyslu: kulturní paměť. „Kulturní paměť vytváří prostor, do kterého víceméně plynule přecházejí všechny tři výše uvedené oblasti.*“³⁶ Mimetické rutiny svou proměnou v rituály získávají formu tradování a zpřítomnění kulturního smyslu a následně přecházejí do oblasti kulturní paměti. Do věcí proniká smysl jejich přeměnou na symboly,

³² Tamtéž, s. 21-22.

³³ Tamtéž, s. 23.

³⁴ Tamtéž, s. 23-24.

³⁵ Tamtéž, s. 24.

³⁶ Tamtéž.

ikony či reprezentace, což lze zaznamenat například u pamětních kamenů, náhrobků, chrámů, model atd.³⁷

V souladu s myšlenkami P. Nory budu tedy k místům paměti přistupovat jako k prostorům, které slouží k uchování „živoucí“ paměti a samotné „pamatují“ na svou předpokládanou roli, tedy úděl připomínat událost a představovat jakousi dějinnou kotvu, jež může oživovat a udržovat regionální paměť, a dokonce i národní étos. S přihlédnutím k jejich anorganickému původu počítám s možností jejich účelného vzniku a vynucené účelné služby určitým záměrům, což souvisí i s dichotomickou povahou míst a jejich schopností absorbovat širší spektrum významů.

Při snaze rekonstruovat kolektivní paměť Jindřichova Hradce budu zpracovávat výstupy jednotlivců (autorů zápisů v kronikách či článků v periodících) či menších skupin (představitelů městské správy) patřících do městského společenství, které mohou posloužit jako reprezentativní vzorek paměti hradecké populace.

Teorie kulturní paměti J. Assmana předjímá jedinečnost procesů vytvářejících identitu cestou kulturní vzpomínky. Prostřednictvím konektivních struktur se pokusím odhalit podstatu scelovacího mechanismu vytvářejícího městské společenství, díky němuž je pak jeho jednotlivým součástí – individualitám – umožněno hovořit o kolektivu. V praktické rovině se tedy zaměřím na paměť věcí, které jsou odrazem povahy svých tvůrců a paměť kulturní, jež pomůže vysvětlit ritualizování některých projevů (oslav), jejich postupnou proměnu v tradici a následné ukotvení v systému kulturních znaků.

³⁷ Tamtéž.

1. Jindřichův Hradec v moderní době

S revolučním rokem 1848 získal dříve vrchnostenský Jindřichův Hradec postavení jednoho z center nově vznikající státní správy. Ve městě byl založen správní úřad politického okresu jindřichohradeckého, k němuž patřil i novobystřický soudní okres. Roku 1850 se zde usídlilo i okresní hejtmánství.³⁸ V daném období patřil Hradec mezi největší města v českých zemích a díky svým 6 986 obyvatelům a 643 domům zaujímal osmé místo za Prahou, Libercem, Chebem, Plzní, Kutnou Horou, Českými Budějovicemi a Hradcem Králové.³⁹

Přibližně do devadesátých let držela v Jindřichově Hradci politický primát strana staročeská. Situaci se podařilo změnit Janu Slavíkovi, který stál ve vedení místní organizace Národní strany svobodomyslné.⁴⁰ Dr. Jan Slavík působil v Hradci jako advokátní koncipient a později provozovatel vlastní advokátní praxe. Velice aktivně se angažoval v místním politickém a veřejném životě. V 80. letech vykonával funkci prvního starosty místní Tělocvičné jednoty Sokol, vedl Měšťanskou besedu a rozhodujícím způsobem se podílel na ustavení zdejší organizace mladočeské strany. Jako poslanec říšské rady v roce 1893 předložil návrh volebního zákona, který měl garantovat všeobecné hlasovací právo. Kvůli nesouhlasu s kompromisním přístupem mladočechů svůj mandát v roce 1898 složil a své politické ambice nadále naplňoval na komunální úrovni coby člen městského zastupitelstva či starosta zastupitelstva okresního.⁴¹

Po Slavíkově rozchodu s mladočechy začaly ve městě sílit pozice národně sociálního hnutí, které se opíralo o podporu živnostenských kruhů.⁴² Hlasy páté volební kurie získávali především kandidáti agrárníci. Národní socialisté svou agitaci podporovali činností Politického klubu orientovaného na nedělnickou veřejnost a periodiky *Štítný* a krátce vycházející *Volností*. Dělnické vrstvy se pokoušela oslovit prostřednictvím odborové organizace Pokrok, jež měla vytvářet protiváhu obdobně orientovanému sdružení sociálních demokratů s názvem Svornost. Strana slavila úspěch při prvních volbách do říšské rady podle všeobecného hlasovacího práva, kdy s její podporou úspěšně kandidoval František Žemlička. V brzkých volbách do zemského

³⁸ Luděk Jirásko, Jindřichův Hradec, Praha 2007, s. 14-15.

³⁹ Pavel Břicháček a kol., Jindřichův Hradec 1293-1993: sborník statí k dějinám města, České Budějovice 1993, s. 21.

⁴⁰ Jan Muk, Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka, Jindřichův Hradec 1970, s. 47.

⁴¹ Štěpánka Běhalová, Nezapomenutelné osobnosti v historii města Jindřichův Hradec, Jindřichův Hradec 2015, s. 46.

⁴² J. Muk, Kapitoly, s. 47.

sněmu svou pozici upevnili mladočeši, kteří podpořili kandidaturu Karla Merta. Venkov zajistil mandát agrárníkovi Františku Fenclovi.

Se zavedením všeobecného volebního práva vzrostlo sebevědomí zatím spíše upozaděných stran, jež začaly své pozice upevňovat zakládáním místních organizací. Tak vznikl například vzdělávací spolek Vlastimil křesťansko-sociální organizace, Unie textilních dělníků – odborová organizace sociálních demokratů či okresní organizace agrární strany, jíž předsedal poslanec F. Fencil.

Do říšských voleb roku 1911 vstupovali národní socialisté oslabeni rozkolem mezi ústředím a místní organizací strany. Jindřichohradečtí straníci odmítali plánovaný volební pakt s mladočechy, proti nimž ve městě vždy aktivně vystupovali, a prosazovali opětovné postavení svého kandidáta F. Žemličky, jehož později podporovali prostřednictvím spojeného výboru živnostenského a národních dělníků. F. Žemlička ovšem neuspěl a strany národní a národně sociální pak konečně kývly na poskytnutí podpory mladočecha V. Kratochvíla, čímž se chtěly vymezit vůči politicky vzdálenějším sociálním demokratům a jejich reprezentantovi Karlu Cífkovi. S Kratochvílovým vítězstvím tak volby do říšské rady opět vynesly do popředí Národní stranu svobodomyšlnou, která posílena tímto úspěchem založila 12. září 1911 v Jindřichově Hradci svou místní organizaci, jíž předsedal Karel Mert. Český venkovský volební okres zajistil místo ve sněmovně agrárníkovi J. Vackovi.

Zanedlouho však ruch politického života přehlušil první světový válečný konflikt a činnost místních organizací byla značně omezena. Vzpruhu přineslo založení České státoprávní demokracie v únoru roku 1918, jejíž úsilí o dosažení společného postupu socialistických stran v J. Hradci podporoval Vladislav Slavík, syn zesnulého J. Slavíka. Již v březnu tak na základě společné dohody partají vznikl permanentní výbor tvořený dvěma zástupci národních socialistů, dvěma autonomisty a dvěma centristy za sociální demokraty. Státoprávní demokracie a socialistický výbor následně ustavily výbor společný, jehož prostřednictvím se podílely například na oslavě 1. května či na slavnosti uspořádané u příležitosti padesátého jubilea založení Národního divadla.⁴³

V meziválečném období politickou štafetu v Jindřichově Hradci přebrala sociální demokracie. Ve sněmovních volbách roku 1920 ji svým hlasem podpořilo 1 744 hradeckých voličů, ve volbách senátních 1 371. Jako druzí skončili národní demokraté, na třetím místě pak národní socialisté. V celé českobudějovické župě rovněž největší

⁴³ Jan Muk, Politický život Jindř. Hradce (1848-1918), Jindřichův Hradec 1929, s. 111-138.

úspěch připadl sociálním demokratům a ti tak získali mandát pro své dva kandidáty Josefa Tesku a Aloise Kříže. Další výsledky se již při srovnání s J. Hradcem lišily, když se za celou župu jako druzí umístili agráři a za nimi němečtí sociální demokraté.⁴⁴ Do výsledků se tak promítly aspekty hospodářské i národnostní. Obdobný úspěch slavila sociální demokracie v Jindřichově Hradci i v dalších volbách do poslanecké sněmovny Národního shromáždění roku 1925. Po demokratech získala v Hradci nejvíce hlasů strana lidová a v těsném závěsu za ní živnostensko-řemeslnická jednota. Při sečtení hlasů z celého obvodu ovšem zvítězila Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, jako druzí se umístili sociální demokraté a za nimi lidovci.⁴⁵ Do výsledku se tedy opět promítl agrární charakter regionu. Sociální demokraté, lidovci a živnostníci zaujali první tři místa i při volbách do obou komor v roce 1929.⁴⁶ Roku 1935 se rozložení mírně proměnilo, když třetí místo získali národní socialisté.⁴⁷

Jako politické reprezentanty Jindřichova Hradce můžeme uvést některé z místních starostů. Na přelomu 19. a 20. století zastával úřad Václav Naxera, za něhož došlo k významným přestavbám a modernizaci města. V pozici starosty se patrně osvědčil, neboť do ní byl zvolen celkem desetkrát a setrval v ní tak dlouhých dvacet sedm let. Své schopnosti uplatňoval i na vyšší než komunální úrovni – roku 1883 se dostal do zemského sněmu za národní stranu a v letech 1898-1900 vykonával mandát poslance říšské rady za mladočechy.

Po Naxerově smrti do úřadu nastoupil Karel Mert, který v něm zůstal až do roku 1919. Jako přední městský úředník navázal na práci svého předchůdce a při svém úsilí o další modernizaci města se podílel na výstavbě městské elektrárny, založení obchodní školy a rozvoji Jiráskova předměstí. Jeho další politické angažmá spočívalo v kandidatuře do zemského sněmu za stranu mladočechů.

Po vzniku Československa a Mertovu odchodu se dění kolem starostenského úřadu poněkud zkomplikovalo. V čele města v rychlém sledu stanuli Jan Chýna, Otomar Bistřícký, Jan Tesař či probošt Jan Vacek. Vinou rozporů převládajících v městské správě byla k řízení města dvakrát jmenována obecní správní komise s předsednictvím Tomáše Vladimíra Sládka. V roce 1926 se situaci podařilo stabilizovat, do starostenského křesla usedl v prosinci 1926 Antonín Brož a město reprezentoval až do května 1938. Coby

⁴⁴ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 436.

⁴⁵ Ohlas od Nežárky 55, 1925, č. 47, s. 2.

⁴⁶ Tamtéž 59, 1929, č. 44, s. 1.

⁴⁷ Tamtéž 65, 1935, č. 22, s. 6.

krejčovský mistr měl blízko k živnostenským kruhům. Pracoval v živnostenském společenstvu, zastával funkci místopředsedy představenstva Nákupního, prodejního a výrobního oděvního družstva, starosty okresní jednoty živnostenských společenstev či jednatele Jednoty vzájemně se podporujících řemeslníků a živnostníků. V rámci své politické praxe předsedal místní organizaci Československé živnostensko-obchodní strany středostavovské, za niž byl roku 1923 zvolen do městského zastupitelstva a městské rady.⁴⁸

Ve 30. letech politickou situaci na Jindřichohradecku ovlivňovalo sílící postavení německého obyvatelstva. Vzestup NSDAP aktivizoval proněmecké síly na Hradecku, začal vycházet nacisticky zaměřený Neubistritzer Zeitung a od roku 1934 se množily organizace Sudetendeutsche Partei. V bystrickém soudním okrese sílily separatistické tendence, které svými návštěvami v tamějších městech dále podporoval Konrad Henlein. Henleinovci své postavení v převážně německé⁴⁹ Nové Bystřici upevnili s volbami do okresního zastupitelstva roku 1935, když získali naprostou většinu odevzdaných hlasů. Po připojení Rakouska k Německé říši zmizely německé občanské strany a slábly pozice německé sociální demokracie. Ta však ještě 1. května roku 1938 manifestovala v Jindřichově Hradci společně se všemi českými stranami na obranu demokracie a republiky.⁵⁰

Politickou orientaci místního obyvatelstva definovala hospodářská povaha regionu. Slabý industrializační proces, dílem způsobený opožděnou výstavbou železnice, udržoval část populace u agrárního způsobu obživy a neposkytoval dostatek dalších pracovních příležitostí. Východisko představovalo dojíždění za prací do Vídně a jejího okolí či úplné opuštění rodného kraje a vystěhování například do Ameriky. V důsledku tohoto trendu souvisle klesal počet obyvatel okresu: z 52 200 v roce 1869 na 46 818 v roce 1930.⁵¹ V samotném Jindřichově Hradci populační křivka spíše stagnovala a dlouhodobě růst začala až kolem roku 1900, kdy překročila hranici 9 000 obyvatel.⁵² V roce 1930 žilo ve městě 10 467 lidí.⁵³ Národnostní poměr obyvatelstva se vyvíjel ve

⁴⁸ Š. Běhalová, *Nezapomenutelné osobnosti*, s. 17-22.

⁴⁹ Podle výsledků sčítání obyvatel provedeného roku 1930 žilo v Nové Bystřici 2 665 osob, z toho 2 229 Němců. *Statistický lexikon obcí v zemi České*, Praha 1934.

⁵⁰ J. Muk, *Kapitoly*, s. 49.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 45.

⁵² Roku 1900 žilo ve městě 9 285 obyvatel. Kol., *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005*, Praha 2006.

⁵³ *Tamtéž*.

prospěch Čechů: v roce 1881 zde žilo 976 Němců na 7 725 Čechů, 1901: 529 Němců na 8 712 Čechů, 1921: 239 Němců na 9 067 Čechů, 1930: 551 Němců na 9 792 Čechů.⁵⁴

Problematika ekonomického potenciálu kraje je spjata s otázkou jihočeské identity („jihočešství“), již se zabýval například pedagog a historik Jan Muk. V drobném tisku *K historii jihočešství* nastínil stručný vývoj v oblasti hledání regionální identity prostřednictvím zakládání a působení různých spolků a sdružení hospodářského i kulturního charakteru. Zaměřil se i na vydavatelskou činnost spojenou s posilováním vědomí o jihočeské totožnosti.

Počátky procesu prosazování oblastních zájmů nalezneme dle J. Muka v hospodářské sféře. Roku 1850 vznikla Obchodní komora jihočeská, která se ovšem stala pouze jakýmsi zastupitelem regionálních snah Jihočechů, neboť primárně se jednalo o úřední instituci s vlastními, přesně vymezenými úkoly. Za prvního skutečného reprezentanta regionu pak lze považovat až Spolek jihočeských akademiků Štítiny, jenž byl ustaven roku 1872. Úkolem členů spolku – jihočeských studentů – bylo již přímo povznesení jižních Čech po stránce kulturní. J. Muk citoval slova zakladatele sdružení F. P. Hniličky, v nichž zaznívalo apriorní přesvědčení o přítomnosti jakéhosi jihočeského komplexu: „*studující kraje jihočeských velice zabírali se nad tím, že rodné kraje jejich jsou popelkou mezi žírnými vlastmi českými a proto že jihočeská omladina, vidouc, že odnikud nezárí rodným krajanům hvězda spásná, sama jala se pracovati o duševní povznesení svých krajanů.*“⁵⁵

Autor připomněl ještě několik projevů, které se před přelomem 19. a 20. století staly reprezentanty jihočeské identity. Patří mezi ně například spis *Hospodářské poměry již. Čech* A. Červeného, jenž se stal prvním počinem představujícím jižní Čechy „*jako určitý svérázný krajinný celek, s přesným vylíčením jejich přírodních i hospodářských poměrů.*“⁵⁶ Za účinnější pokus o podpoření jihočeskému regionalismu však J. Muk považoval činnost ředitele Národního divadla Františka Adolfa Šuberta, který spolu s poslaneckým Českým klubem prosazoval vytvoření tzv. Sboru pro zvelebení českého jihu. Úmysl ovšem nebyl naplněn.

Na počátku 20. století došlo rovněž k několika spíše méně zdařilým pokusům o vytváření sdružení či vydávání regionálně orientovaných tiskovin. Nejúspěšnějším projektem kulturního charakteru se stalo Pěvecké sdružení jihočeských učitelů. Těleso

⁵⁴ Jan Muk, *Ze zákulisí osudů Jindřichova Hradce v letech 1939-1942*, Jindřichův Hradec 1946, s. 5.

⁵⁵ Týž, *K historii jihočešství*, České Budějovice 1940, s. 5-6.

⁵⁶ Tamtéž, s. 6.

vzniklo roku 1911, přežilo válečné běsnění a vystupovalo do roku 1926, kdy svou činnost ukončilo. Snahy o vytvoření skutečně zástupné a reprezentativní organizace jihočeského regionalismu vyvrcholily až v roce 1928 se vznikem Jihočeského národohospodářského sboru. Spolek založený Rudolfem Beranem a Janem Stockým⁵⁷ sídlil v Praze a měl své odbory ve všech jihočeských okresech. Jak je patrné ze zvoleného názvu, zabýval se především otázkami hospodářského charakteru. Pod záštitou sboru vznikala i další hospodářská sdružení a podniky (Jihočeské nákupní a prodejní družstvo, Jihočeská autobusová společnost JAS). Organizaci kulturního života kraje zajišťovaly v daném období například budějovické spolky Sdružení jihočeských výtvarníků či Sdružení jihočeských spisovatelů a táborská Jihočeská společnost pro zachování husitských památek, jež vydávala na studium husitství zaměřený *Jihočeský historický sborník*.⁵⁸

⁵⁷ Vzájemná regionálně orientovaná spolupráce R. Berana a J. Stockého má své počátky již v letech 1924 a 1925. Jan Stocký, Jižní Čechy. Kulturní, hospodářský, sociální vývoj a stav. Program regionální práce, Praha 1937, s. 7.

⁵⁸ J. Muk, K historii, s. 7-17.

2. Jindřichův Hradec v československém státě

Jindřichův Hradec je obvykle představován jako město s bohatou historií a značným vlivem na dějiny českého státu, na jejichž vývoji a podobě se spolupodílela právě hradecká vrchnost. Stále přetrvává povědomí o významném postavení Hradce, který byl v jedné z etap své existence dokonce druhým největším městem v zemi. Množství zachovaných stavebních i písemných památek přitahovalo přední české historiky. Jako host byl Černín na hradeckém zámku přijat Josef Dobrovský při svém pobytu v letech 1819 a 1828. Několikrát studoval v archivu František Palacký, který nabyté znalosti zúročil při práci na svých českých dějinách. Místní si historikova zájmu nepochybně vážili, neboť jej roku 1861 jmenovali čestným občanem města. V jindřichohradeckém archivu bádala i Josef Pekař, jenž v něm načerpal prameny pro svou *Knihu o Kosti*.⁵⁹

2. 1. Období 1918-1948

Jednou ze zásadních proklamací prosazujících myšlenku národní a státní autonomie Čechů a Slováků je Tříkrálová deklarace. O informovanost hradeckého obyvatelstva ve věci aktuální poslanecké iniciativy se postaral regionální týdeník *Ohlas od Nežárky*, když 1. února 1918 otiskl text dokumentu s titulkem *Deklarace všech českých poslanců ze dne 6. 6. m. m.*⁶⁰ Jedná se však o pouhé sdělení bez připojeného komentáře, vysvětlení či stanoviska. Podobně informativní charakter má i zápis v městské kronice, jímž je upozorněno na uveřejnění znění dokumentu v *Ohlasu*. Ačkoli tedy chybí jasné stanovisko autora zápisu ke sdělované skutečnosti, jistý postoj k celé věci je možné odvodit z názvu zvoleného k označení prohlášení. Podle hradeckého kronikáře „*Ohlas od Nežárky uveřejnil deklaraci všech českých poslanců o nárocích Českého národa na svoji samostatnost a protest proti odírání práva sebeurčení národů.*“⁶¹

Jasnější postoj zaujali Hradečané, když se ostře vymezili vůči projevu jednoho z členů vlády: „*Městská rada odsoudila a protestovala proti projevu ministra zahr. záležitostí hr. Otakara Černína, urážejícímu celý Český národ.*“⁶² Ministr Černín svým výstupem na zasedání vídeňské městské rady, v němž kritizoval česko-slovenskou

⁵⁹ P. Břicháček a kol., Jindřichův Hradec, s. 179-180.

⁶⁰ *Ohlas od Nežárky* 48, 1918, č. 6, s. 1.

⁶¹ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 424.

⁶² Tamtéž, s. 425.

zahraniční iniciativu a T. G. Masaryka, rozhořčil i v jistém smyslu prorakously orientovaného Bohumíra Šmerala a loajálního pražského primátora Karla Groše.⁶³ Projevy národní hrdosti zaznamenáváme v tomto případě i v podobě zápisu spojení „Český národ“, kdy je vědomě porušováno pravidlo spisovného způsobu psaní přídavných jmen za účelem zdůraznění jedinečnosti a postavení českého etnika.⁶⁴ Dojem o odhodlání obyvatel Hradce hájit českou menšinu a vymezit se vůči monarchii je ovšem rozmělněn následujícím zápisem, který informuje o udělení svolení panovníka k nazvání hlavního hradeckého náměstí „Náměstím císaře a krále Karla I.“⁶⁵

Příležitostí, při které již skutečně gradovaly projevy národní sounáležitosti, se stala oslava 1. května. Z iniciativy stran socialistické⁶⁶ a státoprávní demokracie⁶⁷ byl na Novém městě⁶⁸ uspořádán tábor lidu, manifestace s jasným sdělením – dosažení státní samostatnosti. K události „*sešlo se hojně účastníků místních i okolních*“⁶⁹ a k jejímu oficiálnímu vyznění přispěla i účast místního správního orgánu – městské rady v čele se starostou Karlem Mertem.⁷⁰ Poté, co zazněl „*mohutný chorál husitský, Kdož jste boží bojovníci*“⁷¹ interpretovaný členy spolku Černín a Sokol, zahájil akci František Žemlička⁷² a slova se ujal hlavní řečník Hanzlíček. V jím předneseném projevu lze kromě předpokládaného národnostního apelu vysledovat i jakýsi sociální aspekt: „*manifestace, při níž poprvé schází se dělnictvo s ostatními stavy bez rozdílu jako jednolitý národní celek, aby podepřely a posílily nově obrozené a vznešené snahy oficiálních politiků a mluvčích národa za velikým cílem samostatnosti státní.*“⁷³

⁶³ Michael Borovička – Jiří Kaše – Jan. P. Kučera – Pavel Bělina, Velké dějiny země Koruny české XII. b, Praha 2013, s. 665.

⁶⁴ V dobových Pravidlech českého pravopisu lze dohledat například tuto analogii pravopisné situace: „*Habsburkové, - ale rod habsburský*“; Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, Praha 1913, s. 5.

⁶⁵ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 425.

⁶⁶ Česká strana socialistická.

⁶⁷ Česká státoprávní demokracie.

⁶⁸ Patrně tedy na dnešním Masarykově náměstí.

⁶⁹ Ohlas od Nežárky 48, 1918, č. 19, s. 1.

⁷⁰ Karel Mert (1859-1936) studoval gymnázium v rodném Jindřichově Hradci a práva na pražské univerzitě. Ve městě svého původu vystřídal několik různých funkcí. Roku 1890 získal místo tajemníka okresního úřadu, později působil jako místostarosta i starosta místní Tělocvičné jednoty Sokol a v roce 1894 se dostal do městského zastupitelstva. V období 1907-1918 vykonával poslanecký mandát za národní stranu svobodomyšlnou. Čelným představitelem Jindřichova Hradce se stal 9. ledna 1909. Jako člen, a v řadě případů i vykonavatel různých funkcí, se podílel na činnosti mnoha hradeckých spolků a seskupení. Š. Běhalová, Nezapomenutelné osobnosti, s. 20.

⁷¹ Ohlas od Nežárky 48, 1918, č. 19, s. 1.

⁷² F. Žemlička byl jedním z hradeckých obecních zastupitelů.

⁷³ Ohlas od Nežárky 48, 1918, č. 19, s. 1.

Snad až patetickou reakci vyvolal projev dalšího řečníka T. Vl. Sládka, „*který přednesl památná slova přísahy Národa, při níž zdvihly se tisíce rukou do výše, aby slavnostně a s nadšením zavázaly všechny přítomné k tomu, že zůstaneme, kde jsme stanuli! Věrní v práci, věrní v zápase, věrní v utrpení, věrní až do hrobu! Vytrváme, dokud nezvítězíme!*“⁷⁴

Z projevů, jimiž jindřichohradečtí ještě před 28. říjnem prezentovali své vlastenecké odhodlání, uveďme slavnost na památku položení základního kamene Národního divadla a jmenování Aloise Jiráska⁷⁵ čestným hradeckým měšťanem.

Program „*Národní slavnosti dne 15. a 16. května 1918*“⁷⁶ zahrnoval konání večírků a lidové oslavy. Účastníci večírku uspořádaného 15. května v sále u Kadlců⁷⁷ vyslechli přednášku, zpěv písní s vlasteneckým podtextem,⁷⁸ recitace obdobně laděných básní⁷⁹ a zhlédli jednoaktovou hru Jaroslava Vrchlického *Svědék*. Již tato expozice hlavní oslavy slavila velký úspěch, což dokládá její „*přehojná návštěva a stále stupňované nadšení*“⁸⁰ a fakt, že byla pro všeobecný zájem 21. května opakována.⁸¹

Odpoledne 16. května křižoval ulicemi města vyzdobeného prapory v zemských barvách údajně tisícíhlavý zástup. Národnostní aspekt reprezentovaly skupiny oděné v národních a lidových krojích, institucionální dojem vyvolávala účast městské rady a členů obecního zastupitelstva. Početné bylo i zastoupení nejrůznějších spolků, například Sokolu, Vojínů a úředníků, Literární jednoty, pěveckých jednot Slávy dcera a Černín, politických organizací socialistických stran a dalších. Na konci zástupu měli své místo občané. Cílem průvodu byla restaurace Rudolfova, v jejíž zahradách se pak konala samotná slavnost. Program byl zahájen proslovem pokladníka Jindřicha Šimánka provázeným „*ohnivým vlasteneckým nadšením*“⁸² a zpěvem národní hymny. Účastníci oslav se mohli nadále těšit z vystoupení ochotnické kapely a pěveckých jednot, cvičebních výkonů členů Sokolu a slosování o obraz akademického malíře Františka

⁷⁴ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 425.

⁷⁵ Spolu s Jiráskem byl čestným měšťanem jmenován ředitel gymnázia Josef Novák. Tamtéž, s. 426.

⁷⁶ Ohlas od Nežárky 48, 1918, č. 22, s. 1.

⁷⁷ V sále u Kadlců, jak bývá prostor označován v pramenech, se v následujícím prvorepublikovém období odbývala řada setkání obvykle politického charakteru. Veřejné schůze tu pořádaly například Československá národní demokracie, Československá strana socialistická, Československá sociálně demokratická strana dělnická i jiní.

⁷⁸ Zazněly *Moravské písně; Věno; Vzhůru již hlavu, národe*.

⁷⁹ Úryvky z cyklu Svatopluka Čecha *Ve stínu lípy* a báseň Viktora Dyka *Země mluví*.

⁸⁰ Ohlas od Nežárky 48, 1918, č. 21, s. 3.

⁸¹ Tamtéž, č. 22, s. 1.

⁸² Tamtéž.

Bělského a blíže nespecifikované knihy. Dopad slavnosti na posílení národního uvědomění a vlasteneckých tendencí je pro autora článku zcela jednoznačný: „*Však zdar slavnosti a vlastní účel její celým ostatním průběhem byl naplněn: do nejširších vrstev vnesena byla myšlenka a přesvědčení svorné a pospolité kulturní práce, obnoveny byly nejkrásnější dojmy obětavosti a vlastenectví, jež spojeny jsou s představou Národního divadla, jehož idea: vlastní kulturou dobýti národní a státní svébytnosti a samostatnosti zajisté v plné míře pronikla srdce všech přítomných tisíců.*“⁸³

Na samém sklonku existence rakouského soustátí přišel císař Karel I. s posledním pokusem o záchranu jeho celistvosti. Ve svém Manifestu z 16. října 1918 nabídl přeměnu rakouské části monarchie ve federaci, která bude vybudována na principu sebeurčení dotčených národů. Masarykova Washingtonská deklarace, jež byla zveřejněna o pouhé dva dny později, však svou proklamací zásad a principů, na nichž bude postaven budoucí československý stát, zcela překryla rakouskou iniciativu. Zpráva o císařském Manifestu byla na regionální úrovni přijata patrně již poněkud vlažně, o čemž svědčí záznam městské kroniky, který o skutečnosti informuje bez jakéhokoli hodnocení. O dění v rakouské politice zpravuje své čtenáře 25. října regionální tisk *Ohlas od Nežárky*. Činí tak rovněž bezpříznakově, když otiskuje znění Manifestu, aniž by připojoval komentář či vyjádření o politickém stanovisku.

Na titulní straně tohoto tisku však zaujme i jiný text, který svou povahou vytváří až jakýsi protiklad k vážnému sdělení o vývoji přístupu monarchie k národnostní otázce. Jedná se o nekrolog právníka Antonína Maděry, „*vzorného českého vlastence*“⁸⁴ a Sokola, který v Jindřichově Hradci vykonával mnoho veřejných i spolkových funkcí. Zpráva o smrti přítele sepsaná Adolfem Šetkou⁸⁵ je pojata značně subjektivně a tím naléhavěji pak vyznívá její obsah při srovnání s textem císařského svolání. Sdělení je vlastenecky laděno a některé pasáže nabývají až prognostického charakteru: „*Želíme odchodu bratra Maděry co demokrata ryzího zrna, jehož by nastávající demokratická doba zvláště potřebovala, jenž mohl ještě našemu národu mnoho platných služeb prokázat a litujeme velice, že drahému zesnulému nebylo dopřáno dočkati se naší národní samostatnosti, po které jako každý dobrý Čech po celý život co nejvřeleji toužil.*“⁸⁶ Na biogram je naroubován i silný národnostní akcent: „*Z matičky Prahy, k níž upírají se nyní toužebně*

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž, č. 44, s. 2.

⁸⁵ Autor se představuje jako ředitel spořitelny. Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž.

zraky všech poctivých Čechů v očekávání politických událostí pro náš národ tak významných, rozhodujících, z Prahy, odkud čekáme jen radostné zprávy, věštící nám lepší svobodný život, zalétla k nám smutná pro všechny Hradečany, zvláště Sokoly bolestná zpráva, že našeho milovaného bratra A. Maděry, starosty „Sokola“, není více.“⁸⁷

V den vyhlášení republiky se výkonu moci ve městě ujala Národní rada a Jindřichův Hradec se hrdě přihlásil k novému zřízení, jehož vznik byl vnímán jako odčinění mnohaleté křivdy: *„památný den prohlášení samostatnosti Československé republiky, nejšťastnější den pro Národ od bitvy bělohorské, jež tímto pomstěna.“⁸⁸* Již v prvních řádcích komentujících události památného dne bylo vzpomenuáno válečných obětí, prolité krve *„zdatných synů národa“⁸⁹* a zásluhy na vzniku republiky byly připsány konkrétním osobnostem: Masarykovi, Benešovi, Kramářovi, Rašínovi, Klofáčovi a Staňkovi.⁹⁰

Na 29. října se chystalo konání oslav, jejichž průběh byl stanoven jindřichohradeckou národní radou. V podvečer vyrazil od sv. Václava⁹¹ průvod, v němž byly zastoupeny všechny vrstvy a složky obyvatelstva – *„městská rada, Národní rada, spolky, politické organizace, studenti, vojáci, muži, ženy, mládež – celý Hradec.“⁹²* Na Náměstí císaře a krále Karla I. se průvod zastavil, v prostoru před radnicí vystoupil pěvecký spolek s písní Vzhůru již hlavu národe a následoval projev předsedy národní rady T. Vl. Sládka⁹³ s proklamací prvního nařízení české vlády. Trasa průvodu dále pokračovala ulicemi Palackého, Růžovou, Jarošovskou a Riegrovou. Po návratu na náměstí se dav za zpěvu dalších písní rozešel.⁹⁴

Následujícího dne byli na slavnostním zasedání obecního zastupitelstva jmenováni čestní občané Jindřichova Hradce. Takto poctěni byli T. G. Masaryk, K. Kramář, F. Staňek, V. Klofáč a G. Habermann *„co přední budovatelé státu*

⁸⁷ Tamtéž, s. 1.

⁸⁸ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 427.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ S výjimkou Aloise Rašína tedy kronikář zapomíná na muže 28. října. Tamtéž.

⁹¹ Kostel sv. Václava se v době vzniku republiky nacházel na samotném okraji městské zástavby. Nejednalo se o obvyklý výchozí bod takových průvodů, a proto se domnívám, že jeho volba byla ovlivněna jednak snahou o zahrnutí prostoru s jistým symbolickým charakterem, jednak záměrem učinit trasu průvodu co nejdelší.

⁹² Ohlas od Nežárky 48, 1918, č. 45, s. 2.

⁹³ Tomáš Vladimír Sládek (1862-1926), učitel, člen zpěváckého spolku Černín, představitel Národní jednoty pošumavské a Novobystřicku a náčelník jihočeské Žižkovy župy jednoty Sokol. Předsedou národní rady se stal při jejím založení v červenci 1918. Š. Běhalová, Nezapomenutelné osobnosti, s. 41.

⁹⁴ Ohlas od Nežárky 48, 1918, č. 45, s. 2.

Československého.⁹⁵ Z pramenů ovšem zjistíme, že nápad na udělení čestného občanství výše jmenovaným, s výjimkou T. G. Masaryka, je již staršího data. Návrh Výboru spojených socialistických stran městské radě pochází z 20. července 1918 a je odůvodněn záměrem vyjádřit poctu poslancům, jimž byl svěřen „*boj za samostatnost Československého národa*“.⁹⁶ Jméno budoucího prezidenta československého státu k výčtu aspirantů přibylo až onoho 30. října.

Slavnostní program se 30. října přesunul na Novoměstské náměstí, kde byl od třetí hodiny odpolední pořádán tábor lidu. Z tribuny dekorované národními barvami zaznělo několik projevů. Slova se znovu ujal předseda národní rady T. Vl. Sládek, promluvil ředitel spořitelny A. Šetka, který připomněl význam francouzské revoluce a jasně deklaroval, že „*vysvobození nám přinesly legie československé, Wilson, Masaryk*“.⁹⁷ Sociální aspekt v sobě zahrnoval projev p. Sváčka, který promluvil za dělnictvo, když „*(...) tlumočil přihlášku dělného lidu ke společné práci a skončil požadavkem zdemokratisování všech řádů a kooptování zástupců lidu do obecního zastupitelstva*“.⁹⁸ Řečník tedy otevřeně vyslovil samozřejmý předpoklad sociální rovnosti v nové demokratické společnosti. Nezůstalo pouze u slov a po výzvě v projevu A. Šetky bylo navrženo a jednomyslně zvoleno osmnáct zástupců lidu do obecního zastupitelstva.⁹⁹

Titulní strana vydání regionálního *Ohlasu*, jež reaguje na vznik republiky, je celá věnována oslavnému textu s názvem *Česko-slovenský samostatný stát*. Užitá stylistika působí v atmosféře doznívající války silně idealisticky, až utopisticky: „*Svobodný stát československý není již snem, nýbrž skutečností tak pravdivou, že sami ani nedomyšlíme se plného dosahu a rozsahu, žijeme v opojení, žijeme v oblacích... Vyjasnily se tváře, odletěly starosti; nemyslíme na hlad, bídu, krev a sténání trpících (...)*“.¹⁰⁰ Jedná se o emotivní výzvu, apel na ctění zásad československého patriotismu a prokázání hluboké úcty k pilířům prvorepublikového étosu, československým legiím a T. G. Masarykovi.¹⁰¹ Článek je zakončen zvoláními „*Žijícím věčná sláva, - mrtvým vděčná paměť!*“¹⁰² a „*Mladý náš stát ať žije a zkvétá!*“¹⁰³

⁹⁵ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 428.

⁹⁶ Tamtéž, kart. 629, inv. č. 2560, sign. Mar/7, Me/7, fol. 211.

⁹⁷ Ohlas od Nežárky 48, 1918, č. 45, s. 2.

⁹⁸ Tamtéž.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 1.

¹⁰¹ „*A vykonáme první povinnost: vzdejme dík těm, kteří přivedli nás do země zaslíbené: česko-slovenským legiím s Masarykem a jinými vůdci v čele.*“ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Tamtéž.

Rok 1938 tyto procesy přerušil a Mnichovská dohoda zcela zásadně proměnila podobu jindřichohradeckého regionu, z něhož vytvořila jakýsi výběžek obklopený germánským elementem. Podle původního návrhu, který A. Hitler předložil Nevillu Chamberlainovi v Bad Godesbergu, se měl součástí německé říše stát i Jindřichův Hradec, v jehož soudním okrese vytvářely české a německé národnostní složky poměr zhruba čtyři ku jedné ve prospěch Čechů.¹⁰⁴ Nakonec došlo k obklopení J. Hradce územím novobystřického okresu, které z důvodu zachování spojení mezi severní a jižní částí pohltilo například i zcela české Políkno. Zbytky hradeckého okresu byly 1. listopadu 1940 připojeny k moravské části protektorátu, konkrétně k telčskému okresu spadajícímu pod jihlavský Oberlandrát.¹⁰⁵

Úprava, která město a jeho okolí jaksi vykrojila a obklopila územím Sudet, přinesla místním nemalé problémy. Demarkační čára rozdělila okres na čtyři části a Hradec tak ztratil své hospodářské zázemí a byl odříznut od svých hlavních komunikačních spojů směřujících do všech čtyř světových stran. Již 9. října vznikl dokument, v němž město žádalo o úpravu hraniční linie, po níž by opět získalo přístup ke státní silnici, která by jej spojovala se zbylým územím československého státu. Naléhavost takové změny byla vysvětlována několika důvody. Argumentace stavěla na očekávaném úpadku sféry hospodářské, školské a zdravotní, kdy v důsledku fatálního zkomplikování komunikační situace mělo dojít k poškození finančních ústavů, živností a obchodů; vyprázdnění školních lavic a znemožnění poskytnutí zdravotní pomoci potřebným ze strany jindřichohradecké nemocnice. Návrh se odvolával i na růst nákladů spojených s ochranou nově vzniklých hranic a změnou v oblasti celního styku. Jako poslední uváděl aspekt národnostní a z něj odvozený záměr zachovat možnosti spojení pro české obyvatelstvo, které přebývalo v odstoupených oblastech.¹⁰⁶

Na krajské úrovni přišla záhy další iniciativa, která vyzývala představitele postižených regionů ke shromáždění průkazního materiálu, jež by mohl napomoci delimitační komisi prosadit kýžené změny. Tajný dokument velitelství 5. divize v Českých Budějovicích ze 14. října jako vhodné doporučoval důvody národnostní, komunikační (silnice, železnice), hospodářské (zemědělství, obchod, průmysl) a správní

¹⁰⁴ Podle sčítání z roku 1930 v okrese žilo 28 016 Čechů a 7 447 Němců. J. Muk, Kapitoly, s. 50.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 639, inv. č. 2600, sign. Hra/4,5, fol. 235.

(rozdělení katastrů),¹⁰⁷ tedy v zásadě shodné s těmi, jimiž argumentoval hradecký městský úřad ve svém apelu z 9. října.

V říjnu a listopadu roku 1938 deklaroval Jindřichův Hradec své požadavky na úpravu hranic v několika dokumentech, které adresoval rozličným úřadům.¹⁰⁸ Až na několik menších korektur však k posunutí demarkační linie nedošlo a 21. listopadu 1938 bylo jednání o změnách uzavřeno potvrzením definitivních hranic mezi Československem a německou říší.¹⁰⁹

Neradostný osud republiky s sebou přinesl i útlum v oblasti projevů demonstrujících vztah k Československu a pospolitost československého národa. Oslavy dvacátého výročí vzniku republiky vláda svým rozhodnutím téměř potlačila a 28. říjen nabyl charakteru všedního pracovního dne. Veškerá činnost spojená s jubileem se omezila na vyvěšení praporů, položení kytic k pomníkům padlých a na hrob předsedy Národní rady T. Vl. Sládka a přichystání výstavy památek 28. října.¹¹⁰

Jednou z posledních příležitostí prezentovat své vlastenecké cítění po vzniku protektorátu se stalo vyvěšení praporů v národních barvách dne 16. března 1939. Tyto však již musely vlát po boku praporů říšských.¹¹¹ Za připomínku stojí ještě skromná manifestace z 21. května téhož roku, která spočívala v položení květin k pomníku Švecovu, padlých legionářů a pětasedmdesátníků při příležitosti vyhlášení tzv. Dne smíření Národním souručenstvím.¹¹² Dalšíh projevů se již Hradečtí museli přirozeně zdržet.

Snahu o podlomení národní identity obyvatel naplňoval nový režim rozličnými způsoby. V Jindřichově Hradci se nově slavilo výročí vzniku protektorátu. V den prvního jubilea uspořádala NSDAP v budově Střelnice oslavu s proslovem krajského vedoucího, hudbou a vystoupením dívčího sboru. Propagační akci místní posádky – tzv. oběd „z jednoho hrnce“ – konanou 17. března na náměstí česká veřejnost údajně ignorovala.¹¹³ Další pokusy o potlačení českého elementu se projeví například stržením pomníku

¹⁰⁷ Tamtéž, fol. 249.

¹⁰⁸ Mezi oslovené patřila například prezidia ministerstva vnitra, ministerstva zahraničních věcí, ministerstva obchodu, průmyslu a živností, zemského úřadu, Národohodpodářského oboru jihočeského; Národní rada československá ad.

¹⁰⁹ Petr Čejka – Adolf Hradecký – Jan Širůček – Jaroslav Vytiska, Mnichov a okres Jindřichův Hradec, Jindřichův Hradec 1988, s. 86-87.

¹¹⁰ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 209.

¹¹¹ Tamtéž, s. 214-215.

¹¹² Tamtéž, s. 231.

¹¹³ Tamtéž, s. 247.

plukovníka Švece¹¹⁴ či zrušením čestného občanství E. Beneše vyhláškou ze dne 14. listopadu 1939.¹¹⁵

Patrně nejsilnější vlna represí postihla Hradecké po provedení atentátu na Reinharda Heydricha. Podle záznamu v městské kronice odvetnou akci v Jindřichově Hradci spustil nikoli samotný útok na zastupujícího říšského protektora, ale poškození vyhlášek informujících o odbojném činu. Následná perzekuce spočívala v provádění domovních prohlídek za účelem objevení nehlášených osob a zatýkání podle předem připravených seznamů. Zatčení neušlo deset osob, z toho tři důstojníci, lékař či řídící učitel. Další potupu představovalo podepisování soustrastných archů a projevů loajality, k němuž přikročilo 6 792 občanů. Jeden z obyvatel města zaplatil v rámci heydrichiády cenu nejvyšší. Jednalo se o J. Šimečka, inspektora finanční stráže. Odveta zasáhla i regionální týdeník *Ohlas od Nežárky*, jehož vydávání bylo zastaveno a poslední výtisk se tak na pultech objevil dne 5. června 1942.¹¹⁶ *Ohlas* patrně dráždil okupační moc již delší dobu, neboť „několikrát byl napomenut, že má málo váleč. článků a ignoroval Hitlerovy narozeniny“.¹¹⁷ Jako provokativní jistě působilo i pojetí titulní strany vydání ze dne 8. března 1940. Pod tučnými kapitálkami vytištěným nadpisem „Masaryk“ uvedl zpravodaj článek, který se vyrovnával s prezidentovou osobností ve světle soudobých událostí.¹¹⁸ Text, pravda, přistupoval k Masarykovu kultu zdrženlivě a prostřednictvím jeho osoby se snažil legitimizovat rozhodnutí českých představitelů. Proměnila se i rétorika, když se první československý prezident stal z „tatíčka“ „,tátou“.

Proces potírání české identity se významnou měrou realizoval v rovině jazykové. Nástrojem útlaku se stalo dvojjazyčné pojmenování institucí, dopravního značení, přejmenovávání ulic a veřejných prostranství a odstraňování jmen nežádoucích politických představitelů z veřejného prostředí. Ještě před připojením města k telčskému okresu urgoval Okresní úřad v Jindřichově Hradci obce správního obvodu, aby se zařídily dle vládního usnesení o užívání jazyků v protektorátu. Výnos obcím ukládal, „*aby ihned nechaly provést i zevní označení obecního úřadu, označení místa, to jest obce při vchodu do obce, dále vývěsky ve veřejné dopravě na obecních komunikacích, to jest označení směrů, příkazy a zákazy (ku př. jed'te vpravo) a pod., jakož i úřední pečeti (razítka) v obou*

¹¹⁴ Tamtéž, s. 240.

¹¹⁵ Tamtéž, kart. 690, inv. č. 2809, sign. Ba/2, Bi/3, fol. 290.

¹¹⁶ Tamtéž, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 272-273.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 273.

¹¹⁸ *Ohlas od Nežárky* 70, 1940, č. 10, s. 1.

*jazycích.*¹¹⁹ Nápisy měly být vyvedeny ve stejné velikosti. Nároky na grafickou úpravu označení ovšem brzy přitvrdily ve snaze symbolicky nadřadit německý jazyk českému. Kromě výše uvedených příkladů měla němčina přednost i „*při dvojjazyčných vyřízeních, vyhláškách, návěstích a podobně, při dvojjazyčných zevních označeních, na úředních pečeti (razítkách) a podobně.*“¹²⁰

Při provádění změn názvů veřejných sdílených prostorů se projevovala dvojitá tendence. V prvním případě vycházel překlad z původního označení ulice či náměstí, jehož se přidržel a jméno pak doslovně převedl do němčiny. Takto vznikla například Kirchengasse (původně Kostelní ulice), Herrengasse (dříve Panská ulice), Rosengasse (bývalá Růžová ulice) či Auf den Schanzen (původně Na hradbách). Zajímavý je způsob překladu, kdy se inspirací pro název stalo jméno některé z českých osobností. Princip doslovného překladu byl dodržen, avšak nová varianta názvu respektovala fonetická pravidla němčiny. Pro příklad uveďme Schtitnygasse (dříve Štítného ulice) či Hawlitschekgasse (bývalá Havlíčkova ulice).¹²¹

Druhý postup našel své uplatnění, pokud se původní název inspiroval jménem, jehož nositel reprezentoval myšlenky či proudy, které zásadním způsobem kolidovaly s nacistickou ideologií. Nová politická garnitura pak přikračovala ke kompletním změnám. Nepřípustným se tak stalo například Masarykovo náměstí,¹²² nově zvané Viktoria.¹²³ Patrně v roce 1942 získalo náměstí Vítězství nový název připomínající zastupujícího říšského protektora – R. Heydrich Platz.¹²⁴ Wilsonovo náměstí smutně potvrdilo svou roli nejexponovanějšího prostoru města, když za nového režimu získalo jméno Adolf Hitlerplatz.¹²⁵ Nová pravidla vyčleňovala i osobu E. Beneše a jeho choti Hany Benešové. Od září roku 1939 platil zákaz užívání jmen prezidenta i jeho manželky ve veřejném prostoru. Výnos dále nařizoval odstranění jakýchkoli upomínek na prezidentský pár (soch, bust, pamětních desek, štítků, nápisů či obrazů) a znemožnění budoucího užití problematických jmen.¹²⁶

¹¹⁹ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 649, inv. č. 2610, sign. U/1-17, fol. 355.

¹²⁰ Tamtéž, fol. 357.

¹²¹ Tamtéž, fol. 339.

¹²² Původní návrhy zněly Masarykplatz, Neue Stadt a Platz des 15. März 1939. Tamtéž.

¹²³ Tamtéž, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 267.

¹²⁴ Štěpánka Běhalová – František Fürbach – Michaela Körnerová Chládková – Sabina Langerová, Jindřichohradecký uličník, Jindřichův Hradec 2014, s. 42.

¹²⁵ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 649, inv. č. 2610, sign. U/1-17, fol. 339.

¹²⁶ Tamtéž, kart. 690, inv. č. 2809, sign. Ba/2, Bi/3, fol. 277.

První oficiální slavnost po skončení německé okupace uspořádali Hradečtí již 20. května 1945. Podle záznamu v městské kronice při příležitosti „manifestace na oslavu osvobození“ promluvil „za okres Lad. Stehna,¹²⁷ za MNV Dr. Rausch, Vl. Bělohávek a za Buchenwaldské Jindřich Lehký.“¹²⁸ Buchenwaldskými jsou zde patrně myšleni obyvatelé Hradce, kteří byli vězněni v říšském koncentračním táboře a mezi 19. a 20. květnem se navrátili do své domoviny.

Již od počátku existence třetí republiky zaznamenáme působení sovětského vlivu, jež se promítalo do podoby městských slavností a veřejných událostí. Dne 22. června 1945 se tak na náměstí konala manifestace k připomenutí čtvrtého výročí vpádu německé říše do Sovětského svazu, při níž se již pomalu začal projevovat étos Rudé armády, již na slavnosti zastupoval major Zaščenko. Při oslavě změnil hlavní hradecký sdílený prostor svůj název na náměstí maršála Stalina a opět se tak přihlásil k soudobému politickému idolu.¹²⁹

Povaha tradiční slavnosti k připomenutí vzniku Československa rovněž prošla proměnou, když ji město uspořádalo ve znamení výstupu nové ideo-hospodářské politiky – dvouletého pracovního plánu. Na neděli 27. října 1946 připadala národní pracovní směna, při níž se pracovalo v továrnách a žáci a vojáci v obou víkendových dnech v rámci brigády uklízeli sady a ulice města. Program dne 28. října se již více blížil obvyklému průběhu slavností konaných v minulých letech. Při společné manifestaci posádky a občanů na Stalinově náměstí promluvil plukovník Kopal a předseda ONV Bauer. Následně se řeči ujal Ladislav Stehna, aby přečetl slib k naplnění dvouletky. Na závěr došlo k vyznamenání účastníků místního odboje 5. května.¹³⁰

Jindřichohradečtí svůj příklon k novému ideologickému kurzu dále prokazovali slavením jubileí Velké říjnové socialistické revoluce. K třicátému výročí říjnového převratu vyzvalo československé ministerstvo vnitra národní výbory, aby do Sovětského svazu zaslaly zdravice pod heslem „Československo zdraví 30 vítězných let Sovětského svazu.“¹³¹ Pozdravení mělo obsahovat blahopřání k výročí a vyjádření upřímných citů chovaných k Sovětskému svazu. Hradečtí zaslali do SSSR pozdrav tohoto znění: „*Místní*

¹²⁷ Ladislav Stehna (1901-1955), úředník a divadelní ochotník, starosta. Úřad starosty vykonával od července do prosince 1938. Za okupace byl internován, v květnu 1945 začal organizovat okresní národní výbor a do roku 1946 pak stál v jeho čele. Od podzimu 1954 řídil jindřichohradecký Dům osvěty. Š. Běhalová, *Nezapomenutelné osobnosti*, s. 23.

¹²⁸ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 377.

¹²⁹ Tamtéž, s. 393.

¹³⁰ Tamtéž, s. 417.

¹³¹ Tamtéž, kart. 691, inv. č. 2822, sign. Ren/4, Ro/9, fol. 578.

národní výbor v Jindřichově Hradci vzpomíná vděčně historických zásluh sovětského svazu v boji proti germánským utlačovatelům a vyslovuje jménem všeho občanstva národům bratrského slovanského státu svá nejlepší přání k 30. výročí vítězné říjnové revoluce. Jindřichův Hradec oslaví tento den společně s Vámi a vybuduje pomník příslušníkům Rudé armády pohřbeným na zdejším hřbitově jako symbol společného boje a záruku věrného bratrství, spečetěného krví, do budoucnosti.“ Psaní vypravili odesílatelé ve vázaných deskách spolu s dřevorytem Jindřichova Hradce.¹³² Svůj slib o vztyčení pomníku místní naplnili. K jeho slavnostnímu odhalení došlo dne 9. listopadu a účastnila se jej posádka, spolky a školy. Při slavnostním aktu promluvil předseda ONV Bauer a filosof a matematik Arnošt Kolman, jenž zároveň řečnil při koncertě konaném předešlého dne.¹³³

Svou účastí na generální stávce dne 24. února přelomového roku 1948 demonstrovali Hradečtí postoj k soudobému politickému vývoji. Akci organizovalo předsednictvo okresní odborové rady, orgán, jenž na odpoledne onoho dne svolal ustavující schůzi akčního výboru Národní fronty. Útvar představoval první svého typu, který v kraji vznikl. Výstupem stávek se staly urgencye požadující přijetí demise demokratických ministrů adresované E. Benešovi.¹³⁴ Nový Okresní akční výbor v Jindřichově Hradci začal hbitě jednat v souladu s novými pořádky: „*Vydal provolání k veřejnosti, v němž připojil se k programu celostátního sjezdu závodních rad i k požadavkům zemědělským, jakož i vytyčil za svůj úkol revisi národní očisty. Provedl také hned změny v národních výborech, z nichž byli odvoláni všichni členové strany nár. soc. a lidové i většina soc. dem.*“¹³⁵ Změny proběhly takřka okamžitě i na místní úrovni: „*27. února byl zbaven funkce předseda MNV profesor Jahoda a pak i všichni nekomunističtí členové rady; do níž byli jmenováni noví členové.*“¹³⁶

Záhy po osvobození se přikročilo k obnovování české identity prostřednictvím návratu k původním pojmenováním obcí a jejich částí. Ze dne 18. května pocházel výnos ministerstva vnitra, podle něhož mělo dojít k znovuzavedení úředních názvů platných před 1. říjnem 1938. Na okresní úrovni zněl pokyn k provedení výnosu následovně: „*Obce odstraní neprodleně názvy ulic a veřejných míst, pokud jsou stanoveny v jiném než*

¹³² Tamtéž, fol. 579.

¹³³ Tamtéž, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 434.

¹³⁴ Tamtéž, s. 441-442.

¹³⁵ Tamtéž, s. 442-443.

¹³⁶ Tamtéž, s. 443.

českém jazyku, jakož i názvy nevhodné a nahradí je českými vhodnými názvy. Podle toho upraví obce bezodkladně vnější označení ulic a veřejných míst.“¹³⁷

V rámci procesu obnovování názvů se projevil úsilí o návrat k politickým vzorům. Tento přístup v Jindřichově Hradci podpořila Jednota Československé obce legionářské, když dne 22. července 1945 předložila Místnímu národnímu výboru návrh na pojmenování ulice po prezidentu E. Benešovi. Pozitivní konotace k prezidentově osobě jasně vyjadřovalo užití přívlastku „*Obnovitel*“. Přejmenování se týkalo části Riegrovy ulice vedoucí od Masarykova náměstí k ulici Naxerově. Koncepti návrhu zástupci Jednoty důkladně promysleli a při jejím sestavování přihlédli k symbolickým aspektům vyplývajícím ze situování prostranství ve vztahu k ostatním částem města: „*Pro navrženou ulici je toto jméno i symbolicky vhodné, protože navazuje na náměstí Masarykovo, právě tak jako činnost dra Beneše vždy navazovala na činnost T. G. Masaryka.*“¹³⁸ Symbolické vyznění podtrhoval návrh na vyhlášení změny dne 28. října 1945, k čemuž zastupitelé skutečně přikročili.¹³⁹ Jako další důvod k přejmenování uváděla Jednota prostou skutečnost, že prezidentovo jméno se mezi názvy hradeckých ulic nevyskytovalo. Legionáři prostřednictvím svého návrhu usilovali o prokázání patriční úcty prezidentu Benešovi a o celkové vyzdvižení jeho osoby v očích místních obyvatel: „*Navržená ulice je reprezentativní a lze ji pro její šíři nazvat i třídou, takže její název by zněl: Třída presidenta Beneše. Úmyslně se tu vyhýbáme širšímu, plnému názvu a vynecháváme akademický titul i křestní jméno. Důvodem k tomu je chtěná stručnost názvu, jež je podmínkou co nejrychlejšího vžití a zpopularizování jména.*“¹⁴⁰ Další iniciativa vycházela z kruhů Spolku přátel starého Hradce a prosazovala připomenutí osobnosti regionálního významu, bývalého starosty Viléma Rösche.¹⁴¹ Předkládané návrhy samozřejmě reflektovaly i nedávnou realitu světového konfliktu. V souvislosti s válečným prožitkem se tak objevovaly názvy ulice Stalingradská, ulice 5. května či ulice Dukelská.¹⁴²

Po únorovém převratu změny ve sdíleném prostoru nejen motivovaly, ale i formovaly nové ideologické požadavky a v Jindřichově Hradci se tak objevily například ulice Zdeňka Nejedlého, Rudé armády či Švermova.¹⁴³ Část nejexponovanější linie ulic

¹³⁷ Tamtéž, kart. 649, inv. č. 2610, sign. U/1-17, fol. 373.

¹³⁸ Tamtéž, fol. 374.

¹³⁹ Tamtéž, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 397

¹⁴⁰ Tamtéž, kart. 649, inv. č. 2610, sign. U/1-17, fol. 374.

¹⁴¹ Tamtéž, fol. 377-378.

¹⁴² Tamtéž, fol. 384.

¹⁴³ ONV v Jindřichově Hradci schválil návrh na své schůzi dne 16. července 1948. Tamtéž, fol. 408.

města¹⁴⁴ byla zasvěcena prvnímu dělnickému prezidentovi,¹⁴⁵ jehož pozice v československém veřejném dění přerůstala v kult. Ulici tedy místní skutečně považovali za jednu z nejrepresentativnějších částí Hradce, když se jejím prostřednictvím hlásili k nejvýznamnějším politickým představitelům své doby.

¹⁴⁴ Třída Klementa Gottwalda nahradila Třidu Naxerovu. V pramenech narazíme například na prohlášení „protože jak jest jistě tomuto úřadu notoricky známo, jde skutečně o nejvýznamnější třídu města Jindřichova Hradce“. Tamtéž, fol. 381.

¹⁴⁵ Tamtéž, fol. 411.

2. 2. Návštěvy státníků

Na 18. července 1925 byla naplánována návštěva prezidenta T. G. Masaryka v doprovodu ministerského předsedy Antonína Švehly v Jindřichově Hradci. Jak silné bylo očekávání obyvatel Hradce, ukázalo pojetí titulní strany *Ohlasu* vydaného 17. července. Na exponovaném místě bylo tučným písmem vytištěno: „*Dávné přání nás všech splněno: Návštěva p. presidenta zaručena! Mezi tiskem dochází nás radostná zpráva, že pan prezident zavítá zítra v 10'47 hod. dopol. vlakem do města našeho ku shlédnutí výstavy.*“¹⁴⁶ List přinášel i zprávu o programu, jímž byl prezidentův pobyt ve městě doprovázen.

Průběh návštěvy představitelům města předestřel hradní ceremoniář generál Viktor Hoppe.¹⁴⁷ Po příjezdu na hradecké nádraží přestoupila delegace do automobilů českobudějovické vojenské správy, které je přepravily na Masarykovo náměstí, kde proběhlo oficiální uvítání v režii města Jindřichova Hradce. Volba prostoru pravděpodobně nebyla náhodná. Masarykovo náměstí bylo vybráno navzdory tomu, že náměstí Míru (v popisovaném období Wilsonovo) působí reprezentativněji a díky své větší rozloze poskytuje vhodnější podmínky pro konání veřejných akcí. Pro místní bylo tedy patrně žádoucí uvítat státníka na místě, jež neslo jeho jméno.¹⁴⁸ Po uvítání následoval vojenský program, prohlídka krajské výstavy a oběd, jímž byla oficiální návštěva ukončena. Prezidentská výprava pak měla pokračovat k prohlídce treboňských rybníků.¹⁴⁹

Návštěva a s ní spojená opatření nabyly takřka kultovních rozměrů. Samotný příjezd vlaku vezoucího vzácné poselstvo byl doprovázen okolnostmi působícími až pompézním dojmem: „*K 10.té hodině objevila se nad městem skupina aeroplánů, věštící příjezd presidenta, který přijížděl v salonním vlaku v 10.⁴⁷ na nádraží, kde za zvuků státních hymen přehlédl čestnou rotu 29. p. pl. J. J. Švece, přijal hlášení okr. hejtmana Dra Jar. Koldovského, podpl. Ambrože, čet. kpt. Doležala a vrch. insp. Štíchy (...).*“¹⁵⁰ Projevy hluboké úcty, pokory a touhy po uznání zásluh města Jindřichova Hradce v státotvorném procesu zahrnovala uvítací řeč starosty Jana Tesaře: „*Vysoce zasloužilý a*

¹⁴⁶ Ohlas od Nežárky 55, 1925, č. 29, s. 1.

¹⁴⁷ [online zdroj] https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=514, 10. 4. 2018.

¹⁴⁸ Návrh městské rady na pojmenování novoměstského náměstí po prezidentu Masarykovi přijal obecní výbor dne 27. listopadu 1918. SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 649, inv. č. 2610, sign. U/1-17, fol. 297.

¹⁴⁹ Tamtéž, kart. 629, inv. č. 2560, sign. Mar/7, Me/7, fol. 205.

¹⁵⁰ Tamtéž, Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 479.

milovaný pane presidente! Upřímnou láskou k Vám prodchnuti, vítáme Vás co nejsrdečněji při Vaší převzácné návštěvě našeho města! – Naplnění hlubokou vděčností za Vaše obrovské dílo osvobozenké, skládáme Vám svůj nejoddanější hold. (...) Jménem našeho města přeji Vám, Vysocevážený pane presidente, abyste byl s výsledky naší práce plně uspokojen a provolávám Vám jménem občanstva našeho upřímné ‚Zdar!‘“¹⁵¹ Svůj vztah k hlavě státu demonstrovala i německé menšina, již zastupoval poslanec Národního shromáždění Johann Platzer. Ve svém proslovu složil jménem německého obyvatelstva hold T. G. Masarykovi i A. Švehlovi a vyjádřil prosbu o zachování pozornosti potřebám německé populaci.¹⁵²

Program slavného dne byl proložen symbolickými prvky spojovanými s prvorepublikovým mýtem. Trasu, po níž se Masaryk ve městě pohyboval, lemovaly špalíry vojska, legionářů a Sokolů. Skutečně podmanivě k prezidentovi promluvil i předseda místní legionářské odbočky Stanislav Beran:¹⁵³ „*Opravdu milovaný, drahý tatíčku*‘, *slibuje mu, že legionáři zůstanou, jakými je vychoval, přání prezidentovo že je a bude jim vždy rozkazem; zve milého pana presidenta k návštěvě výstavky odboje, pana ministerského předsedu pak ubezpečuje, že legionáři zůstanou záštitou republiky.*“¹⁵⁴ Vazby k legionářskému kultu zaznamenáváme téměř ve všech programových bodech. Prezident si prohlédl pomník plukovníka Švece, který měl být slavnostně odhalen až na počátku srpna, ve Švecových kasárnách si prošel výstavu hrdiny-mučedníka a expozice s legionářským tématem na něj čekala dokonce i v dívčí škole, v níž se zastavil poté, co zhlédl pavilony krajinové výstavy.

Po opuštění Hradce zamířil konvoj do Stráže nad Nežárkou, kde se prezident setkal s Emou Destinovou. Výprava pak pokračovala přes hráz rybníku Rožmberk do Veselí nad Lužnicí, odkud se večerním rychlíkem vrátila do Prahy.¹⁵⁵

¹⁵¹ Tamtéž, s. 480.

¹⁵² Ohlas od Nežárky 55, 1925, č. 30, s. 2.

¹⁵³ Stanislav Beran (1886-1971), učitel a sokolský náčelník v Dolním Bukovsku. Do Jindřichova Hradce se dostal coby rekrut koncem července 1914. Bojoval v Haliči a roku 1915 padl do zajetí u Tarnopolu. O dva roky později vstoupil do legií, kde sloužil například v pluku Mistra Jana Husi. Po svém návratu do Československa začal opět učit v Bukovsku, ale později se přestěhoval do Jindřichova Hradce, kde se stal řídicím učitelem, předsedou učitelské jednoty, místní organizace Československé obce legionářské a místopředsedou Sokola. Od komunálních voleb roku 1926 vykonával funkci náměstka starosty města. V období nacistické totality byl zatčen a vězněn v táboře Buchenwald. Do Hradce se vrátil v květnu 1945, vstoupil do národního výboru, zaujal pozici starosty Sokola a nadále se angažoval i v obci legionářské. S únorem 1948 pak jeho veřejné aktivity skončily. Š. Běhalová, *Nezapomenutelné osobnosti*, s. 49.

¹⁵⁴ Ohlas od Nežárky 55, 1925, č. 30, s. 2.

¹⁵⁵ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), *Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus*. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 482.

Představa hradního protokolu o průběhu návštěvy byla naplněna, o čemž svědčí stručný děkonný vzkaz prezidenta Masaryka, sepsaný ceremoniářem Hoppem a adresovaný starostovi města: „*Pane starosto! Z nařízení presidenta republiky pokládám si za čest vysloviti Vám i obecnímu zastupitelstvu upřímné díky za milé přivítání které jste panu presidentovi ve zdích Vašeho starobylého města připravili.*“¹⁵⁶ Poděkování mělo být tlumočeno všem, kteří se na zajištění programu podíleli. Zvláštní díky bylo adresováno výstavnímu výboru a majiteli zámku.

Pro srovnání uvedme některé aspekty Masarykovy návštěvy jihočeského Písku. Podobně jako v J. Hradci, představovaly podle Magdaleny Myslivcové prezidentské návštěvy Písku způsob, jakým se místní mohli přihlásit k ideji nového československého státu. Prezidentův vztah k městu představila Myslivcová v osobní rovině, když připomněla, že T. G. Masaryk byl v roce 1891 zvolen za Písek poslancem do říšské rady. Oproti Jindřichovu Hradci poctil T. G. Masaryk svou návštěvou Písecké dvakrát. V červnu 1920 zavítal do města při příležitosti konání osmdesátých pátých narozenin Adolfa Heyduka a básníkovi osobně poblahopřál. Prezidentova gratulace se zde stala prostředkem vyjádření úcty k umělcově práci ve věci národního sebeurčení.¹⁵⁷ A. Heyduk tak může být považován za reprezentanta úsilí obyvatel Písku demonstrovat svůj vztah k novému státu. Naproti tomu Jindřichohradečtí naplňovali tyto své snahy prostřednictvím (možná až úporné) snahy o přihlášení se v prezidentově přítomnosti k legionářům a legionářskému étosu.

V roce 1937 usilovalo město o své zařazení na seznam zastávek plánovaného zájezdu Edvarda a Hany Benešových po jižních Čechách. Městská rada byla na záměr prezidentského páru podniknout cestu po jihu země upozorněna z „*přátelské strany*“ a na své schůzi 18. ledna 1937 se rozhodla využít této příležitosti k jeho pozvání do „*starobylého a historického města Jhce.*“¹⁵⁸ Přítomnost nejvyššího představitele státu byla vnímána jako účinný nástroj vyjádření loajality. Vzkaz městské rady adresovaný prezidentské kanceláři, v němž byl vyjádřen zájem na uvítání státníka v Hradci, vyzníval opravdu naléhavě: „*Město Jhec. a jeho občanstvo vděčilo by nesmírně panu presidentovi, kdyby mu byla prokázána čest a obzvláštní blahovůle pana presidenta Jeho vzácnou a*

¹⁵⁶ Tamtéž, kart. 629, inv. č. 2560, sign. Mar/7, Me/7, fol. 206.

¹⁵⁷ Magdalena Myslivcová, Funkce mýtů při formování identity malého města. Na příkladu Písku v meziválečném období, in: Blanka Soukupová – Miroslav Hroch – Harald Christian Scheu – Zuzana Jurková (eds.), Mýtus – „realita“ – identita. Státní a národní metropole po první světové válce, Praha 2012, s. 162.

¹⁵⁸ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 690, inv. č. 2809, sign. Ba/2, Bi/3, fol. 270.

významnou návštěvou.¹⁵⁹ V reakci na iniciativu města bylo starostovi Antonínu Brožovi zasláno děkovné vyrozumění Kanceláře presidenta republiky s upozorněním a zároveň ujištěním, že „*Program zájezdů páně presidentových není doposud pevně stanoven a nemůže se tudíž toho času o pozvání rozhodnouti. Povedeme je však v patrnosti a včas bychom městskou radu uvědomili, kdyby k zájezdu mělo dojít.*“¹⁶⁰

V itineráři cesty Benešových po jižních Čechách se Jindřichův Hradec nakonec objevil a prezident se svou chotí tak do města zavítal 6. května 1937. V půl jedenácté dorazila prezidentská výprava na hradecké Wilsonovo náměstí, kde proběhl uvítací ceremoniál, při němž zazněla státní hymna, fanfáry, proběhla vojenská přehlídka a bylo podáno hlášení posádkového velitele plukovníka Kluzáka. Z řečnické tribuny pak zazněl projev starosty A. Brože, jímž jako hlavní motiv prostupovalo upozornění na neutěšenou hospodářskou situaci kraje, zároveň však i vyzdvižení jeho vyspělosti po stránce kulturní. Starosta se ve své slavnostní řeči uchýlil k přímé manifestaci věrnosti místních českému státu a osobě E. Beneše: „*Prosím, pane prezidente, abyste přijal laskavě ujištění o hluboké oddanosti našeho občanstva osobě Vaší a milé naší republice.*“¹⁶¹ Svůj vztah k republice a hlavě státu vyjádřilo i německé etnikum, stejně jako to učinilo při návštěvě T. G. Masaryka. Jménem dvaceti dvou tisíc českých Němců žijících v jindřichohradeckém okrese promluvil starosta Nové Bystřice Scharf. Ve svém proslovu děkoval prezidentovi za práci, již vykonal pro stát a jeho národy a ocenil konsolidační efekt jeho činů, jimiž upevnil mír a pozici Československa v mezinárodní politice. Součástí projevu bylo i jakési ujištění o věrnosti německých obyvatel a jejich vědomí o zásluhách E. Beneše na prohlubování dialogu mezi jednotlivými národnostními skupinami: „*(...) jménem tisíců loyálních německých srdcí přeje oběma presidentům dlouhého zdraví, aby president Dr. Beneš mohl dále pracovati pro dorozumění národů.*“¹⁶² Na řeč starosty Scharfa reagoval státník ubezpečením, že vytrvá ve svém úsilí o dosažení národního míru cestou drobné denní spolupráce a vyslovil své přesvědčení, že kýženého dorozumění se podaří dosáhnout.¹⁶³

Po ukončení uvítání směřovaly kroky delegace přes Palackého třídu, Masarykovo náměstí a Husovy sady do Švecových kasáren, kde na hosty čekala recepce,¹⁶⁴ k níž byli

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Tamtéž, fol. 272.

¹⁶¹ Ohlas od Nežárky 67, 1937, č. 19, s. 2.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 3.

přizvání zástupci místních elit, hosté z řad inteligence, vojenských a četnických kruhů, politické, úřednické i umělecké sféry.¹⁶⁵ Po recepci byla návštěva ukončena a za doprovodu hymny a pozdravu čestné roty se výprava odebrala k cestě do své další zastávky, Třeboně.¹⁶⁶

Při příležitosti zavítání honorace do Jindřichova Hradce vydala jedna z hlavních platforem naplňujících myšlenku jihočeského regionalismu – Národohospodářský sbor jihočeský – sborník s názvem *Jižní Čechy. Kulturní, hospodářský, sociální vývoj a stav. Program regionální práce*. Kniha připomínala slova E. Beneše, jimiž se hlava státu hlásila k myšlence regionalismu s odkazem na stejnou orientaci rozvinutých zemí a s uvedením specifických potřeb československého státu: „*Forma našeho státu, jeho dlouhé vzdálenosti od západu k východu, jeho nestejně vyvinuté části, nutné jeho přebudování hospodářské následkem odloučení našich zemí od Rakousko-Uherska a konečně důvody vojenské tu mluví pro regionalismus a my sis jej budeme postupem doby vybudovávat.*“¹⁶⁷

Nejpalčivější problém Jihočechů představoval jistě nerovnoměrný rozvoj v oblasti hospodářské. Úvodní stať Jana Stockého *Jihočeský regionalismus – nová síla a zdroj hospodářské obrody kraje i státu* připomínala mnohá úskalí, která jižním Čechám přinesl proces racionalizace výroby, jenž úspěšnějším krajům a zemím zajistil předstih. Příčiny regionálních problémů byly v příspěvku přímo pojmenovány: „*Hlavní znaky, podle nichž byla známa ‚jihočeská otázka‘, byly: Trvalý úbytek obyvatelstva v kraji (depopulace) a podstatně nižší hospodářská úroveň takměř ve všech oblastech a oborech hospodářských.*“¹⁶⁸

První z vytyčených příčin představovala v průběhu 30. let stále naléhavější problém. Vylidňování podle J. Stockého podněcovaly dva faktory. V prvním případě byly na vině geologické podmínky jižních Čech, tedy nedostatek nerostných zdrojů, který zpomaloval proces industrializace, a nižší úrodnost místní půdy. Za druhého činitele označoval Stocký přehlíživost rakouské hospodářské politiky, v jejímž důsledku v kraji nebyla vybudována dostatečná dopravní síť, nedošlo k úpravě vodních toků a zajištění energetických zdrojů. Venkovskou populaci dále poškozovalo nevhodné rozdělení latifundií. Autor reflektoval i světovou hospodářskou krizi, která decimovala kraj zejména v zemědělském odvětví a prohlubovala úpadek malých a středních

¹⁶⁵ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 690, inv. č. 2809, sign. Ba/2, Bi/3, fol. 273.

¹⁶⁶ Ohlas od Nežárky 67, 1937, č. 19, s. 3.

¹⁶⁷ J. Stocký, *Jižní Čechy*, s. 4.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 10

průmyslových podniků. Jihočeské regionalistické hnutí bylo prezentováno jako inspirace pro podobné iniciativy na Moravě, Slovensku i v jiných českých krajích a jeho představitelé ovlivnili podobu hospodářské politiky uplatňované ve spojitosti se světovou krizí.¹⁶⁹

Výstup z činnosti jihočeských regionalistů pak představoval program hospodářský, správní a kulturní, vypracovaný na základě průzkumu přírodních i sociologických podmínek kraje. Jako původce hlavního problému jihočeské oblasti – vyliďňování – určila analýza několik faktorů: znevýhodnění místních podniků plynoucí například z nepříznivých přírodních podmínek (nedostatek uhlí), nedostatečná technicko-hospodářská vybavenost, komunikační nepřístupnost, nedostupnost a drahota energie, nedostatek správních, kulturních a zdravotních zařízení.¹⁷⁰ Badatelé sestavili i jakýsi psychologicko-ekonomický profil místních obyvatel nazvaný *hospodářský typ jihočeských lidí*. Stanovili v něm, že Jihočeši „*tvrdě a s velkým odříkáním mohou si uložit menší kapitál; že se proto tíživěji odhodlávají ke každému podnikání, které přináší riziko.*“¹⁷¹ Dále je řečeno, že „*V kraji malých lidí neroste dostatek podnikavých jedinců, kteří by budovali velké podniky a závody. Tato psychologická stavba obyvatelstva, jeho konservativnost, nechť k podnikání, touha po pevném postavení, spojená s určitou menší náročností, ba přímo skromností existenční, byla rovněž z velmi významných vlivů, s nimiž bylo třeba počítati.*“¹⁷² Analýza se zaměřila i na sběr dat ozřejmujících způsob obživy obyvatelstva. Na základě získaných informací byl sestaven tzv. *program odborné práce*. Předpokládal splnění dvou stěžejních úkolů, které směřovaly ke zlepšení technických a hospodářských předpokladů kraje a k podpoře podnikatelských ambicí. Sbor se tedy pod záštitou tohoto plánu angažoval při rozšiřování komunikační sítě, zajišťování dostupnosti energie, budování kulturních, hygienických a jiných zařízení.¹⁷³

Autor ve svém příspěvku usoudil, že jihočeská otázka se stala základem pro šíření myšlenky regionalismu na celostátní úrovni a působila jako určující idea v novém politickém vývoji: „*Regionalismus proniká a pronikl již jako zásada státní politiky. Vývoj mezinárodní a vnitrostátní přikazuje, aby vláda starala se o rovnoměrný vzrůst a rozvoj všech oblastí státu. To znamená zásadní přeorientování se ku individuální péči o řešení*

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 10-14.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 15.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Tamtéž, s. 15-16.

¹⁷³ Tamtéž, s. 16-17.

*osobitých úkolů krajových.*¹⁷⁴ V závěru textu byl opět zdůrazněn jihočeský původ hnutí a předvídan jeho další úspěch: „*A tak hospodářský regionalismus československý, jemuž jsme položili u nás základ, který svoji Celostátní hospodářskou konferencí prokázal svoji realitu, čínorodost, ale zvláště také smysl pro zájem celku, stane se při svém návratu do kraje, z něhož vyšel, jeho velkým požehnáním.*“¹⁷⁵

Ke skutečnému vybudování hospodářského zázemí v Jindřichově Hradci došlo až v rámci procesu industrializace kraje po roce 1948. Jedním z výsledků úsilí o zvýšení ekonomického potenciálu průmyslově nerozvinutých oblastí bylo založení textilní továrny později známé jako Jiholen.¹⁷⁶ K položení základního kamene závodu došlo dne 20. června 1948 v místě nad starou Boubelovou továrnou.¹⁷⁷ Svůj provoz Jiholen zahájil k 1. lednu 1951 a na dalších patnáct let se soustředil na lnářskou výrobu. Přeorientování trhu vyvolalo v 60. letech zvýšení poptávky po bavlněných přízích, což zapříčinilo proměnu podniku na bavlnářský kombinát a jeho přejmenování na Jitku k 1. červenci 1965. Rozhodnutí si vyžádalo provedení rekonstrukce stávajících provozoven i vybudování nových. Mezi lety 1966 a 1970 tak vyrostl takzvaný monoblok, který sestával z tkalcovny a úpravny. V 80. letech došlo k vybavení Jitky novými stroji a technikou v reakci na zvýšení zájmu o denimové tkaniny. S technologickou inovací se tak posunula mezi nejmodernější textilní firmy. Roku 1991 se podnik proměnil na akciovou společnost a po zprivatizování přešel pod společnost SP Group. Pozici Jitky na trhu bychom v průběhu 90. let mohli označit jako kolísavou.¹⁷⁸ Její současný provoz je ve srovnání s minulostí značně omezen.

V prosinci roku 1957 spustilo svůj provoz odloučené pracoviště soběslavského podniku Lada a v Jindřichově Hradci se tak začaly vyrábět dílce šicích strojů, jež se posléze dopravovaly do Soběslavi, kde se kompletovaly v hotové výrobky. Mladý podnik se potýkal s těžkostmi způsobenými nedostatkem kvalifikovaných pracovníků a obecně špatným zázemím pro rozvoj takového typu produkce v místě bez strojírenské tradice. Pro zvýšení odborné způsobilosti otevřel závod vlastní školu, která měla pracovníky připravovat k učňovským zkouškám. Svými zkušenostmi v pracovním kolektivu přispívali absolventi průmyslových škol a někteří zaměstnanci z mateřského podniku

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 17.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 19.

¹⁷⁶ Jiřina Psíková a kol., Historie a současnost podnikání na Jindřichohradecku, Pardubice 1999, s. 114

¹⁷⁷ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 457.

¹⁷⁸ J. Psíková a kol., Historie, s. 114-116.

v Soběslavi. V roce 1961 hradecké pracoviště zaměstnávalo 139 osob s průměrným výdělkem 1 180 korun. Roku 1971 se jindřichohradecká pobočka dočkala nové provozovny a v průběhu 70. let získala renomé díky kvalitní práci tamější nástrojárny, která svými produkty vybavovala například podniky ve Strakonících, České Třebové či Lanškrouně. V 80. letech objem výroby narůstal a s tím se zvyšoval i počet zaměstnanců. Zásadní změna přišla roku 1994, kdy se firma přejmenovala na Lada s. r. o. Jindřichův Hradec a definitivně se přeorientovala na nástrojářskou výrobu. Následný vývoj s sebou přinesl proměnu na ADACO a. s. J. Hradec, jejíž sloučení s podnikem UNI.CZ a. s. Soběslav dalo vzniknout společnosti MOTOR JIKOV Strojírenská. Její jindřichohradecká pobočka se soustředila na produkci vzduchových soustav a „průmyslových výrobků“. K roku 2010 bývalá Lada v Jindřichově Hradci svůj provoz ukončila.¹⁷⁹

V období existence protektorátu přijalo město jednu významnější návštěvu politického představitele. Dne 2. července 1939 do Jindřichova Hradce zavítal vrchní župní vůdce Hugo Jury za účelem přednesení projevu k členům NSDAP. Město se patřičně připravilo a vyzdobilo své ulice říšskými prapory a emblematikou. Po příjezdu delegace na hlavní náměstí pronesl starosta V. Rösch¹⁸⁰ česky i německy zdravici, v níž připomněl starobylost a historické dědictví Hradce. V projevu zdůraznil vazby českého a německého obyvatelstva a historickou tradici jejich soužití „*Svědectví těchto lidí a celá minulost sama opravňuje mne k tomu, abych zde připomenul veřejně a s pocitem uspokojení, že vzájemný poměr národnostní se vyvíjel na naší půdě, na pomezí jazykovém a kmenovém, vždy klidně a důstojně ku prospěchu obou stran a u vědomí snášenlivosti a rovnocennosti.*“¹⁸¹ Starosta účastníky sjezdu dále ujišťoval o vůli českého obyvatelstva nastoupit cestu vzájemné spolupráce: „*Naše přítomnost na vaší slavnosti budiž vám zárukou, že přijímáme nabídnutou ruku s pevným odhodláním muž vedle muže, žena vedle ženy kráčetí za společným cílem tolik touženého klidu, rozvoje a blahobytu.*“¹⁸² Po V. Röschovi promluvil H. Jury, jehož řeč se nesla v podobném duchu. Po zaznění hymny protektorátu a NSDAP následovala vojenská přehlídka v Riegrově ulici. Celý den završil

¹⁷⁹ Jiří Vetýška, 90 let značky Lada: o šicích strojích a lidech kolem nich, Jindřichův Hradec 2010, s. 131-174.

¹⁸⁰ Vilém Rösch (1897-1944), lékárník, starosta. V Jindřichově Hradci provozoval lékárnu U Anděla strážce. Starostou města byl zvolen dne 16. ledna 1939 a z této pozice se neohroženě zastával zájmů města i jeho obyvatel. V září roku 1939 byl zatčen a internován v táboře Buchenwald. Osudným se mu stalo bombardování německých továren u Výmaru v srpnu 1944. Š. Běhalová, Nezapomenutelné osobnosti, s. 23.

¹⁸¹ Ohlas od Nežárky 69, 1939, č. 28, s. 3.

¹⁸² Tamtéž.

ohňostroj. Hradečtí se neuchýlili k žádným protestním projevům a *Ohlas* tuto skutečnost okomentoval následovně: „*Celá tato manifestace se, jak možno s potěšením konstatovati, minula klidně bez nejmenší disharmonie, což svědčí jistě nejlépe o tom, že důvěra starosty města v ukázněnost našeho občanstva a jeho pohostinnost i tradiční smysl pro přátelské soužití obou národů po staletí u nás vedle sebe klidně pracujících a se doplňujících, nebyla neodůvodněna.*“¹⁸³

V období mezi květnovým osvobozením a únorovým převratem navštívilo Jindřichův Hradec několik čelných politických představitelů. Z demokratických ministrů jmenujme Prokopa Drtinu¹⁸⁴ či Adolfa Procházku.¹⁸⁵ Dne 1. června 1947 město uvítalo soudobého ministra informací, Václava Kopeckého, který přijel na pozvání okresního výboru KSČ. Politik se dočkal okázalého přivítání, když mu na hranice okresu vyjela vstříc delegace složená z komunistického poslance J. Bartušky, krajského tajemníka J. Palečka, předsedy OV KSČ Voborníka, předsedy ONV Bauera a soudružky Neužilové, jež zastupovala jindřichohradecké ženy. Na městské radnici ministra následně přivítalo plénum NV a předseda MNV. Na Stalinově náměstí pak politika očekávaly údajně tisícové zástupy místních obyvatel, které si přišly vyslechnout jeho řeč. V. Kopecký si Hradecké jistě získal, když vyzdvihl jejich odbojové zásluhy: „*celý národ, který zná historii tohoto kraje bude vždy s úctou k němu hledět s plným uznáním práce, kterou v dobách nejtěžších pro naši svobodu vykonal. Jindřichohradecko je zbaveno Němců, je svobodné.*“¹⁸⁶ V otázce budoucího rozvoje regionu ministr zdůraznil roli komunistické strany, jíž se podařilo překonat dosavadní vývoj, jehož rytmus udávaly šlechtické rody Buquoyů, Schwarzenbergů a Černínů. Politik se nevyhnul ani oblasti hospodářské a politické a své publikum ujistil, „*že vláda skutečně myslí a pracuje pro jižní Čechy, stará se o jejich průmyslový rozvoj a zlepšení životní úrovně.*“¹⁸⁷ Úsilí o připoutání pozornosti k potřebnému kraji prokázali Hradečtí i předáním memoranda žádajícího o podporu okresu. Hospodářskou otázku lze tedy označit za jeden z hlavních motivů politických projevů pronášených v Jindřichově Hradci. V řeči V. Kopeckého pak došlo k silnějšímu propojení tématu s ideologickým proudem skrze akcentování zásluh a snah komunistické strany.

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 419.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 429.

¹⁸⁶ Jihočeská pravda 3, 1947, č. 23, s. 1.

¹⁸⁷ Tamtéž.

2. 3. Místa paměti – památníky a pomníky

2. 3. 1. Vojenské pomníky

Většina komentovaných pomníků je militárního charakteru. V blízkosti nových kasáren¹⁸⁸ byl takto 3. března 1912 odhalen pomník padlým vojínům 75. pěšího pluku, který byl záhy převelen z Jindřichova Hradce do Salzburgu a jeho místo zaujal pěší pluk č. 88.¹⁸⁹ Monument ve své původní podobě odkazoval ke střetům prusko-rakouské války a jejího průvodního konfliktu mezi Rakušany a spojenci Prusů Italy (bitva u České Skalice a u Custozy)¹⁹⁰ a k potyčkám se srbskými povstanci roku 1882.¹⁹¹ Desky, které byly na tělo památníku instalovány dodatečně, upomínají například na oběti přinesené pětasedmdesátníky v Bosně 1878, na bojištích první světové války, při československo-polském sporu o Těšínsko a v maďarsko-československé válce.¹⁹² Vzpomenuty jsou i oběti druhého odboje. V tomto případě tak lze hovořit o nanášení dalších významů na místo paměti, jimiž je rozšiřováno jeho původní univerzum.

Den odhalení představoval velkou událost, za níž se do města vypravil syn prvního majitele pluku hrabě Folliot de Creneville-Poutet. Slavnosti se účastnil hrabě Evžen Černín, který předsedal komitétu pro zbudování pomníku, a vysocí představitelé vojenské garnitury „*J. Excellence generál pěchoty a velitel 8. armádního sboru, polní zbrojmistr baron Koller, dále J. Excellence divisinář podmaršálek Wurm a brigádník generál major Kletter s nejvyššími důstojníky generálního štábu.*“¹⁹³ Mezi příslušníky pluku a místním obyvatelstvem přetrvávaly veskrze dobré vztahy, jak dokládá článek v *Ohlasu od Nežárky*, v němž je útvar spojován s výrazy jako „*zdomácnělý*“ a „*oblíbený*.“ Osobu velitele pluku pak autor článku vidí jako „*zde tak oblíbeného plukovníka p. Josefa Teisingra z Tüllenburku.*“¹⁹⁴

¹⁸⁸ Dnes v budově sídlí koleje Fakulty managementu VŠE.

¹⁸⁹ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 410.

¹⁹⁰ Custoza, 24. VI. 1866; Skalice, 28. VI. 1866.

¹⁹¹ Crni Vrh, 4. II. 1882; Budanj, 21. 2. 1882.

¹⁹² Na jedné z dodatečně připevněných tabulí je uvedeno „*na Slovensku 1919.*“

¹⁹³ Ohlas od Nežárky 42, 1912, č. 10, s. 85.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 86.

Pomník byl ve 20. letech přesunut na nový městský hřbitov a uvolnil tak místo památníku plukovníka Josefa Jiřího Švece,¹⁹⁵ jenž byl před budovou kasáren odhalen 2. srpna 1925.

Osoba plukovníka Švece představovala jeden z nejpodstatnějších dílků mozaiky legionářského mýtu. Kult legionářského velitele, který si raději vzal život, než aby čelil pošramocení své cti za to, že nedokázal podřízené vojáky přimět ke splnění rozkazu, byl budován rozličnými způsoby. S dramatisací příběhu přišel Rudolf Medek ve své hře *Plukovník Švec*, stejnojmenný film režirovaný Svatoplukem Innemannem a do veřejného prostoru zasáhla legenda prostřednictvím umístování pomníků a pamětních desek. Proces vytváření mýtu o legionáři, který se obětoval, vygradoval s převezením jeho ostatků z Čeljabinsku do vlasti roku 1933. Následnému slavnostnímu aktu uložení hrdinových ostatků do Pantheonu Památníku národního osvobození přihlíželo podle odhadů na dvacet tisíc osob a promluvily při něm legionářské špičky generál Jan Syrový, generál Karel Kutlvašr a generál Rudolf Medek.¹⁹⁶

K posílení pietního charakteru prostoru, jehož byl hradecký pomník součástí, přispělo i přejmenování vojenského objektu na *Švecovy kasárny* 15. května 1925.¹⁹⁷ Od 2. srpna 1924 Švecovo jméno nesl i jindřichohradecký 29. pěší pluk.¹⁹⁸ V předvečer slavnostního aktu odhalení byla Československou obcí legionářskou uspořádána přednáška soudobého ministra zahraničí Edvarda Beneše na téma zahraniční revoluce. Den odhalení byl vyplněn programem s mnoha symbolickými body podporujícími legionářský étos. Akce byla započata manifestační schůzí legionářů, následovala „*velkolepá tryzna plukovníka Josefa Jiřího Švece*“,¹⁹⁹ vystoupení vojenského orchestru a odhalení Švecovy sádrové busty s nastoupením čestné stráže v sále na Střelnici. Za vyvrcholení slavnosti v rovině symbolické považují vystoupení Rudolfa Medka: „*legionář-básník plukovník Medek přednesl v procítěné řeči o významu Švecově a vystihl*

¹⁹⁵ Josef Jiří Švec (18. 7. 1883 Čeňkov u Třeště – 25. 10. 1918 Aksakovo) studoval na gymnáziu v Pelhřimově a následně na učitelském ústavu v Soběslavi. Jako učitel působil nejprve v Třebíči, než v roce 1911 odešel do Ruska, kde pokračoval jako kantor v Jekatěrinodaru. Po vypuknutí války se hlásil do České družiny v Kyjevě a v legiích následně prošel několika velitelskými pozicemi. V bitvě u Zborova velel osmé rotě 1. střeleckého pluku a stal se hrdinou střetu. Legionářskou anabází napříč Ruskem však již nepřežil. Luboš Göbl, *Osobnosti Vysočiny I.*, Pelhřimov 2005, s. 218-219.

¹⁹⁶ Jan Michl, *Legionáři a fenomén legionářství v moderní čs. státnosti*. Disertační práce, Praha 2008, s. 160-168.

¹⁹⁷ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), *Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus*. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 469.

¹⁹⁸ Jan Solpera, *Devětadvacátí v osmatřicátém: Jindřichohradecký pěší pluk číslo 29 "Plukovníka J. J. Švece" při obraně republiky na konci třicátých let 20. století*, Jindřichův Hradec 2008, s. 15.

¹⁹⁹ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), *Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus*. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 486.

*mistrným slovem velikou osobnost tohoto velikého hrdiny-idealisty.*²⁰⁰ Spisovatelově projevu následovalo programové vyvrcholení dne: „*Na to odebral se obrovský průvod sadem ke kasárnám Švecovým, kde slavnostní řeč přednesl generál Horák, odhalil pomník, načež vzdělavatel Sokolské župy Švecovy professor Fr. Jech promluvil za Sokolstvo. Vojenská hudba zahrála hymny státní a položeny četné nádherné věnce. Pomník jest dílo akad. sochaře štktpt. O. Birmy, který co podporučík sloužil pod J. J. Švecem v legiích.*“²⁰¹ Dokonce i materiál zvolený autorem Otakarem Birmou²⁰² pro vytvoření památníku v sobě nese jistou znakovost, neboť pochází z mrákotínských lomů, jež bychom našli nedaleko Švecova rodného Čeňkova.²⁰³

Míst paměti akcentujících legionářskou a vojenskou tematiku bychom v Jindřichově Hradci našli více. Uveďme pomník padlým vojínům-legionářům ve Svatojakubských sadech a pomník padlým vojínům-důstojníkům z první světové války v sadech Husových. Obě skulptury jsou dílem sochaře R. Kabeše²⁰⁴ a byly odhaleny 18. června 1922²⁰⁵ a 17. června 1923.²⁰⁶

Všechny památníky spojené s legionáři a obětmi první světové války stihl stejný osud – za německé okupace byly zlikvidovány. Švecův památník byl v poválečném období nakrátko obnoven, avšak po změně poměrů, jež s sebou přinesl únor 1948, představoval připomínku zásadního odchýlení od nového ideologického kurzu, což zapříčinilo jeho definitivní odstranění 20. června 1950. Stejného dne bylo zrušeno i označení *Švecovy kasárny*.²⁰⁷ Prostranství, na němž stával pomník padlým vojínům-legionářům, bylo postupně přeměněno na jakýsi sdružený pietní prostor, který byl časem

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² Spolu s malířem O. Matouškem a malířem a sochařem E. Meissnerem tvořil Otakar Birma trojici údajně jediných výtvarných umělců legionářů v Československu. Arnošt Cechmajstr, Jihočeští legionáři (pokračování), Jihočeský přehled 4, 1929-1930, č. 4, s. 112.

²⁰³ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 486-487.

²⁰⁴ L. Jirásko, Jindřichův Hradec, s. 102.

Rudolf Kabeš (20. 8. 1885 – 8. 6. 1974), akademický sochař, který se v období po první světové válce věnoval především vytváření pomníků padlých a sousoší, jež v sobě měla nést ideu konce války. Postupem času se přeorientoval na náhrobní plastiku. Heslo Kabeš Rudolf, in: Antonín Dolenský, Kulturní adresář ČSR: biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovníc, Praha 1936, s. 218.; -jbi, Vzpomínka na ak. sochaře Rudolfa Kabeše, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 11, 1974, č. 3, s. 210.

²⁰⁵ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 441.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 446.

²⁰⁷ Tamtéž, Městský národní výbor Jindřichův Hradec, 1945–1990 (1991), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1949, č. NAD 193, s. 31.

zasvěcen bojovníkům první světové války a obětem německé okupace.²⁰⁸ V současnosti je památník zasvěcen legionářům v období světové války, padlým legionářům a obětem druhého i třetího odboje.

Pomníky militárního charakteru představovaly místa paměti vhodná pro vyjadřování pocty padlým a připomínání bojových zásluh. Jako takové se přirozeně dostávaly do centra pozornosti při slavnostech s vojenským podtextem či při oslavách výročí vzniku samostatného státu Čechů a Slováků. Při slavnostních dnech 29. pluku 1. a 2. srpna roku 1924 se u pomníků odehrál pietní akt, jehož účastníci v čele s generálním inspektorem československého vojska Josefem Svatoplukem Macharem vzpomněli na padlé vojíny a legionáře: „*Na to průvod odebral se k pomníku padlých vojínů a pomníku padlých legionářů, kde Machar položil kytice a pronesl vhodné proslovy.*“²⁰⁹ Pomníky Švecův a padlých legionářů se staly očekávatelným dějištěm aktivit spojených s připomínáním výročí bitvy u Zborova. Dne 1. července 1926 „*vzpomenula Jednota Č. Obce Legionářské a Tělocvičná jednota ‚Sokol‘ výročí památné bitvy u Zborova promenádním koncertem u pomníku Švecova a přednáškou kpt. J. Krunerta u pomníku padlých legionářů.*“²¹⁰ Na 1. a 3. července 1927 přichystalo město „*krásné slavnosti na památku 10. výročí slavného vítězství našich legií u Zborova.*“²¹¹ Koncentrace oslav či alespoň některých jejich částí do prostoru kolem pomníků by bylo očekávatelným předpokladem připomínání kulatého jubilea bitvy. *Ohlasem* otištěný program však vytyčil pouze dva body: panychidu pořádanou 1. července na Masarykově náměstí a průvod krojovaných a nekrojovaných spolků, jenž pravděpodobně vyrážel ze zámeckého nádvoří. Program uváděl: „*k průvodu 3. července do zámeckého nádvoří přesně v 8 hodin ráno.*“²¹² O další programové náplni již ovšem nebylo nic řečeno a oslavy by tak měly velice krátký průběh. V úvahu dále připadá varianta, podle níž by se průvod zformoval na některém z nádvoří a pokračoval po vytyčené trase, například směrem k památníkům. Takovou informaci nicméně pořad neobsahoval.

²⁰⁸ Pomník obětem okupace v podobě pamětní desky se původně nacházel na budově kláštera, kam byl umístěn při květnových oslavách 1947. Tamtéž, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 426.

Roku 1975 byl, patrně rovněž v květnu, sňat a přesunut do Jakubských sadů. Tamtéž, Městský národní výbor Jindřichův Hradec, 1945–1990 (1991), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1949, č. NAD 193, s. 575.

²⁰⁹ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 459.

²¹⁰ Tamtéž, s. 501.

²¹¹ Tamtéž, s. 512.

²¹² Ohlas od Nežárky 57, 1927, č. 25, s. 1.

Další prostor pro úvahy o roli pomníků při oslavách skýtají plánované promenádní koncerty vojenské hudby, o nichž se zmínil *Ohlas* dne 1. července. Periodikum otisklo seznam přehrávaných skladeb, avšak neinformovalo o místě, kde mělo k produkci dojít. Vysvětlením může být předpoklad, že pro čtenáře – obyvatele Hradce – bylo sdělení o místě konání implicitní a vycházelo ze zkušenosti s předešlým ročníkem oslav, kdy kapela koncertovala u Švecova památníku.²¹³

Pomníky nebyly opomenuty ani při opakovaných říjnových oslavách národní samostatnosti. V roce patnáctého jubilea se proměnil charakter slavností, když došlo k posílení jejich vojenského aspektu, což zapříčinil aktuální vývoj evropské politiky. „*Svátek svobody‘ den 28. říjen 1933 byl slaven tentokráte jako ‚Den brannosti‘*“.²¹⁴ Většina programových bodů se tedy nesla ve vojenském duchu. Po přednášce majora generálního štábu Josefa Ejema na téma 28. října a brannosti národa a projevech okresního hejtmana vrchního rady B. Maršíka a starosty A. Brože následoval „*Odchod posádky, legionářů, tělovýchovných a obranných spolků a defilé jich v Riegrově třídě. – hold padlým legionářům, vojínům a plukov. J. J. Šveci u pomníku v sadech.*“²¹⁵

V problematickém roce 1938 došlo k radikálnímu omezení oslavných projevů. Vláda svým rozhodnutím oslavy dvacátého jubilea zakazovala a 28. říjen se tak stal obyčejným pracovním dnem. Obyvatelé Jindřichova Hradce si nicméně výročí připomněli, ačkoli ve srovnání s uplynulými ročníky daleko skromněji: „*Byly jen vyvěšeny prapory, položeny jménem Městské rady a Městského Osvětového Sboru kytice k pomníkům padlých a na hrob předsedy Národní rady učitele Sládka, v museu otevřena výstava památek 28. října.*“²¹⁶ Pietní akt u vojenských pomníků se tím pro další léta zařadil mezi poslední možnosti manifestace náklonnosti k bývalé republice.

2. 3. 2. Husův pomník

Od roku 1923 stojí v Husových sadech pomník Mistra Jana Husa od táboorského sochaře J. V. Duška.²¹⁷ Výstavba pomníku představovala pro místní důležitou otázku, což

²¹³ Tamtéž, č. 26, s. 6.

²¹⁴ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 78.

²¹⁵ *Ohlas* od Nežárky 63, 1933, č. 43, s. 2.

²¹⁶ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 208-209.

²¹⁷ Jan Vítězslav Dušek (8. 6. 1891 Makov u Jistebnice – 2. 3. 1966 Tábor), sochař a medailér, který se zabýval figurální a portrétní tvorbou. Studoval na Průmyslové škole sochařské a kamenické v Hořicích v Podkrkonoší, na AVU ve Vídni a dále na pařížské Akademii de la Grande Chaumière a Ecole du Louvre.

dokládá skutečnost, že za účelem dosažení její realizace byl sestaven zvláštní *Komitéť spolků sdružených pro postavení Husova pomníku v Jindřichově Hradci*.

Předpokladem umístění skulptury se stala i úprava okolního prostoru, již prosazoval sám autor památníku, když z praktického i estetického hlediska požadoval odstranění dvou posledních stromů aleje lemující přístupovou promenádu a sloupů pouličního osvětlení: „Umístěním památníku stává se přemístění svítílen přímo naléhavým. Tyto brání nerušenému pohledu na pomník a rozřezávají jeho siluetu v půli.“²¹⁸ Komitéť dále vnesl požadavek k obecnímu zastupitelstvu, aby celou přední část novoměstských sadů určila za nezastavitelný přístup k pomníku a zároveň, aby bylo její dosavadní označení „promenáda“, případně „novoměstské sady“ změněno na Husovy sady.²¹⁹ Všem návrhům bylo vyhověno usnesením městského zastupitelstva na schůzi 12. června 1922.²²⁰ Pomník Mistra Jana Husa je součástí městského parku dodnes.

Jindřichohradečtí dbali na prohlubování husitské tradice. Ještě před vztyčením pomníku zahájil v Hradci svou činnost místní odbor Husova fondu, jehož ustavující schůze se konala dne 10. září roku 1922. Prostřednictvím fondu pak mohli místní podporovat nemajetné studenty a zprostředkovávat jim finance nutné k získání vzdělání.²²¹

Již v roce 1918 se v Jindřichově Hradci slavilo výročí Husovy oběti, přičemž program festivity sestával z přednášky, recitace a sborového zpěvu.²²² V dalších letech průběh Husových oslav vypadal odlišněji, jak ukázal už rok následující. Roku 1919 byla za jakubskými sady zapálena hranice, což se pro ročníky od července 1922 stalo téměř tradičním.²²³ Pro rok 1920 se údaj o slavení Husova jubilea nepodařilo dohledat a v dalším roce se podoba slavností opět lišila.²²⁴ Událost v roce 1922 inicioval přímo výbor pro postavení Husova pomníku, o čemž bylo rozhodnuto na schůzi 19. června 1922.

V letech 1929-1932 svou kvalifikaci prohluboval studiem v Bruselu a v British Museum v Londýně. Pomník Mistra Jana Husa v Jindřichově Hradci je uváděn mezi jeho nejvýznamnějšími díly spolu pomníkem padlých vojáků ve Skutči a reliéfem obětí 2. světové války v Táboře. Heslo Dušek Jan Vítězslav, in: Vladimír Mach, Malý slovník jihočeských výtvarných umělců, S. I.: s. n. 1992, s. 13-14.

²¹⁸ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 629, inv. č. 2556, sign. Hra/2,5, Hu/1, fol. 86.

²¹⁹ Tamtéž, fol. 89.

²²⁰ Tamtéž, fol. 90.

²²¹ Ohlas od Nežárky 52, 1922, č. 43, s. 3.

²²² Tamtéž 48, 1918, č. 28, s. 1.

²²³ Tamtéž 49, 1919, č. 28, s. 1.

²²⁴ Snad se ani nedá mluvit o slavnostech v pravém slova smyslu. Událost sestávala z přednášky a výstavy modelů Husova pomníku sochaře V. J. Duška. SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 438-439.

Program oslav zahrnoval průvod a slavnostní přednášku s pěveckými sbory doplněné o prodej „*lístků z bloků, vydaných zástupcům jednotlivých spolků a korporací*“,²²⁵ které lze považovat za jakýsi suvenýr.

Ani ve vytíženém létě 1925, kdy se konala dlouho očekávaná krajinská výstava a do města zavítal prezident T. G. Masaryk, nebyly Husovy oslavy zcela zastíněny. Na vojenském cvičišti tehdy jako obvykle vzplála hranice, byl přednesen proslov a zazněly hymny v podání vojenské hudby. Dne 6. července mohli účastníci na Wilsonově náměstí vyslechnout přednášku a zpěv chorálu *Kdož jste boží bojovníci*.²²⁶ Patronát nad festivitou převzaly od roku 1926 nové organizace. „*Oslavu světlé památky Mistra Jana Husa*“²²⁷ nyní pořádal Okresní osvětový sbor v Jindřichově Hradci se všemi sdruženými spolky, korporacemi a místní posádkou. Pozvánka nyní přímo uváděla, že plánovaný průvod bude procházet kolem Husova pomníku a zahrnovala i vcelku důrazný imperativ: „*Oslav Husových se zúčastní veškeré naše občanstvo! Domy se ozdobí prapory, obchody po dobu trvání slavností budou uzavřeny*.“²²⁸ Tento rozkaz se již následujícího roku změnil v prosbu městské rady – jež vystřídala osvětový sbor v pozici pořadatele – „*by majitelé domů vyvěsili prapory a okna ozdobili transparenty neb jiným vhodným slavnostním osvětlením*.“²²⁹

V roce oslav desátého výročí vzniku Československa apeloval nový pořadatel Husových oslav – Místní osvětová komise v Jindřichově Hradci – na místní občany, aby účastí na oslavách demonstrovali svůj vztah k československému státu. V Hradci došlo k přímému propojení husitské tradice a Husova kultu s úsilím o prokázání sounáležitosti s národní myšlenkou: „*A letos v 10. roce trvání československé republiky, více než kdy jindy je potřeba, aby československý lid jasným a jednomyslným přihlášením se k Mistru Janu Husovi, dokázal věrnost k duchu národních dějin, věrnost k ideálům, v jichž znamení byl náš stát znovuzřízen. Proto letošní oslavy svou mohutností a opravdovostí musí předčítí všechny z let minulých*.“²³⁰ V dalších letech kulatých československých jubileí se oslavy nijak výrazně neodchylovaly od svého tradičního pojetí.

²²⁵ Tamtéž, kart. 629, inv. č. 2556, sign. Hra/2,5, Hu/1, fol. 85.

²²⁶ Ohlas od Nežárky 55, 1925, č. 27, s. 5.

²²⁷ Tamtéž 56, 1926, č. 27, s. 1.

²²⁸ Tamtéž.

²²⁹ Tamtéž 57, 1927, č. 26, s. 1.

²³⁰ Tamtéž 58, 1928, č. 26, s. 2.

Poslední připomínku Husovy památky pro období existence protektorátu organizovalo město v roce 1939. Nejednalo se však již o oslavy v pravém slova smyslu, nýbrž o uspořádání výstavy „*M. J. Hus v historii a umění českého národa*“.²³¹

K obnovení slavností Hradečané přikročili již v roce 1945, kdy „*Po 6 leté přestávce byl 5. července oslaven opět svátek M. J. Husa projevem předsedy ONV L. Stehny na III. nádvoří.*“²³² Ve srovnání s dřívějším pojetím se událost nesla v daleko skromnějším duchu, což snad lze považovat za důsledek zjitřených podmínek poválečného období.

Na závěr uveďme případ, kdy památník posloužil spirituálním účelům. Stalo se tak při příležitosti oslav desátého jubilea vzniku československé církve, jež na dny 12. a 13. září 1931 plánovala její jindřichohradecká obec. Podle programu jejich účastníci vyslechli sobotní koncert místní plukovní hudby a v neděli se odebrali průvodem od farní kanceláře k Husovu pomníku, u něhož proběhla bohoslužba a rozvinutí husitského praporu.²³³

²³¹ Tamtéž 69, 1939, č. 27, s. 3.

²³² SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 393.

²³³ Tamtéž, Kulturně historický archiv, kart. 186, inv. č. 1520, fol. 2.

3. Jindřichův Hradec turistický

Nejstarší dohledaný průvodce²³⁴ je dílem Ludvíka Domečky²³⁵ a byl vydán roku 1888 podnikem A. Landfras Syn.²³⁶ Návštěvníka města seznamuje s místními hostinci a službami a informuje ho o přístupnosti jindřichohradeckých pamětihodností. Krátce je představena historie Hradce a hlavní prostor je věnován popisu turistické trasy procházející celým městem. Součástí vydání je i drobná obrazová příloha s panoramatickou fotografií a plánem městské zástavby s vyznačenými památkami.

Následující publikaci²³⁷ sestavil František Josef Studnička²³⁸. Je nazvána *Vůdce okolím jindřichohradeckým*²³⁹ a pochází z roku 1893. Konceptně a rozsahem poskytnutých informací odpovídá svému názvu. *Vůdce* totiž čtenáři nabízí několik výletů po Jindřichohradecu, přičemž město samotné mu slouží pouze jako výchozí bod. Jednotlivé procházky jsou orientovány podle světových stran k pozoruhodným místům poblíž města (zámek Jemčina, Jindřišské údolí, Červená Lhota, Landštejn) i do destinací vzdálenějších (Třeboň). Autor při popisu cesty obvykle vychází „z náměstí, co přirozeného středu města“, připomíná některé hradecké reálie, jež ve svém výkladu potkává (objekt zámku a hradu, Landfrasova tiskárna, kostel sv. Máří Magdalény, sv. Jana Křtitele, rybník Vajgar, zde zvaný „bajgar“ ad.), připojuje zajímavosti z jejich minulosti či stručné informace o jejich současném využití. Publikace je postavena téměř výhradně na textu, obrazovou přílohu postrádá.

²³⁴ Ludvík Domečka, Průvodce po Jindř. Hradci a okolí, Jindřichův Hradec 1888.

²³⁵ Ludvík Domečka (2. 8. 1861 Černovice u Tábora – 27. 4. 1937 Hradec Králové). Úředník, muzejník a památkář. V Jindřichově Hradci působil v advokátní kanceláři, přispíval do *Ohlasu od Nežárky* a podílel se na založení místního odboru spolku Sokol. Proslul i jako památkář. Od roku 1910 vykonával úřad konzervátora památkové péče, po vzniku Československa byl jmenován zemským konzervátorem pro prehistorii a roku 1929 jednatelem pro památky při Společnosti přátel starožitností. Š. Běhalová, *Nezapomenutelné osobnosti*, s. 34.

²³⁶ Rodina Landfrasových proslula svou tiskařskou a knihkupeckou aktivitou a Landfrasova tiskárna bývala jednou z největších svého druhu mimo Prahu. V nakladatelském profilu bychom našli periodikum *Ohlas od Nežárky* či sedmisvazkové *Dějiny města Jindřichova Hradce* archiváře Františka Teplého. Tamtéž, s. 56.

²³⁷ František Josef Studnička, *Vůdce okolím jindřichohradeckým*, Jindřichův Hradec 1893.

²³⁸ František Josef Studnička (1836 Janov u Soběslavi – 1903 Praha) byl český matematik a astronom, organizátor vědeckého života v Čechách. Je autorem jedné z prvních českých učebnic matematiky a mnoha popularizačních knih i článků. Veřejnosti zprostředkoval i poznatky z oboru meteorologie. Heslo Studnička, in: Josef Tomeš a kol., *Český biografický slovník XX. století III.*, Praha 1999, s. 212.

²³⁹ Turistický průvodce zcela nezapadá do běžného tvůrčího portfolia vědce matematika a astronoma. Předpokládám, že sestavení takového bedekru bylo motivováno Studničkovým kladným vztahem k městu, v němž absolvoval svá gymnaziální studia. Augustin Pánek, *Dr. František Josef Studnička. Nástin jeho života i činnosti*, Praha 1904, s. 3.

Sledovanému období se rokem svého vydání blíží *Hradec Jindřichův a jeho okolí* Františka Legy²⁴⁰, jenž je součástí edice nakladatele Pavla Körbera²⁴¹ *Körbrův illustrovaný průvodce po památných a zajímavých místech Království Českého*. F. Lego svůj výklad začíná přiblížením městských dějin, jež líčí na pozadí výčtu představitelů Hradce z řad šlechty, seznamuje nás s krajinou povahou města a zběžně popisuje dějiny výstavby, správního dělení a budování opevnění. Nezapomíná ani na soudobý bohatý spolkový život: „Z důležitějších místních spolků uvádíme: Odbor klubu čes. turistů, Měšťanskou besedu s bohatou knihovnou a čítárnou (hosté mají vždy přístup), zpěv. spolek „Černín“ a „Slávy dceru“, spolek div. ochotníků „Jablonský“, literární spolek, tělocvič. jednotu „Sokol“, klub velocipedistů a klub veslařsko-bruslařský.“²⁴²

Roku 1925 byl vydán nový průvodce *Jindřichův Hradec a jeho okolí*,²⁴³ jenž byl připraven Milanem Gantnerem²⁴⁴ a Josefem Bauerem.²⁴⁵ Autoři v úvodu přibližují důvody vzniku nového průvodce, přičemž se odvolávají na předchozí Legův počin a některé další vlivy: „Od dob, kdy vydán byl průvodce Jindř. Hradcem, napsaný ředitelem Legou, nastaly tak pronikavé změny v kraji našem, že dílo zvěčnělého řed. Legy je dnes zastaralým, ač po všechny časy zůstane ku cti spisovatelově cennou pomůckou. K uspořádání nového průvodce nutily tedy vydavatele nové poměry na Hradecku, jež vyvolaly potřebu nové orientační pomůcky pro náš kraj a částečně i výstava krajinská, o které bude zajisté čilejší ruch v kraji a větší zájem o jeho historické památky.“²⁴⁶

Můžeme se tázat, co má autor na mysli, hovoří-li o „pronikavých změnách“ a „nových poměrech“. Nejvýraznějším rozdílem při srovnání s obdobím vzniku Legova průvodce, na nějž je v *Jindřichově Hradci a jeho okolí* odkazováno, je pochopitelně

²⁴⁰ František Lego, *Hradec Jindřichův a jeho okolí*, Praha 1916. František Lego (14. 8. 1847 Mýto u Rokycan – 18. 9. 1911 Jindřichův Hradec) od roku 1874 vyučoval v Jindřichově Hradci na průmyslové a později na měšťanské dívčí škole. Patřil mezi iniciátory vybudování jindřichohradeckého muzea, jež bylo zřízeno 13. 10. 1882. V Jindřichově Hradci proslul jako významná osobnost kulturního dění: byl spoluzakladatelem Literární jednoty, Ruského kroužku, členem okrašlovacího spolku Vesna a jednatelem Klubu turistů. Usiloval o ochranu památek ve městě i jeho okolí a přispíval do časopisů *Český lid* a *Hynkova ročenka*. Alena Zvánovcová, František Lego – vlastivědný a národopisný pracovník, *Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech* 32, 1995, č. 2, s. 139-141.

²⁴¹ Pavel Körber, pražský nakladatel a umělec (byl například autorem diplomů a svými kresbami přispíval do *Květu*). *Hlasy ze Šumavy* 11, 1895, č. 10, s. 3.; *Pošumaví* 11, 1913, č. 6, s. 12.; Petr Štembera, *Diplomy, Bulletin Moravské galerie v Brně* 21, 2001, č. 57, s. 112.

²⁴² F. Lego, *Hradec Jindřichův*, s. 14.

²⁴³ Milan Gantner – Josef Bauer, *Jindřichův Hradec a jeho okolí*, Jindřichův Hradec 1925.

²⁴⁴ Milan Gantner působil jako profesor jindřichohradecké obchodní školy. Roku 1939 byl jmenován konzervátorem Státního památkového úřadu ministerstva školství pro jižní Čechy. *Pisecké listy* 43, 1939, č. 21, s. 4.

²⁴⁵ Domnívám se, že se jedná o jindřichohradeckého obchodníka. Usuzuji tak na základě reklamního sdělení otištěného v Domečkově průvodci: „Hlavní sklad, vždy čerstvé plnění u J. Bauera v Jindřichově Hradci, obchod v koloniálním a zboží železném. Zastupitelství.“ L. Domečka, *Průvodce po Jindř. Hradci*, s. 169.

²⁴⁶ M. Gantner – J. Bauer, *Jindřichův Hradec*, s. 3.

proměna státního zřízení. Nicméně v otázce turistického profilu regionu má patrně větší dopad činnost Klubu českých turistů. V roce 1891 byl v Jindřichově Hradci založen místní odbor KČT a zařadil se tak mezi nejstarší v českých zemích. Místnímu kraji věnoval značnou péči, když v roce 1919 vybudoval ubytovny na Landštejně, v Nové Bystřici a na Jemčině a do roku 1931 vyznačil 250 kilometrů turistických tras, díky čemuž se region zařadil mezi vůbec nejlépe značené.²⁴⁷

Zásadní vliv na zvýšení pohybu v lokalitě mělo mít podle M. Gantnera a J. Bauera dovršení projektu výstavby nové drážní komunikace: „*Velmi slibně vyvíjí se i projekt hlavní dráhy II. třídy České Budějovice-Lišov-Třeboň-Jindř. Hradec-Strmilov-Brno, linka to významu celostátního a strategického, která spojí a otevře kraje zbavené dosud komunikace proto, že dráhy vedené dosud ve směru kolmém na Vídeň způsobily, že v rozevřených ramenech traťových úhlů nebylo pro sta osad žádného železničního spojení s okresními městy.*“²⁴⁸

Důvody opožděné a komplikované výstavby železniční sítě na jihu Čech jsou spojeny se slabým hospodářským zázemím oblasti. Kraj bez rozvinutější průmyslové základny nebyl v 19. století dostatečně atraktivní pro zbudování dostatečně husté pavučiny železničních tratí. Proces budování tratí byl započat až v roce 1866 projektem, jehož výsledkem bylo železniční spojení Českých Budějovic, Plzně a Chebu. Na závěr tohoto procesu pak došlo k výstavbě trati mezi Rybníkem a Lipnem v roce 1911. V tomto období se pak začaly objevovat četné návrhy další výstavby, které iniciovali především podnikatelé, majitelé panství, představitelé měst a samotná jihočeská města, která si od „zahuštění“ železniční sítě slibovala podporu obchodních a ekonomických zájmů. Jindřichův Hradec byl do jednoho z takových projektů zahrnut v roce 1874, kdy byl vypracován návrh vybudování transversální dráhy Železná Ruda – Sušice – Písek – Týn – Bechyně – Veselí nad Lužnicí – Jindřichův Hradec – Strmilov – Telč – Brno. Jednalo se o jeden z několika pokusů o propojení Bechyně a Týna nad Vltavou. Podobně se Hradec mohl stát součástí plánované dráhy Protivín – Jindřichův Hradec – Znojmo, která měla propojit Protivín a Týn nad Vltavou s Veselím nad Lužnicí a zajistit tak městům přístup k důležité železniční křižovatce.²⁴⁹

V průběhu 19. století vznikla řada projektů, jejichž cílem bylo zřízení dráhy, která by propojila Jindřichův Hradec s okolním světem. K realizaci došlo v 80. letech v rámci

²⁴⁷ P. Břicháček a kol., Jindřichův Hradec, s. 248.

²⁴⁸ M. Gantner – J. Bauer, Jindřichův Hradec, s. 7.

²⁴⁹ Jiří Louženský, Neuskutečněné železniční tratě na jihu Čech, S. I.: s. n. 1991, s. 77-81.

výstavby čtyř úseků Česko-Moravské transverzální dráhy. Úsek zahrnující Jihlavu, Horní Cerekev, Jindřichův Hradec a Veselí nad Lužnicí konečně zprostředkoval městu kýžený kontakt s dalšími destinacemi cestou železnice. Plány na vybudování tratí, které by Hradci poskytovaly přímé spojení s některými moravskými městy a Českými Budějovicemi však již naplněny nebyly.²⁵⁰

Autoři průvodce ovšem reagovali na plánovanou výstavbu koridoru, který měl podle svého návrhu z roku 1923 propojovat České Budějovice, Třeboň a Jindřichův Hradec. Na schůzi, jejímž cílem bylo podnitit zbudování této linky pronesl předseda výboru pro stavbu tratě dr. Šetka projev, v němž zazněla obvyklá frustrace plynoucí z nezájmu o rozvoj regionu: „*tehdy zhýřelá Vídeň potřebovala každoročně ony tisíce zdravých, pilných a laciných dělníků, kteří právě z českého jihu na práci do Vídně dojížděli, aby se tam tělesně i duševně zmrzčili.*“ (...) „*A dnes bohužel téměř po stu letech, ten zanedbávaný český jih, přece jest stále a trvale odstrkován, čímž ve vývoji svém daleko zůstal za sesterskými kraji, šťastnějších oblastí severních.*“²⁵¹ Dojmy z přístupu vládnoucí vrstvy k jihočeskému kraji tedy byly srovnatelné v období mocnářství i idealizované první republiky.

Publikace *Jindřichův Hradec 1293-1993* nás o období mezi lety 1918-1937 informuje především z hlediska hospodářského stavu regionu: „*Vznik Československé republiky nijak výrazněji neproměnil strukturu průmyslové a zemědělské výroby na Jindřichohradecku. (...) Celkově slabě rozvinutý průmysl a obdobná situace v zemědělství měly za následek velkou nezaměstnanost zejména v období hospodářské krize v letech 1929-1932.*“²⁵²

Pozorujeme-li problematiku prezentace regionu a jeho zviditelnění na turistickém trhu prizmatem jeho hospodářského rozvoje, můžeme ovšem za cennou považovat informaci o založení a následných úspěších věhlasné gobelínové dílny: „*Na staré tradice domácího tkalcovství navazovalo založení gobelínové dílny Marie Teinitzerové roku 1910. Dílna zabývající se restaurováním historických i výrobou nových tapiserií dosáhla významného mezinárodního úspěchu na Světové výstavě dekorativních umění v Paříži roku 1925.*“²⁵³

²⁵⁰ Tamtéž, s. 82-85.

²⁵¹ Tamtéž, s. 82.

²⁵² P. Břicháček a kol., Jindřichův Hradec, s. 22.

²⁵³ Tamtéž, s. 23.

Další informace o dobovém charakteru lokality, jež by mohly mít dopad na zvýšení zájmu ze strany potenciálních návštěvníků, vyznívají již poněkud vágně: „*Pro svůj bohatý společenský, kulturní i sportovní život, významné historické památky i mimořádný půvab okolní neporušené přírody se již v době mezi oběma světovými válkami stával Jindřichův Hradec vyhledávaným společenským centrem a turistickým cílem.*“²⁵⁴

Přípravu nového průvodce motivovala i chystaná krajinská výstava Českomoravské vrchoviny, která probíhala od 5. července do 9. srpna 1925. Cílem výstavy bylo seznámit veřejnost s životními a pracovními podmínkami na Jindřichohradecku v rámci mladého československého státu.

Kromě zaměření na kulturně-hospodářské aspekty života v Jindřichově Hradci a okolí byla s výstavou spojena snaha ukázat okolnosti soužití Čechů a Němců a jejich podíl obou etnik na rozvoji Československa. Bohatý program, který vedle akcí naučných a vzdělávacích zahrnoval i body orientované spíše na pobavení a rekreaci, si vyžádal využití hned několika městských prostorů. Na plochu mezi Tyršovým stadionem a rybníkem Vajgar byly umístěny průmyslové, strojní, hospodářské, kulturní, včelařské a živnostenské pavilony; v budovách škol a kasáren probíhaly specializované výstavy (například filatelistická). Slavnostní vyznění celé akce podtrhla návštěva prezidenta T. G. Masaryka 18. července.²⁵⁵

O významu události nás přesvědčuje její reflexe lokálním periodikem *Ohlas od Nežárky*, které se jí i přes svůj nevelký rozsah (obvykle 6-8 stran) věnuje na plných třech stranách, včetně strany titulní.

Příspěvky v týdeníku, jež se vztahují k výstavě, mají různou formu. Na titulní straně je uvedena báseň *Prací k vítězství. (U příležitosti otevření krajinské výstavy v Jindřichově Hradci)*, následuje poměrně rozsáhlý článek nazvaný *V předvečer slavného dne*, v němž silně rezonuje vůle prezentovat Hradec jako město, které přes svůj současný handicap plynoucí ze slabě rozvinutého průmyslu a postavení jednoho z průmyslově zaostalých regionů, nehodlá čerpat pouze ze své slavné minulosti, ale prostřednictvím výstavy upozornit veřejnost na své problémy a hledat řešení: „*Hradec Jindřichův chce v letošním červenci a srpnu podat důkaz, že nechce se spokojit s údělem skamenělého*

²⁵⁴ Tamtéž.

²⁵⁵ Josef Bílek, Krajinská výstava Českomoravské vrchoviny, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 32, 1995, č. 1, s. 46-47.

*pomníku historie, že nestačí mu poetický název ‚města minulosti‘, nýbrž že chce být i městem budoucnosti.*²⁵⁶

Dále je v souvislosti s výstavou otištěna výzva *Občanstvu města J. Hradce*, jejíž až imperativní ráz skvěle dokládá, jak velký význam byl přisuzován dosažení dobrého dojmu z města u očekávaných návštěvníků: *„Městská rada dle svého usnesení ze dne 1. července t. r. žádá pány majitele domů, aby při zahájení naší krajinské výstavy ve dnech 5. a 6. července t. r. ozdobili slavnostně své domy prapory národními anebo státními vlajkami, jak toho tato vzácná slavnost naše vyžaduje. Lze očekávat, že této slavnostní chvíle sůčastní se značné množství vynikajících osob a hostů z okolí i z daleka, a proto jest povinností občanů, aby povznesli všední ráz města přiměřenou výzdobu na jejich počest. Rovněž nepochybuje městská rada o tom, že i u příležitosti sjezdů a schůzí, které budou v následujících nedělích za trvání výstavy zde pořádány, pp. majitelé domů bez dalších vyzvání ochotně aspoň po denní dobu vyvěsí prapory na uvítanou hostů, jak se to děje ve všech jiných městech při takovýchto příležitostech.*²⁵⁷

Další v řadě publikací, které s cílem propagovat Jindřichohradecko vznikly v meziválečném období, je *Česká Kanada. Jindřichův Hradec*²⁵⁸ Klubu československých turistů. Zvolený podtitul *Letovisko lesů a rybníků v polovici cesty na mezinár. autostrádě Praha-Vídeň* můžeme chápat jako výzvu cestujícím k zastavení, navštívení a poznání kraje, jenž svým poklidným charakterem kontrastuje s moderním komunikačním spojem. Průvodce je založen převážně na obrazových materiálech, čímž se výrazně liší od svých předchůdců, jejichž obsah sestával především z textu. Návštěvník je hned z kraje upozorněn na objekt hradu a zámku, dále na profánní i sakrální městské památky. Připojeny jsou tipy na výlety po blízké České Kanadě a Třeboňsku s ukázkami přírodních krás.

První poválečný průvodce *Vítáme Vás v Jindřichově Hradci*²⁵⁹ svůj záměr přitáhnout více turistické pozornosti k městu zdůrazňuje již v poznámce otištěné před jménem autora a vydavatele v jedné osobě, kde je uvedeno následující: *„K podepření snah o zvýšení turistického a cestovního ruchu sestavil E. V. Danihelovský*²⁶⁰“. Přichozím

²⁵⁶ Ohlas od Nežárky 55, 1925, č. 27, s. 3.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 4.

²⁵⁸ Česká Kanada. Jindřichův Hradec: letovisko lesů a rybníků v polovici cesty na mezinár. autostrádě Praha-Vídeň, Jindřichův Hradec 1938.

²⁵⁹ Emanuel Vladimír Danihelovský, *Vítáme Vás v Jindřichově Hradci*. Informativní příručka (průvodce), Jindřichův Hradec 1946.

²⁶⁰ Emanuel Vladimír Danihelovský (1884 Praha – 1967 Benešov). Vydavatel turistických průvodců, jedním ze zakladatelů městské organizace Klubu českých turistů v Ústí nad Orlicí. Svými články,

děkuje za zájem, který projeví svou návštěvou, a zdůrazňuje význam turistického ruchu, přičemž text působí jaksi omluvně. Příkladem může být tato formulace: „*v takové oblasti, jako je zdejší, kde není většího průmyslu a která dosud nemá zcela vyhovující železniční spojení se světem*“²⁶¹. V otázce četnosti návštěv ze zahraničí srovnává Jindřichův Hradec s dalšími jihočeskými turistickými centry, když předkládá toto tvrzení: „*Známost o historických a uměleckých památkách Jindřichova Hradce jest rozšířena i za hranicemi a proto nejsou zde hosté i z cizích zemí vzácností právě tak, jako na př. v Českém Krumlově, Rožmberku a Vyšším Brodě.*“²⁶² Uvedené působí jako snaha vyrovnat se těmto dalším centřům, jež mohla být atraktivnějšími, a zároveň mírně vzbuzuje dojem vlastní zakomplexovanosti.

Samotný průvodce je pak rozdělen na dvě hlavní části, jež mají návštěvníkovi pomoci při orientaci ve městě, a menší podkapitulu, která propaguje jindřichohradecké okolí. Dílčí kapitoly jsou s mírnými přesahy rozděleny na oblast městské zástavby a zámecký areál. V první části se turista vydá od *nádraží Naxerovou třídou* (dnes *Nádražní*²⁶³), pokračuje třídou *presidenta Dr. Ed. Beneše* (dnes *Klásterská*²⁶⁴) na *Masarykovo náměstí*, z něhož se *Palackého třídou*²⁶⁵ dostane na *Stalinovo, hlavní náměstí* a navštíví mnohá další zákoutí. Druhá část se věnuje téměř výhradně jindřichohradeckému zámeckému a hradnímu komplexu a ten je tedy ve srovnání se zbytkem města reflektován daleko rozsáhleji a je mu zjevně připisován největší význam. Samotný oddíl věnující se hradu a zámku zpracoval Karel Tříška.²⁶⁶

fotografiemi i texty, které uváděl i v průvodcích jiných autorů, významně přispíval k propagaci ústeckého regionu. [online zdroj] <http://www.osobnostiregionu.cz/osoby/977>, 24. 1. 2018.

Z četných reklam a příspěvů uvedených v průvodcích, na nichž se Danihelovský podílel, zjistíme, že ve městě byl provozován podnik pod názvem *Vladimír Danihelovský, knihkupectví, Jindřichův Hradec*. Jednalo se o vydavatele a obchodníka s nejrůznější psanou produkcí (knihkupectví, antikvariát), hudebninami a papírenskými výrobky, pravděpodobného příbuzného E. V. Danihelovského. V. Danihelovský je dále uváděn i jako kontaktní osoba Klubu československých turistů pro zájemce o informace k založení dalších odborů spolku ve městech Jihočeského kraje.

²⁶¹ E. V. Danihelovský, *Vítáme Vás v Jindřichově Hradci*, s. 3.

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ Š. Běhalová – F. Fürbach – M. Körnerová Chládková – S. Langerová, *Jindřichohradecký uličník*, s. 106. Původní Naxerova třída dostala své jméno po jindřichohradeckém starostovi Václavu Naxerovi.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 44-45.

²⁶⁵ E. V. Danihelovský, *Vítáme Vás v Jindřichově Hradci*, s. 22. Jak upozorňuje Danihelovský „*dříve Panská ulice*“. Na Palackého třídu byla ulice přejmenována usnesením městského zastupitelstva dne 24. března 1900. Od roku 1941 byla až do zániku protektorátu zvána Herrengasse, mezi lety 1945-1991 pak opět Palackého. Od 3. června 1991 nese znovu název Panská.

²⁶⁶ Karel Tříška (1904–1995), jihočeský historik a archivář. Působil v archivech v Praze, Jindřichově Hradci a Třeboni. Badatelsky se orientoval na dějiny Jindřichova Hradce, historii rodu Černínů, rybníkářství a osobu Josefa Dobrovského. Byl posledním černínským archivářem. Josef Bílek, 90 let PhDr. Karla Tříšky (nar. 11. 7. 1904, Praha), *Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech* 31, 1994, č. 4, s. 263.

Odlišným způsobem představuje lokalitu propagační tisk *Město Jindřichův Hradec, jedno z našich nejkrásnějších*²⁶⁷, který vychází pouhý rok po *Vitáme Vás v Jindřichově Hradci*. Redigoval jej E. V. Danihelovský a vydalo nakladatelství V. Danihelovského. V monografii uvedený text Karla Zvěřiny se ve věci propagace oblasti v zájmu zvýšení turistického ruchu věnuje spíše okolní krajině než městu samotnému. Jindřichův Hradec je zde z hlediska své prezentace coby možného cíle cestovatele a zájemce o architektonické, kulturní a jiné atraktivity představen spíše vágně a větší důraz je kladen na vyzdvižení města jako moderního a dobře vybaveného urbánního centra, což dokládá následující úryvek: „*Jindřichův Hradec je město dobře vybavené a tudíž i vhodné pro letní pobyt a pro turistiku jako východisko výletů na Třeboňsko, Strážsko, Novobystřicko, Kamenicko, na Kunžak, Strmilov i Telč. Má velkou moderní nemocnici, vodovod, kanalisaci, školství střední i odborné, úřady, správy státních lesů a rybníků, posádku, peněžní ústavy, družstva, biografy, obchodní domy, komfortní hotely a kavárny, četné spolky kulturní, sportovní, myslivecký a rybářský spolek, dobré spojení vlakové a autobusové atd.*“²⁶⁸

Obrazový doprovod knihy je velice rozmanitý. Fotografie a reprodukce vyobrazení pokrývají všemožné aspekty spojené s městem i životem v něm a jeho okolí. Předložena jsou panoramata Jindřichova Hradce, zachycení komplexu hradu a zámku, památky sakrálního charakteru (kostel sv. Máří Magdalény, františkánský klášter s kostelem sv. Kateřiny, vnitřek chrámu P. Marie), přírodní scenérie (rybník Vydýmač v blízkých lesích), výjevy ze sportovního a kulturního dění (veslařské závody na Vajgaru) i ukázky místního folkloru (blatský kroj).

Publikaci lze vnímat i jako počín státoporný, jímž se město, nedlouho po skončení největšího válečného konfliktu dějin, hlásilo ke svému národnímu údělu a vyzdvihovalo svou věrnost republice, což dokládá dedikace uvedená na jedné z prvních stran: „*Presidentu Československé republiky Dr. Edvardu Benešovi na důkaz úcty a vděčnosti za jeho osvoboditelské dílo věnuje vždy věrný a národně spolehlivý Jindřichův Hradec*“²⁶⁹. V průvodci jsou rovněž otištěny fotografie z návštěvy prezidenta Beneše v Jindřichově Hradci roku 1937.

²⁶⁷ Emanuel Vladimír Danihelovský (ed.), *Město Jindřichův Hradec, jedno z našich nejkrásnějších*, Jindřichův Hradec 1947.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 85.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 5.

Vydání knihy byl ve věci propagace města přisuzován nemalý význam. Svědčí o tom i reklamní upozornění otištěné v předchozím počínu E. V. Danihelovského.²⁷⁰ Součástí díla je rovněž jakási další dedikace, již autoři připisovali městu samotnému. Svůj vztah k Hradci spoluautoři jasně vyjádřili slovy „*Rodáci a přátelé Jindřichova Hradce svému městu*“, jež byla uvedena u tiráže. Důkazem velkého zájmu o příspěví k realizaci tisku byla řada spolupracovníků, jejichž počet bez redaktora dosáhl čísla čtyřicet čtyři. Do monografie přispěly hradecké spolky (Klub čs. turistů odbor JH, Přátelé starého Jindř. Hradce, Okrašlovací spolek Vesna, Klub fotoamatérů a Veslařský a bruslařský klub Vajgar) i jednotlivci, mnozí jiného původu či bydliště než hradeckého.²⁷¹ V autorském kolektivu se objevují jména významnějších osobností a odborníků (Milan Gantner, historik a ředitel gymnázia Jan Muk či archivář Karel Tříška) i „obyčejných“ Hradečanů (například obchodvedoucí Miloš Fiala, majitel drogerie Raimund Krninský či Marie Lišková, jež je charakterizována slovy „*vdova po fotografu*“). Jedinci, které by bylo možno zařadit do elitní společenské vrstvy však výrazně převažují.

O zpracování onoho díla v podobě s věnováním prezidentu Benešovi se diskutovalo již od roku 1945. Důkazem je dopis E. V. Danihelovského²⁷² zasláný Ladislavu Stehnovi, předsedovi Okresního národního výboru Jindřichova Hradce, v němž se píše: „*Oznamuji Vám, vážený pane předsedo, že záležitost věnování obrazové monografie Jindřichova Hradce, kterou rediguji, panu prezidentu republiky dru Edvardu Benešovi, jest vyřízena a to tak, že kniha může vyjít s dedikací v textovém znění, jak nav(r)ženo.*“²⁷³

Městské orgány kontaktoval i Vladimír Danihelovský. Dne 7. června 1946 se obrátil na Místní národní výbor Jindřichova Hradce s cílem zjistit, kolik výtisků město

²⁷⁰ „*Oznámení o chystaném vydání velkého obrazového díla, monografie Jindř. Hradce, péčí Okresního národního výboru v Jindř. Hradci, pod názvem: „Město Jindřichův Hradec, jedno z našich nejkrásnějších“ (Rodáci a přátelé J. Hradce svému městu). (...) Posláním této velkolepé hradecké monografie jest upozorniti veřejnost na místní bohaté památky historické, dob románské, gotické, renesance i baroka, a na jedinečné ostatní půvaby hradeckého prostředí a zapůsobiti tak na zvýšení cizineckého ruchu v městě a kraji.*“ E. V. Danihelovský, *Vítáme Vás v Jindřichově Hradci*, s. 43-44.

²⁷¹ Nejvíce mimohradeckých přispěvatelů pocházelo z Prahy.

²⁷² S městem komunikovali oba Danihelovští, redaktor i nakladatel. V pramenech narazíme na osobu, která užívá hlavičkový papír E. V. Danihelovský s místem sepsání v Ústí nad Orlicí a je o ní hovořeno jako o E. V. Danihelovském starším. Zároveň se objevují i listy s reklamní grafikou propagující nakladatelství Vladimíra Danihelovského či s razítkem *Danihelovský knihkupec a papírník* se sídlem v Jindřichově Hradci. O přímém působení E. V. Danihelovského v Jindřichově Hradci lze ovšem dále uvažovat na základě způsobu, jímž je v tiráži rozebíraného díla uvedeno jeho jméno. Pod hlavičkou „*Redakce*“ se totiž dočteme: „*E. V. Danihelovský, prokurista banky, Jindř. Hradec*“. Jiným dokladem Danihelovského působení v jižních Čechách může být další dopis na hlavičkovém papíře E. V. Danihelovský s místem sepsání v Jindřichově Hradci.

²⁷³ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 639, inv. č. 2600, sign. Hra/4,5, fol. 86.

odebere. V rámci následné komunikace bylo dílo vylíčeno jako prestižní záležitost, vhodná jako reprezentativní dar významným návštěvám a sám knihkupec o něm hovořil takto: „(...) *zajistíte si tak pro význačné návštěvy, jimž se takové reprezentativní dílo s pozorností podává. Jak Vám zajisté známo, má monografie obsahovati vtisknutou dedikaci panu prezidentu Čsl. republiky Dr. Ed. Benešovi městem Jindř. Hradcem a má býti vydána péčí okr. národního výboru v J. Hradci a rukopis byl předložen k posouzení jak minist. školství, tak i minist. informací, jež vydalo povolení vydání knihy a přidělilo na ni potřebný papír.*“²⁷⁴ Reakce představitelů byla však celkem vlažná, když pouze požádali nakladatele, aby se dostavil na MNV a poskytl informace o předpokládané úpravě a ceně monografie.²⁷⁵ Podle usnesení finanční komise konané 2. října 1946 bylo nakonec objednáno pět kusů díla.²⁷⁶

V lednu 1947 pak o publikaci projevil zájem tiskový odbor Československé strany lidové, jehož záměrem bylo upozornit na její vydání prostřednictvím své zpravodajské služby.²⁷⁷

Vydavatelskému počínu V. Danihelovského se dostalo pozornosti i v pamětní knize Jindřichova Hradce. V záznamu z 29. listopadu 1947 se ve spojení s informací o prvním promítání krátkého filmu *Jindřichův Hradec* v kině Střelnice dočteme: „*Jiným propagačním dílem stalo se publikace „Město J. Hradec, jedno z našich nejkrásnějších,“ vydané E. V. Danihelovským.*“²⁷⁸

Prvním průvodcem, který vychází po zlomovém roce 1948 je *Česká Kanada, Jindřichohradecko*.²⁷⁹ Vydání této tiskoviny mělo být pro hradecký okres velice přínosným a výhodným počinem. V září roku 1947 byl Okresní národní výbor Jindřichova Hradce osloven firmou *Propagace – náborový podnik Karel Vodrážka* s nabídkou dodání dvou tisíc výtisků propagační publikace po vzoru sborníku *Rakovnicko*, a to zcela zdarma. Náklady na vydání měly pokrýt prostředky získané z inzerce, již měla být vyhrazena nejvýše čtvrtina celkového prostoru. O názvu a obsahu brožury rozhodoval ONV, přičemž podnik *Propagace* vnesl požadavek, podle něhož se mělo pojmenování vztahovat na celý okres.²⁸⁰ Snaha o zachování jednotné podoby názvů

²⁷⁴ Tamtéž, fol. 87.

²⁷⁵ Tamtéž, fol. 88.

²⁷⁶ Tamtéž, fol. 91.

²⁷⁷ Tamtéž, fol. 100.

²⁷⁸ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 436.

²⁷⁹ Jan Muk a kol., *Česká Kanada, Jindřichohradecko, Jindřichův Hradec 1949*.

²⁸⁰ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 639, inv. č. 2600, sign. Hra/4,5, fol. 169.

(tedy *Rakovnicko* a *Jindřichohradecko*) by mohl odkazovat k úmyslu vytvořit řadu podobných titulů. Doklady o vzniku dalších takových průvodců se však nepodařilo dohledat.

Náborový podnik Propagace se pak lukrativnost své nabídky pokusil doložit těmito slovy: „*Ujišťujeme, že publikace byla by skutečně reprezentační a poněvadž jistě byste ji věnovali i cizím návštěvníkům města, mohl by zhuštěný obsah textu být přeložen též do ruštiny, angličtiny a francouzštiny. Rovněž text pod obrázky byl by čtyřjazyčný.*“²⁸¹ Návrh radu ONV oslovil a ta ho dne 29. října 1947 postoupila k projednání propagační komisi Místního národního výboru v Jindřichově Hradci,²⁸² která jej přijala a navrhla navýšení počtu výtisků na tři tisíce.²⁸³ Navýšení nákladu bylo povoleno, avšak firma *Propagace* objednala u jindřichohradeckého tiskaře J. Svobody pouze dva tisíce tři sta kusů, z nichž dva tisíce připadly městu a zbytek patrně zadavateli objednávky. Ze dne 24. března 1949 pochází dopis *Městského musea v Jindřichově Hradci*, který přináší informaci o záměru využít zbývající tiskařské kapacity a zvýšit propagační potenciál průvodce: „*Na společné poradě kuratoria musea s Přáteli starého Hradce a turisty*“²⁸⁴ bylo usneseno požádat MNV, aby dovolil těmto třem korporacím, aby mohly si na společný náklad dát přitisknout zbývajících 600-700 kusů publikace za cenu papíru a prodávat za přiměřenou tomu nízkou cenu publikaci svým členům nebo hostům, čímž bude jen zvýšen propag. účinek publikace.“²⁸⁵ Žádosti těchto organizací bylo vyhověno.²⁸⁶ Dne 10. dubna vznikl dokument MNV, jímž bylo osloveno dvanáct jednotlivců různého zaměření s žádostí o vypracování příspěvku do chystaného průvodce. Text žádosti prozradil, že představy o účelu i celkové povaze vznikajícího tisku byly poněkud nejisté a neukotvené: „*Účelem publikace je propaganda Jindřichohradecka po stránce obchodní, průmyslové, kulturní, historické a turistické. Bude nám vítáno zpracování jakéhokoliv thema z Vašeho oboru.*“²⁸⁷

Vydání bedekru zkomplikovaly změny, jež s sebou přinesl únorový převrat. V důsledku procesu znárodnování totiž došlo ke změnám v názvech podniků (v některých případech dokonce k zániku), které měly mít v brožuře svou inzerci. MNV tak obeslal

²⁸¹ Tamtéž, fol. 166. Vícejazyčných textů se turisté nedočkali.

²⁸² Tamtéž, fol. 165.

²⁸³ Tamtéž, fol. 167.

²⁸⁴ Nejspíše tedy bývalí členové již zakázaného Klubu českých turistů.

²⁸⁵ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 639, inv. č. 2600, sign. Hra/4,5, fol. 161.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Tamtéž, f. 171.

jednotlivé inzerenty vytištěnými stránkami s jejich reklamami s prosbou, aby provedli patřičné úpravy.²⁸⁸ Některé z firem pak odřekly svou propagaci zcela, o čemž MNV informoval podnik K. Vodrážky v dopisu z 26. února 1949. Připojil i vcelku důraznou pobídku, jejíž naléhavost byla patrně ovlivněna úsilím o naplnění propagačních ambicí spojených s blížící se turistickou sezónou: „*Žádáme o urychlené sdělení, zda hodláte odřeknuté inserty nahraditi jinými a abyste nám své další dispozice sdělili obratem, neb jest již pokročilá doba a jest třeba publikaci dáti již nyní do veřejnosti, aby dosáhla svého propagačního účelu.*“²⁸⁹ Reakce náborového podniku vyzněla suverénně: „*Většina insertů bude umístěna, neboť víme ze zkušenosti, že obvykle inserenti reklamu zaplatí i po změně národní správy a pod.*“²⁹⁰

Další těžkosti přineslo nové správní uspořádání země. Nejpodstatnější změnu představovalo rozšíření okresu o Kardašovu Řečici, již byl v průvodci dodatečně věnován samostatný text.²⁹¹ V brožurě byla otištěna poznámka s vysvětlením, jak byly reflektovány změny, k nimž došlo ve spojitosti s nedávným vývojem v oblasti státního zřízení a provedením správní reformy roku 1949: „*Publikace: „Česká Kanada – Jindřichohradecko“ byla připravena do tisku již v roce 1948 a tak se stalo, že neodpovídají již některé detaily nejnovějším změnám. Nejvýznamnější je zde změna hranic okresu, k němuž připojena byla zvláště Kard. Řečice s okolím, Popelín, Palupín a Čes. Olešná, naproti tomu nejjihnější cíp okresu s Landštejnem byl spojen s okresem Dačice. Podstatné změny nastaly ve výrobě a průmyslu v souvislosti s pokračujícím znárodňováním a racionalisací výroby.*“²⁹²

Z hlediska koncepce je bedekr srovnatelný s předcházejícími tituly, když upozorňuje na obvyklá turistická zastavení a podobně jako někteří předchůdci připojuje poznámku o špatné hospodářské situaci: „*Účelem této publikace je upozorniti nejširší českou veřejnost i cizokrajné hosty na mír a klid zdejšího kraje, snad dosud nijak bohatého po stránce hmotného blahobytu, ale bohatého svou opravdu speciální krásou přírodní.*“²⁹³ Do obsahu se však již začínají promítat rysy nového ideologického kurzu. V knize tak najdeme kapitulu, jež se věnuje vývoji průmyslu na Jindřichohradecku do roku 1948, spotřebnímu a družstevnímu hnutí na Jindřichohradecku a „řemeslu“, jímž je

²⁸⁸ Tamtéž, f. 175.

²⁸⁹ Tamtéž, f. 162.

²⁹⁰ Tamtéž, f. 163.

²⁹¹ Tamtéž, f. 175.

²⁹² J. Muk a kol., Česká Kanada, Jindřichohradecko, s. 76.

²⁹³ Tamtéž, s. 5.

region proslulý – rybníkářství. Výrazy z nového slovníku pronikají i do jazyka otištěných reklam. Uveďme například „*Vzájemnost. Konsumní, výrobní a úsporné družstvo*“ s připojenou poznámkou, jež je zároveň pojata jako výzva: „*Družstvo je majetkem pracujících – STAŇTE SE I VY ČLENEM*“.²⁹⁴

²⁹⁴ Tamtéž, s. 10.

4. Jindřichův Hradec starobylý – místa paměti

4. 1. Veřejné prostory

4. 1. 1. Náměstí Míru

Středem města a jeho nejvýznamnějším, veřejností sdíleným prostorem je náměstí Míru, dějiště různých slavností, trhů a přehlídek a jeden z bodů na ose Praha-Vídeň. V průběhu dějin vystřídal náměstí mnohá jména. Nejstarším známým názvem, s nímž se lze setkat od roku 1485, bylo označení Rynek. V běhu dějin se pak objevovaly obměny tohoto názvu, například Na Rynku nebo Ringplatz. Kromě názvů, jež byly produktem německého vlivu, se objevovalo i české Náměstí, příp. Velké Náměstí, Hlavní náměstí a neoficiální označení „dolní náměstí“.²⁹⁵ V roce 1918 se projevil trend pojmenovávání prostranství po význačných politických osobnostech a jindřichohradecké náměstí se tak změnilo na Náměstí císaře a krále Karla I. S návrhem na přejmenování na počest habsburského panovníka přišla městská rada již 11. prosince 1916, tedy téměř záhy po jeho nástupu na trůn.²⁹⁶ Záměr oslavit převzetí vlády Karlem I. byl ostatně radou přímo deklarován: „*Městská rada usnesla se na tom, aby na paměť Nejvyššího nastoupení jeho c. a k. Apoštolského Veličenstva na trůn pojmenováno bylo zdejší náměstí „Náměstím císaře a krále Karla I.“*“.²⁹⁷ O kladném vyřízení záležitosti informoval c. k. místodržitelství rada starostu Jindřichova Hradce ve svém dopisu ze 7. ledna 1918.²⁹⁸

V souladu s dějinnými událostmi byla pak volena označení: náměstí Wilsonovo,²⁹⁹ Adolf Hitler Platz a náměstí maršála Stalina, později pozměněné na Stalinovo náměstí. Roku 1962 byl usnesením rady Městského národního výboru přijat nový název náměstí Míru, který užívají Hradečané dodnes.³⁰⁰

²⁹⁵ Š. Běhalová – F. Fürbach – M. Körnerová Chládková – S. Langerová, Jindřichohradecký uličník, s. 20.

²⁹⁶ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 649, inv. č. 2610, sign. U/1-17, fol. 295.

²⁹⁷ Tamtéž, fol. 296.

²⁹⁸ Tamtéž, fol. 294.

²⁹⁹ Rozhodnutí městské rady přichází rovněž poměrně brzy po změně poměrů – náměstí se bude nazývat Wilsonovým podle jejího usnesení z 23. listopadu 1918. Dne 27. listopadu 1918 pak návrh městské rady potvrzuje obecní výbor. SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 649, inv. č. 2610, sign. U/1-17, fol. 297.

³⁰⁰ Š. Běhalová – F. Fürbach – M. Körnerová Chládková – S. Langerová, Jindřichohradecký uličník, s. 20-21.

Nejstarší zkoumaný průvodce upozorňuje na proměnu podoby náměstí, které „mívalo v minulých stoletích poněkud jiný ráz, nežli nyní.“³⁰¹ Nejvýraznější změny patrně přinesl požár roku 1801, v jehož důsledku docházelo k přestavbám štítů jednotlivých domů, a proces zastavování podloubí měšťanských domů, s nímž „proti všemu úsilí městské rady počalo se již na počátku 17. stol., až časem zmizelo úplně.“³⁰² František Teplý uvádí příklad jednoho takového sporu: „Jiřík Bolf vyvedl pánům při tom mrzutý úskok proti starozitnosti města. Roku 1628 3/7 stěžuje magistrát pánu: ... ,Bolf nedadouc nám žádné známosti, loubí prostřední před domem svým zastaviti se pokusil.“³⁰³ Část podloubí byla posléze obnovena až v první polovině 60. let 20. století.³⁰⁴

Historickou podobu náměstí dotvářel rovněž pranýř a kašny. Pranýř stál v letech 1354-1488 přibližně na místě dnešního sousoší Nejsvětější Trojice. Později byl přesunut před radnici, kde svému účelu sloužil až do roku 1789, kdy byla hrdelní pravomoc přenesena na krajské soudy. Dvě menší kašny stály na náměstí do roku 1826, kdy byly rozebrány, protože propouštěly vodu. Nahrazeny byly větší kašnou, jež obepínala sousoší Nejsvětější Trojice až do roku 1905, kdy se po zavedení vodovodu stala zbytečnou.³⁰⁵

Náměstí představovalo jeden z prostorů, které sloužily k odbývání různých kolektivních akcí a festivů. Stalo se tak poměrně častým dějištěm politických a veřejných schůzí a táborů lidu. Jako místo vhodné pro svou prezentaci jej využívala strana sociálních demokratů, místní organizace strany československých socialistů či místní organizace komunistické strany. Sociálním demokratům bylo náměstí propůjčeno například pro konání tábora lidu 1. května 1923,³⁰⁶ tedy v den, kdy bylo setkání pravděpodobně spojeno s oslavami svátku práce. Ke stejnému účelu využila prostor roku 1926 strana komunistická.³⁰⁷ S prvním májem bylo dění na náměstí spojováno patrně spíše až od třicátých let, kdy bylo v režii sociální demokracie. Na 1. května 1935 nachystala strana veřejnou schůzi lidu ve spolupráci s okresním výkonným výborem německé sociálně demokratické strany. Informace o programu akce lze vyčíst z uděleného povolení okresního hejtmána: „Zároveň povolují Vám dle § 3. posl. odst. téhož

³⁰¹ L. Domečka, Průvodce, s. 16.

³⁰² Tamtéž.

³⁰³ František Teplý, Dějiny města Jindřichova Hradce I-II, I/3, Jindřichův Hradec 1935, s. 240-241.

³⁰⁴ L. Jirásko, Jindřichův Hradec, s. 73.

³⁰⁵ Jan Muk, Jak kdysi vypadal Jindřichův Hradec, Jindřichův Hradec 1936, s. 19-20.

³⁰⁶ Žádost místní organizace městské radě je datována 12. dubna 1922. Na reverzní straně dokumentu, kde je uvedena kladná odpověď starosty Jana Tesaře, najdeme ovšem dataci 13. dubna 1923. S ohledem na datace „okolních“ dokumentů, které rovněž spadají do roku 1923, považuji za pravděpodobnější údaj uvedený v odpovědi. SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 629, inv. č. 2559, sign. Li/7, f. 552.

³⁰⁷ Tamtéž, Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 499.

zákona uspořádání veřejného průvodu s hudbou z Jarošovské ulice v Jindřichově Hradci, ulicí Sládkovou, Naxerovou, Riegrovou a Palackého třídou na Wilsonovo náměstí v Jindřichově Hradci, při čemž budou v průvodu nesený standarty s hesly ‚Československá sociální demokracie‘ – ‚Proletáři všech zemí spojte se‘ – ‚Freundschaft‘ a ‚Za práci, demokracii a světový mír‘.³⁰⁸ V květnu roku 1938 však již pod vlivem vývoje evropské politiky ustupovala stranická diferenciací do pozadí a „Svátek práce oslaven byl jako společná národní manifestace, pořádaná Městským Osvětovým Sbohem pod heslem ‚Jednotni v obraně demokratické Československé republiky‘ za účasti všech politických stran.“³⁰⁹ Na Wilsonově náměstí se údajně shromáždilo na 3 000 občanů, kteří vyslechli slavnostní projev starosty Antonína Brože a čtení poselství Národní rady československé, jež nad slavnostmi držela patronát.³¹⁰ Prostranství ovšem využila i organizace apolitická. Ze dne 8. května 1926 pochází schválení³¹¹ žádosti místního odboru československé ochrany matek a dětí, jenž hodlal využít náměstí k těmto účelům: „(...) uděluje se Vám tímto povolení ku pořádání sbírky ve prospěch Čsl. ochrany matek a dětí, resp. rozprodeje jabloňových květů při vojenském koncertu, ve čtvrtek, dne 13. t. m. na Wilsonově (sic) náměstí (...)“³¹².

Den po vzniku samostatného československého státu se náměstí³¹³ stalo jedním z dějišť pořádaných oslav.³¹⁴ Opakovaně na něm pak při výročích 28. října defilovaly sbory jindřichohradecké posádky při svých slavnostních přehlídkách. Honosnějšího rázu nabývaly programy svátečních dní v roky kulatých jubileí založení samostatného československého státu, což s sebou přinášelo i větší vytížení prostoru náměstí. Roku 1923 zde tak v předvečer výročí mohli občané vyslechnout koncert vojenské hudby a na 28. října bylo přichystáno následující: „slavnostní přehlídka posádky na Wilsonově náměstí, k níž se dostaví zástupci všech úřadů, spolky, sbory, jednoty hromadně neb svými deputacemi. Od půl 12. hod. dopol. promenádní koncert vojenské hudby na Wilsonově náměstí.“³¹⁵ Při oslavách desátého výročí vzniku Československa byla však plocha náměstí téměř vynechána. Slavnostní program situoval naprostou většinu svých bodů do

³⁰⁸ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 692, inv. č. 2824, sign. Ta/3, Tu/1, f. 53.

³⁰⁹ Tamtéž, Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 181-182.

³¹⁰ Tamtéž, s. 182.

³¹¹ Souhlas udělila Okresní správa politická v Jindřichově Hradci.

³¹² SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 629, inv. č. 2559, sign. Ta/3, Tu/1, fol. 635.

³¹³ Tehdy ještě Náměstí císaře a krále Karla I.

³¹⁴ Ohlas od Nežárky 48, 1918, č. 45, s. 2.

³¹⁵ Tamtéž 53, 1923, č. 43, s. 1.

jiných míst a hlavní veřejné prostranství sehrálo roli pouhé zastávky průvodu občanů, jenž směřoval od biografu k budově okresní politické správy a radnice.³¹⁶ Program oslav patnáctého říjnového jubilea již Wilsonovo náměstí využil více. K tradiční přehlídce posádky přibýly mnohé další korporace a tělesa. O jejich účasti a řazení v zástupu a o celkové organizaci prostoru předem informoval *Ohlas od Nežárky*: „*Na náměstí čelem proti radnici seřadí se hudba, 29. p. pluk, důst. škola, dělostřelci, legionáři s italskou domobranou, pětasedmdesátníci, Sokol, Orel, D. T. J., hasiči, v pravém úhlu k nim Selská a sokolská jízda; před radnicí vyhrazeno je místo pro hodnotáře a deputace, důstoj. a rotmistrovský sbor; školy stojí na chodníku u Langrů, gymnasium a obchodní škola od Petschů k hotelu Centrál.*“³¹⁷

Roku 1945 se náměstí stalo přirozeným centrem květnových událostí. Pod okny radnice se shromažďovali občané Hradce, aby přihlíželi jednání mezi členy MNV a německými veliteli a šikovaly se zde i jednotky SA.³¹⁸ Dopoledne 9. května zde došlo k prvním kontaktům s osvoboditeli, když se na prostranství objevila dvě nákladní auta s oddílem Rudé armády,³¹⁹ který pravděpodobně plnil roli předvoje blížících se ruských vojáků. Zpráva o jejich příchodu se rychle šířila a aktivizovala hradecké obyvatelstvo: „*Zatím rozkřiklo se po městě, že Rudá armáda přijíždí, za chvíli bylo náměstí plné občanstva a o půl 12. hod. za nevyličitelného jásotu přijela na náměstí první motorka Rudé armády; mladičkový důstojník a voják, kteří byli na ramenou partyzánů nesení špalírem jásajícího obecnstva.*“³²⁰

Jako prostor pro pořádání různých manifestací a oslav bylo Wilsonovo náměstí využíváno i armádou. Jako příklad uveďme složení přísahy I. pochodovým praporem 75. pluku dne 13. ledna 1919 před svým odjezdem na Slovensko,³²¹ vojskem uspořádanou oslavu narozenin prezidenta T. G. Masaryka dne 7. března 1919³²² či tryznu za Milana Rastislava Štefánika, jež se konala 16. května 1919, tedy v den ministrova pohřbu.³²³ V červenci roku 1922 na náměstí vystoupila vojenská hudba. Promenádní koncert byl

³¹⁶ Tamtéž 58, 1928, č. 43, s. 3.

³¹⁷ Tamtéž 63, 1933, č. 43, s. 2.

³¹⁸ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 312-316.

³¹⁹ Tamtéž, s. 330.

³²⁰ Tamtéž, s. 331.

³²¹ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 431.

³²² Tamtéž, s. 432.

³²³ Tamtéž.

jedním z bodů programu společných oslav Sokolu a místní posádky k připomenutí pátého výročí bitvy u Zborova.³²⁴

K prezentování válečných úspěchů československého vojska posloužil exteriér roku 1924. Prvního a druhého května uspořádal 29. pěší pluk oslavu při příležitosti pátého výročí vítězných bojů na Slovensku. „*Slavnost konána na Wilsonově náměstí za účasti generála Horáka, spolků a korporací. Důstojníkům, kteří se bojů účastnili, připnul generál čsl. kříž.*“³²⁵

Šiky jindřichohradeckého vojenského útvaru se na Wilsonově náměstí zanedlouho seřadily znovu. Stalo se tak v souvislosti se srpnovými oslavami konanými při příležitosti předání nového plukovního praporu devětadvacátníkům tělocvičnou jednotou Sokol na upomínku bojů jednotky na Slovensku, jichž se účastnili právě i členové sokolské obce. K ceremoniím byla pozvána i hlava státu, v pozici politického představitele však T. G. Masaryka zastoupil generální inspektor československé armády J. S. Machar. Ráno druhého srpnového dne vyvrcholily slavnosti samotným aktem odevzdání praporu: „*o ½ 9 hod. ráno konána vlastní slavnost odevzdání praporu na Wilsonově náměstí již účastnila se celá posádka, spousta sokolstva s dorosty, hasičstvo, zástupci obce, okresů, obcí a měst okolních, legionáři a skauti. Starosta ‚Sokola‘ p. Fr. Steinocher odevzdal prapor do rukou zástupce p. presidenta Dr. J. S. Machara s příslušným proslovem, načež p. gener. inspektor odevzdal jej veliteli pluku, a ozdobil jej Čsl. válečným křížem.*“³²⁶ J. S. Machar následně tlumočil svolení prezidenta republiky k pojmenování 29. pěšího pluku po Josefu Jiřím Švecovi.

4. 1. 2. Radnice

Jednou z nejpozoruhodnějších budov na náměstí je radnice. Poprvé se o budově dozvídáme roku 1493, kdy na její průčelí přibyly hodiny, jež sestrojil mistr Hanuš, který proslul svou prací na pražském staroměstském orloji.³²⁷ Radnice za dobu své existence třikrát vyhořela,³²⁸ přičemž po posledním požáru byly hodiny přesunuty na Novoměstskou bránu.³²⁹ Zkoumané průvodce se neshodují v údajích o roce, kdy byla

³²⁴ Ohlas od Nežárky 52, 1922, č. 26, s. 1.

³²⁵ SOkA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Memorabilien-Buch der Stadt Neuhaus. Verlegt am 1. Jänner 1836, č. NAD 192, s. 457.

³²⁶ Tamtéž, s. 459.

³²⁷ J. Muk, Jak kdysi vypadal Jindřichův Hradec, s. 26.

³²⁸ V letech 1607, 1773 a 1801.

³²⁹ L. Domečka, Průvodce, s. 18.

dovršena rekonstrukce, která stavbě vtiskla podobu, v níž se pak dochovala až do nedávné minulosti. Uváděny jsou roky 1801, 1807, a dokonce rozmezí let 1848-1905.³³⁰ K posledním zásahům došlo mezi lety 2014 a 2015 v rámci *Projektu zpřístupnění a nového využití Staré radnice*.

Autoři průvodců se ve spojitosti s radnicí často zmiňují o městském znaku. V údajích o roce, v němž měl být znak městu udělen, se průvodce rozcházejí, když uvádějí dvě varianty: 1473 a 1483. Zjištěný rozpor vychází patrně ze skutečnosti, že roku 1483 nebyl znak městu udělen, nýbrž došlo k jeho tzv. polepšení (povýšení) králem. Stalo se tak v éře vladaře Jindřicha IV., který s panovníkem udržoval dobré vztahy. Král svou náklonnost k hradecké vrchnosti projevil vydáním královského majestátu, jímž bylo město oprávněno konat výroční jarmark, a dále právě povýšením hradeckého erbu prostřednictvím jeho obohacení o dva české královské lvy a korunované W.³³¹ Charakteristika znaku v roce jeho udělení odpovídá v publikaci *Česká Kanada. Jindřichohradecko* podobě po povýšení králem. Jeho udělení městu je nicméně datováno do roku 1473: „*Jindřich z Hradce získal městu r. 1473 nový znak s dvojitým korunovaným w nad pětulistou růží, kterou drží dva stojící lvi (...)*“³³²

Podoba těchto znaků bývá obvykle odvozována od starších městských pečetidel. Nejstarší dohledaný jindřichohradecký typář, jenž je uložen v městském archivu, pochází z roku 1483, tedy ze stejného roku, kdy město již znakem disponovalo. Pečetidlo i městský erb jsou z heraldického hlediska totožné.³³³

Z užití symboliky můžeme vyčíst kladný vztah panovníka k městu, jehož osoba je zastoupena korunovaným dvojitým W ve zlaté barvě. Podle heraldického výkladu se osoba, jež se v erbu takto prezentuje, staví do role ochránce města.³³⁴ Jako projev dobrých vztahů krále a místní vrchnosti můžeme interpretovat i zobrazení dvou českých lvů nesoucích zlatou pětulistou růží pánů z Hradce.

Erb se stal prostředkem propagace města i ve sféře obchodní. Zasloužil se o to Josef Bašta, hradecký výrobce vín, likérů a ovocných šťáv. Roku 1946 napsal MNV v Jindřichově Hradci tuto žádost: „*Podepsaný uctivě žádám o povolení bych směl na*

³³⁰ Tento údaj uvádí E. V. Danihelovský v obou svých publikacích (Vítáme Vás v Jindřichově Hradci; Město Jindřichův Hradec, jedno z našich nejkrásnějších).

³³¹ P. Břicháček a kol., Jindřichův Hradec, s. 13-14.

³³² J. Muk a kol., Česká Kanada, Jindřichohradecko, s. 8.

³³³ „*Stříbrné pečetidlo (v pečetním poli lemovaném dvojitou linkou je znak města Jindřichova Hradce – ve španělském štítu jsou dva dvouocasí korunovaní lvi, kteří drží pětulistou růží, nad níž je písmeno „W“ a nad ním trojcípá koruna)* SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), inv. č. 3893, sign. III B 212 (T1).

³³⁴ Milan Buben, Encyklopedie heraldiky, Praha 1997, s. 30.

vignetách pro mé výrobky jako doplněk používati městského znaku.³³⁵ Ve snaze podpořit svou žádost se odvolával na skutečnost, že „Za bývalé republiky byli jsme vybízeni pražsk. jednotou obchod. grémií bychom tyto znaky používali v zájmu propagace města.“³³⁶ Z Baštova popisu etiket se dále dozvídáme, že za prostředek prezentace města byl zvolen rovněž objekt hradu a zámku: „Příkládám vzorek o 50 % zvětšený jako návrh na tuto vignetu a připomínám, že bych tuto dal vkusně provést se silhouetou Jindř.hradeckého zámku jak na návrhu jest k nahlédnutí.“³³⁷ Rada MNV patrně nebrala využití městského znaku pro komerční účely na lehkou váhu, když za toto oprávnění vyměřila Josefu Baštovi paušální roční poplatek 500 Kčs.³³⁸ Po vyřízení některých dalších náležitostí pak byla mezi stranami uzavřena dohoda.

4. 1. 3. Langrův dům

„Nezajímavějším domem na náměstí jest blíže nové radnice stojící dům č. 138. a 139., jenž dle pověsti byl prý prvním domem Hradeckým.“³³⁹ Langrův dům je připomínán ve většině zkoumaných materiálů. První zmínky o stavbě pocházejí z 15. století. Podobu honosného renesančního sídla dům získal mezi lety 1574 a 1626, kdy byl ve vlastnictví erbovních měšťanů Čechů z Kozmáčova. Z tohoto období tedy pochází arkýř, nádvorní arkáda a sgrafitová výzdoba průčelí s biblickými motivy, jež byla rekonstruována roku 1935. Roku 1580 v něm dožila Anna z Rožmberka, vdova po Jáchymovi z Hradce. Na připomínku této skutečnosti byla na dům umístěna terakotová deska. Roku 1858 došlo pak k jejímu přesunutí ke kostelu u sv. Jana.³⁴⁰ V první polovině 20. století může být dům spojován především s činností Antonína Langerera, obchodníka a činného aktéra jindřichohradeckého veřejného a spolkového dění.³⁴¹

Za vysoce atraktivní považoval objekt i autor článku *Výlet pro neděli*, v němž byl Hradec propagován jako cíl turistické výpravy: „Nezajímavější jsou tu zajisté pozdně gotický dům čp. 139 ze 16. stol., nyní Langrův, dříve Čechů z Kozmačeva. Je zdoben

³³⁵ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 639, inv. č. 2595, sign. C/1, 4, fol. 10.

³³⁶ Tamtéž.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ Tamtéž, fol. 11.

³³⁹ L. Domečka, Průvodce, s. 20.

³⁴⁰ E. V. Danihelovský, Víťame Vás v Jindřichově Hradci, s. 8.

³⁴¹ Antonín Langer (1875-1955), obchodník a autor vzpomínek, které mezi lety 2000-2007 vydává jeho vnuk Jiří Langer v podobě komentovaného výběru. Antonín Langer se podílel na činnosti Gremia protokolovaných obchodníků, Veslařského a bruslařského klubu, Sokolu, kuratoria muzea ad. Š. Běhalová, Nezapomenutelné osobnosti, s. 58.

*sgrafity, uvnitř je v průjezdě got. klenutí a na dvoře renais. arkády.*³⁴² Význam Langrova domu coby turistické atrakce byl dále potvrzen i zachycením stavby na pohlednici, již bylo možné zakoupit patrně v letech 1950-1970.³⁴³ Snímek zaznamenává i část další dominanty jindřichohradeckého náměstí – sousoší Nejsvětější Trojice. Langrův dům však zaujímá místo ve středu kompozice a je tak nejvýraznějším zachyceným objektem.

³⁴² Výlet pro neděli, Národní listy 80, 1940, č. 11, s. 4.

³⁴³ SOkA Jindřichův Hradec, Sbirka pohlednic, 1850-2011, sign. 439/439-08, inv. č. 439, Jindřichův Hradec, Náměstí Míru.

3. 2. Památkové a sakrální prostory

3. 2. 1. Zámek a hrad

Založení jediné jindřichohradecké národní kulturní památky se datuje k počátkům 13. století. Jindřichem Vítkovcem zbudovaný „Nový hrad“ tehdy překryl celou plochu původního hradiště, které zde stávalo nejpozději od 10. století. V letech 1220-1260 tak vznikly románsko-gotické části hradu – okrouhlá Černá věž, obytný palác (tzv. Staré stavení) a rozsáhlá fortifikace s věžovitými bránami a obrannými věžemi. Ke konci 15. století pak byla za Jindřicha IV. z Hradce provedena pozdně gotická přestavba.

Nejvýraznější proměna celého komplexu přišla s etapou renesančního stavitelství. V letech po roce 1560, kdy bylo sídlo v držení Jáchyma a Adama II. z Hradce, došlo k přebudování v reprezentativní renesanční zámek podle plánů Antonína Ericera, Baltazara Maggiho a dalších italských stavebníků. Ve druhé polovině 16. století tak byl komplex obohacen o tzv. Nové stavení a Španělské křídlo a jejich následné propojení arkádami. Na závěr vyrostl v zahradě působivý hudební pavilon Rondel.

K zásadnějším změnám na tváři památky již nedošlo. Za zmínku stojí pouze menší přestavby vynucené požárem v roce 1773, dále rozšiřování pivovaru a některé úpravy z počátku 20. století (jejich výsledkem je například současná podoba 1. nádvoří, kdy došlo k přístavbě příčného severního křídla). Od 70. let probíhala rekonstrukce areálu, díky níž mohl být v roce 1993 zpřístupněn veřejnosti.³⁴⁴

Poslední majitel komplexu, rod Černínů, jej měl ve svém držení do roku 1945, kdy došlo k jeho konfiskaci na základě dekretu prezidenta republiky č. 12/45. Následujícího roku byl objekt prohlášen za státní kulturní majetek.³⁴⁵

Jindřichohradecká dominanta je v průvodcích označována různě. Vedle ne zcela přesných pojmenování *hrad*, *zámek*, jež nepopisují rozlehlý areál v plné šíři, se objevuje i skutečnosti blízký *hrad-zámek*. V některých případech užívají autoři i názvy výrazně komplikovanější a zabarvenější (*památný hrad*, *stářím a četnými nehodami valně již sešlý stařeček*; *památný zámek Jindřicho-Hradecký*; *starobylý hrad*).

Památce se obšírně věnuje již nejstarší využívaný průvodce. Autor nás provází po areálu a upozorňuje na různé zajímavosti. Výklad začíná u hlavní brány, kde se autor pozastaví a upozorní návštěvníka na kovovou desku se znakem rodu Slavatů a latinským

³⁴⁴ L. Jirásko, Jindřichův Hradec, s. 21-23.

³⁴⁵ Ema Charvátová, Jindřichův Hradec, Praha 1974, s. 108.

nápisem, jenž upozorňuje na stavební zásah Viléma Slavaty, který dal zbudovat stavení přiléhající k bráně. Upomíná na dřevěnou bránu, jež stále nese stopy boje mezi bavorskými vojáky a chorvatskými husary roku 1741.³⁴⁶ O dopadech pobytu cizích vojsk v Jindřichově Hradci nás informuje Jan Muk: „Roku 1741 obsadili Hradec Francouzové a Bavoři, byli však zahnaní chorvatskými husary, kteří sem přijeli od Kunžaku. Na Hradecku bylo v listopadu toho roku asi 75 000 mužů císařského vojska; zle řádili, takže v Roseči a Ratiboři prý nezbyly ani čtyři fůry sena.“³⁴⁷ O desce Viléma Slavaty se shodně zmiňují publikace M. Gantnera a J. Bauera i E. V. Danihelovského.

Nepřehlédnutelným pozůstatkem z dob založení hradu je velká okrouhlá věž. Za dobu své existence plnila vedle úlohy obranné i funkci nápravného zařízení, kdy sloužila k trestání provinilců a jejich trýznění hladem. Z toho plyne její obecné označení – hladomorna. V průvodci *Jindřichův Hradec a jeho okolí* jsme krátce poučeni o historii této stavby: „Další část, již s okrouhlou věží – hladomornou – jest nejstarší, z doby založení hradu. Hladomorna byla oporou pův. brány, jejíž zbytek oblouku na pr. straně u domku jest dosud patrný. V hladomorně zemřel hladem jenom jediný vězeň, byl to r. 1438 pan Zikmund z Vartenberka, který Menhartovi z Hradce králem Albrechtem pro velezradu byl odevzdán. Druhý zajatec, kazatel husits., Martin Houska, byl sice do věže vsazen, ale na přimluvu Husitů opět propuštěn. Vchod do věže prolomen v 18. stol. a zřízena ve věži šatlava.“³⁴⁸

Součástí nejstarší zástavby v areálu je hradní síň s freskovými malbami z roku 1338, zobrazující výjevy ze života sv. Jiří a znaky českých šlechtických rodů.³⁴⁹ Podle Augusta Sedláčka byly stěny místnosti do roku 1838 zakryty vrstvou malty, jejíž odstranění nařídil hrabě Evžen Černín z Chudenic.³⁵⁰ Rok vzniku maleb odpovídá období vládaření Oldřicha z Hradce, který je zde vyobrazen jako donátor spolu s knězem Christanem Dunherem³⁵¹, o němž se E. V. Danihelovský zmiňuje jako o *nepochybném původci malířské výzdoby této síně*.³⁵² Brožurou *Česká Kanada. Jindřichův Hradec* je „legenda svatojirská“ označena za jednu z nejvzácnějších místních památek spolu

³⁴⁶ L. Domečka, Průvodce, s. 72.

³⁴⁷ J. Muk, Kapitoly, s. 28.

³⁴⁸ M. Gantner – J. Bauer, Jindřichův Hradec, s. 43-44.

³⁴⁹ E. V. Danihelovský, Vítáme Vás v Jindřichově Hradci, s. 28-29.

³⁵⁰ August Sedláček, Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl čtvrtý, Vysočina tábořská, Praha 1995, s. 9.

³⁵¹ L. Domečka, Průvodce, s. 97.

³⁵² E. V. Danihelovský, Vítáme Vás v Jindřichově Hradci, s. 29.

s „gotickou jindřichohradeckou Madonou, renesančními pracemi zámečnickými (mříže), stavitelskými a keramickými (výzdoba rotundy)“ a „velmi bohatým archivem.“³⁵³

V okamžiku, kdy průvodce míjejí tzv. Červenou věž, v jejímž přízemí nalezneme hradní kuchyni, připomínají známou pověst o rozdávání sladké kaše městské chudině na Zelený čtvrtek, což se mělo dít z nařízení tzv. bílé paní. Za vzor této bájně postavy hradeckých dějin je obvykle považována Markéta z Hardeka, druhá manželka Jindřicha z Hradce, která se po tom, co ovdověla, uchýlila do panenského kláštera v Krumlově. Do Hradce se ovšem vracela, aby mohla navštěvovat své děti.³⁵⁴ Vznik legendy vysvětluje František Teplý takto: „*Poněvadž přijížděla v řásnatém rouše bílých mnišek, lid si ji zvláště zapamatoval a počal ji nazývati „bílá paní“.* A jestliže pověst dí, že „*bílá paní*“ *nařídila rozdávat sladkou kaši hradeckou chudým lidem, i to dobře připadá na Markétu z Hardeka, poněvadž dobrodiním chudým chtěla za muže odčiniti všecka příkoří, jež mu bojovný Jindřich tolikými guerillami způsobil.*“³⁵⁵ Tradice rozdávání kaše se udržela až do roku 1782, kdy byla místo ní zřízena fundace pro chudé.³⁵⁶

Podobu památky od základů změnily stavební zásahy renesančních architektů. Výsledky těchto přestaveb jsou samozřejmě reflektovány i zkoumanou literaturou. Na třetím zámeckém nádvoří nalezneme královský palác, o jehož výstavbě bylo rozhodnuto Adamem I. z Hradce roku 1528. Další úpravy vznikly z podnětu jeho vnuka Adama II. roku 1579. Na nádvoří tak přibyly budovy Nového stavení a rytířského sálu, jež byly následně propojeny velkými arkádami, dílem Antonína Melániho. Po roce 1591 vznikly menší arkády, jež slouží jako spojení se starší částí zástavby.³⁵⁷

V budově Nového stavení sídlil „*slavný a bohatý archiv rodu Pánů z Hradce, rodu Slavatovského a hrabat Černínů.*“³⁵⁸ Instituce je zkoumanou literaturou často připomínána. Propagačně laděné *Město Jindřichův Hradec* jej spolu s bohatou historií staví do role jednoho z hlavních zdrojů badatelského zájmu o region³⁵⁹ a průvodce *Česká Kanada, Jindřichohradecko* v něm spatřuje hodnotnou památku místního kulturního dědictví: „*Cenným kulturním pokladem uloženým na zámku je též historický a hospodářský archiv jmenovaných již tří rodů, které se postupně vystřídaly v držení*

³⁵³ Česká Kanada. Jindřichův Hradec, s. 2-3.

³⁵⁴ František Teplý, Dějiny města Jindřichova Hradce I-II, I/1, Jindřichův Hradec 1928, s. 127-128.

³⁵⁵ Tamtéž, 128.

³⁵⁶ L. Domečka, Průvodce, s. 75.

³⁵⁷ M. Gantner – J. Bauer, Jindřichův Hradec, s. 44-45.

³⁵⁸ F. Lego, Hradec Jindřichův, s. 18.

³⁵⁹ „(...) *bohatá historie města a bohatý zámecký archiv, v němž je shromážděn materiál ze všech panství, jimiž vládli někdy páni z Hradce, Slavatové a Černínové, lákaly k sobě od poloviny minulého století četné badatele; (...)*“ E. V. Danihelovský (ed.), Město, s. 50.

*hradeckého zámku.*³⁶⁰ Černínský archiv v Jindřichově Hradci vznikl sloučením rodinných archivů tří výše jmenovaných rodů.³⁶¹ Doplnovaly jej archivy statků, jež byly v rodovém držení.³⁶²

Nejstarší část souboru tvoří archiválie pánů z Hradce. První zmínku, která nám může něco prozradit o povaze uchovávaných dokumentů a způsobu jejich uložení uvádí Karel Tříška ve svém díle *Černínský archiv v Jindřichově Hradci: „Tak ze zápisu k 15. srpnu roku 1568 se dovidáme, že zámečník Michal udělal nový klíč ke truhlici, „kde se registra chovají“.*³⁶³ Z roku 1578 pak pochází zmínka o truhláři Janovi, který pro Adama z Hradce zhotovil truhlici „kde se registra chovají.“³⁶⁴ Podrobnější doklady, jež by nám dokázaly poskytnout více informací o povaze dokumentů přechovávaných pány z Hradce, nemáme.

Za vlády Slavatů byly pak zpracovány dva inventáře archivu, které přinášejí cenné zprávy o jeho obsahu. První pochází z roku 1673 a představuje první soupis listin pánů z Hradce z let 1339-1607 i Slavatů. Druhý, daleko rozsáhlejší, má původ v roce 1693 a byl sepsán při příležitosti dělení slavatovského majetku.³⁶⁵

Po Slavatech se jindřichohradecké panství dostalo do držení rodu Černínů. Noví majitelé usilovali o přehlednější zdokumentování archiválií a v průběhu 17. a 18. století tak dávali podněty k vytváření nových inventářů. Jako uspokojivé se ovšem ukázalo až uspořádání Václava Postelta, jenž byl roku 1807 jmenován justiciářem hradeckého panství. Způsob, jakým Postelt svůj úkol vyplnil, později chválil i František Palacký a doporučoval studium hradeckých archiválií i dalším badatelům.³⁶⁶ Roku 1851 se hradecký archiv rozrostl o sbírky černínského rodinného archivu poté, co bylo místo jeho původního uložení – palác na Hradčanech – odprodáno armádě. Významnou měrou se pak na novém procesu pořádání archivu podílel František Tischer³⁶⁷, jenž byl roku 1865 ustanoven archivním registrantem.³⁶⁸

³⁶⁰ J. Muk a kol, Česká Kanada. Jindřichohradecko, s. 16.

³⁶¹ Karel Tříška, Černínský archiv v Jindřichově Hradci, Praha 1936, s. 2.

³⁶² Stanislava Nováková – Ivana Vančurová, Jindřichohradecký archiv a jeho archiváři, Štít 12, 1984, č. 46, s. 5.

³⁶³ K. Tříška, Černínský archiv, s. 2.

³⁶⁴ Tamtéž.

³⁶⁵ Tamtéž, s. 5.

³⁶⁶ S. Nováková – I. Vančurová, Jindřichohradecký archiv, s. 5.

³⁶⁷ František Tischer (1831-1910) nastoupil do služeb hraběte Evžena Černína roku 1852, kdy působil v archivu jako praktikant. Na základě poznatků načerpaných při práci v archivu publikoval články zabývající se regionální historií v týdeníku *Ohlas od Nežárky*. Podílel se i na veřejném a politickém životě a sice jako člen okresního zastupitelstva a mezi lety 1884 a 1887 jako správce městského muzea, jež v tomto období sídlilo v zámeckém archivu. Š. Běhalová, Nezapomenutelné osobnosti, s. 34.

³⁶⁸ K. Tříška, Černínský archiv, s. 16-19.

Tischerovým nástupcem se stal František Teplý,³⁶⁹ uvedený do úřadu hrabětem Evženem roku 1909.³⁷⁰ V období Teplého působení v zámeckém archivu došlo k rozšíření jeho prostor o dvanáct nových místností v souvislosti s opravou nejstarší části zámku pobíhající v letech 1906-1914. Hrozbou pro celistvost archivního souboru se stala pozemková reforma, jež měla zahrnovat právě i postátnění písemností nerodinného charakteru. Změny provedené reformou však nakonec na archiv vztaženy nebyly, a to i díky přičinění Františka Teplého,³⁷¹ který připomínal zásluhy hraběte Evžena Černína o archiv i zámek a apeloval na městskou radu, přičemž doufal, že ta bude mít patřičný zájem na dalších osudech této památky. Do otázky nakládání s archivy vstoupila i debata odborníků, konaná 9. prosince 1920 na ministerstvu školství, která „doporučovala řešení takové, aby totiž archivy, pokud svým odborným vedením zaručují vědecké bádání a úřední šetření správní, nebyly trhány.“³⁷²

Poté, co František Teplý odešel roku 1923 na odpočinek, byl vystřídán Ondřejem Frantou. Nový černínský archivář se narodil roku 1869 v Polence u Klatov. Studoval na gymnáziu v Klatovech a ve Slaném a absolvoval bohoslovecký seminář v Českých Budějovicích a Římě. V Chudenicích působil jako kaplan, v Č. Budějovicích pak stál v čele biskupského semináře. Vstoupil i do vojenských služeb, v nichž setrval do roku 1923, kdy se ujal správy černínského archivu, kterou vykonával po dobu devíti let.³⁷³ Coby černínský archivář se soustředil především na písemnosti patrimoniálního charakteru.³⁷⁴

3. 2. 2. Kostel Nanebevzetí Panny Marie

V samém středu staroměstské zástavby se nachází chrám, jenž tvoří nedílnou, ba až dominantní součást jindřichohradeckého panoramatu. Většina zkoumaných průvodců se při popisu památky věnuje především výzdobě a architektonickým kvalitám. Za jeden z nejvýznamnějších stavitelských počínů je označována tzv. Špulířovská (Špulířská)

³⁶⁹ František Teplý (1867-1945) navázal v úřadu archiváře na svého předchůdce Františka Tischera a podobně jako on začal přispívat svými články zaměřenými na historii města do týdeníku *Ohlas od Nežárky*. Za jeho působení v pozici černínského archiváře v archivu studovali i další jindřichohradečtí historikové František Roubík a Jan Muk. Mezi jeho díla patří například *Češi a Němci na Hradecku*, *Dějiny rybníků na Hradecku*, *Domy města Jindřichova Hradce*. Proslulé je Teplého sedmisvazkové dílo *Dějiny města Jindřichova Hradce*, které v letech 1927-1936 vytiskla firma Alois Landfras syn. Š. Běhalová, Nezapomenutelné osobnosti, s. 36.

³⁷⁰ K. Tříška, Černínský archiv, s. 20.

³⁷¹ S. Nováková – I. Vančurová, Jindřichohradecký archiv, s. 5.

³⁷² K. Tříška, Černínský archiv, s. 22.

³⁷³ S. Nováková – I. Vančurová, Jindřichohradecký archiv, s. 5.

³⁷⁴ K. Tříška, Černínský archiv, s. 23.

kaple, již například Danihelovský hodnotí takto: „*Cennou stavitelskou památkou je z několika kaplí chrámových jediná zachovaná kaple (l.) mariánská z r. 1489, zvaná Špulířská, s nádherným klenutím, které je význačnou památkou hradeckou.*“³⁷⁵ Z údajů odkazujících k historii místa bývá uveden velký městský požár roku 1801,³⁷⁶ jenž kostelu způsobil značná poškození.

Příznačné pro protireformační období v dějinách Hradce bylo pořádání církevních slavností, organizování procesí a uctívání světců upřednostňovaných jezuitským řádem.³⁷⁷ Pravděpodobně v červnu 1622 se takto konala oslava na počest svatořečení Ignáce z Loyoly a jednoho z řeholníků Františka Xaverského. Z roku 1621 pak pochází nejstarší zmínka jezuitské provenience o konání prvního z pravidelných procesí pořádaných na svátek Božího těla.³⁷⁸ Tovaryšstvo Ježíšovo dále významně podpořilo rekatolizační snahy v lokalitě, když roku 1637 získalo ostatky sv. Hippolyta, jenž se stal městským patronem.³⁷⁹

S užitím světcova jména ve spojitosti se záležitostmi veřejného dění se setkáváme při osazování věže kostela novými zvony roku 1929.

Zvuk zvonů silně rezonoval v procesu vytváření genia loci, když coby posel zpráv různého charakteru prostupoval ulicemi města. Při příležitosti instalace nových zvonů ve věži proboštského chrámu vyšel v *Ohlasu od Nežárky* článek, který nám přibližuje jejich dějiny v Jindřichově Hradci a zároveň emotivně líčí, jak hluboce se svým zvukem podílely na každodenním životě místních, než byly 26. března 1917 zabaveny rakouskou válečnou rekvizicí: „*Vlídne zdravily nás pozdravem andělským při jitřním úsvitu, zvaly nás k polednímu oddychu, vážným „Angelus“ žehnaly našemu odpočínutí v červánkách hasnoucího dne. Slavně a velebně hlaholily v radostné svatvečery našich svátků a povznášely duše lidské k Nejvyššímu. Tklivými tóny volaly duše k Pánu a truchlivou melodií doprovázely naše drahé zesnulé na cestě poslední. Úzkostlivě volaly na pomoc bližnímu za bouře živlů i litice válečné...*“³⁸⁰ V článku zaznívá i pocit národního uvědomění a hrdost místních posílená vznikem republiky, připomínaná ve spojení s odhodláním nově vybavit věž kostela: „*A když osvobozený národ zbudoval si svůj*

³⁷⁵ E. V. Danihelovský, *Vítáme Vás v Jindřichově Hradci*, s. 17.

³⁷⁶ „*Uprostřed války 19. května 1801 byl Hradec postižen největším požárem v historii, vyhořelo 318 objektů a zahynulo 30 lidí.*“ J. Muk, *Kapitoly*, s. 36.

³⁷⁷ P. Břicháček a kol., *Jindřichův Hradec*, s. 18.

³⁷⁸ Josef Hrdlička, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630)*, České Budějovice 2013, s. 588.

³⁷⁹ P. Břicháček a kol., *Jindřichův Hradec*, s. 18.

³⁸⁰ *Ohlas od Nežárky* 59, 1921, č. 25, s. 1.

obnovený stát, zatoužil zbožný lid po nových zvonech, které by jim i budoucím hlásaly mír Páně a křesťanskou lásku.³⁸¹ Vlastenecký podtext můžeme spatřovat i v načasování, volbě příležitosti k obstarání nových zvonů a v průběhu následné „kampaně“: „A když 1. XI. 1927 na první památné schůzi Zvonového komitétu jednomyslně ujednáno, aby k oslavě velepamátného milenia Svatováclavského obstarány byly nové zvony, ihned bez vyzvání odevšad docházely dobrovolné a štedré dary našeho občanstva všech vrstev a stavů (...).“³⁸²

Dne 23. června 1929 se tak nad městem rozezněl Sv. Václav, Sv. Ludmila, „Stříbrný“³⁸³ a „čtvrtý nový „Sv. Hypolit“, patron našeho města s nápisem „Sv. Hypolite, ochraňuj město naše“ a znakem městským na druhé straně o váze 3.24 metr. centů.“³⁸⁴

Nejvýznamnější jindřichohradecký svatostánek se přirozeně stával součástí různých událostí s náboženským podtextem. Uveďme například eucharistický den, festivitu uspořádanou v Jindřichově Hradci dne 6. června 1926. Program zahrnoval výkon mnoha obřadů – několika mší svatých, kázání a adorace. Rituální úkony završovala „smírná a prosebná pobožnost za národ český, požehnání a Te Deum v probošt. kostele.“³⁸⁵ Proboštský chrám představoval i výchozí bod eucharistického průvodu, jenž směřoval pravděpodobně na Masarykovo náměstí, kde se konala s eucharistickým dnem spojená slavnost.³⁸⁶

Dále se jindřichohradecká farnost podílela na oslavě zprovoznění městského Národního domu, která probíhala ve dnech 21. a 22. září 1929.³⁸⁷ Předání domu s lázněmi, jež na své náklady nechala vybudovat Československá strana lidová, bylo zahrnuto do týdne tzv. milenioových oslav uskutečněných k tisíciletému výročí smrti sv. Václava. Dne 22. září vyšel od Národního domu s hasičskou hudbou průvod, který zamířil do proboštského kostela, v němž českobudějovický biskup Šimon Bárta odsloužil mši svatou. Po bohoslužbě se zúčastnění odebrali zpět k budově Národního domu, aby přihlíželi jejímu vysvěcení. V následujících dnech svatováclavského týdne mohli zájemci v chrámu Nanebevzetí vyslechnout některý z opakujících se cyklů promluv o sv. Václavu. Na večer dne 27. září se chystal koncert svatováclavského chorálu zpívaného

³⁸¹ Tamtéž.

³⁸² Tamtéž.

³⁸³ Ve skutečnosti se jedná o starší zvon, jenž byl do proboštského chrámu po rekvizici 1917 přesunut od sv. Jana Křtitele. Tamtéž.

³⁸⁴ Tamtéž.

³⁸⁵ SOKA Jindřichův Hradec, Kulturně historický archiv, kart. 186, inv. č. 1517, fol. 2.

³⁸⁶ Ohlas od Nežárky 56, 1926, č. 23, s. 3.

³⁸⁷ SOKA Jindřichův Hradec, Kulturně historický archiv, kart. 186, inv. č. 1517, fol. 4.

z věže chrámu a v den svatováclavského svátku vyrážel od kostela průvod ke svatému Václavu (svatostánku) k účasti na kázání, pobožnosti a Te Deum.³⁸⁸

Jako další festivitu připomeňme oslavy svatovojtěšského jubilea konané v červnu 1947 k upomínce devítistého padesátého výročí mučednické smrti světce. Svaté ostatky zavítaly při své pouti zemí i do Jindřichova Hradce a výbor pro svatovojtěšské oslavy v Jindřichově Hradci připravil bohatý program, jehož středobodem se stal právě proboštský kostel. Relikvie v něm byla uvítána a po dobu slavností i uložena. V noci z 28. na 29. června zůstal chrám otevřen za účelem zajištění přístupu k ostatkům a provádění nočních adorací, u nichž střídavě drželo čestnou stráž vojsko, Orel a Junák. V neděli 29. června odsloužili duchovní několik mší, včetně mše pontifikální, a pronesli kázání. Ve tři čtvrtě na tři se před kostelem seřadil průvod, který následně prošel městem do budovy kláštera, v níž bylo uděleno „*požehnání sv. Ostatky celému městu a kraji.*“³⁸⁹ Slavnosti neprobíhaly pouze v režii církve, ale měly i své politicko-správní zaštitění a lze o nich zároveň uvažovat jako o dalším ze způsobů reprezentace města. Patronát nad nimi drželo Posádkové velitelství, okresní a místní národní výbor. Uvítání ostatků po jejich příjezdu do města tak provedl místopředseda ONV Tříska.³⁹⁰ Po přinesení ostatků na Stalinovo náměstí zazněly fanfáry, státní hymna, chorál Hospodine pomiluj ny, účinkovala zde vojenská hudba a předseda MNV Vl. Jahoda přednesl projev.³⁹¹ Domněnku o propagačním aspektu podporuje výzva umístěná pod soupisem programových bodů: „*Přičiňte se, aby tyto celostátní oslavy, nad nimiž převzal záštitu pan president Dr. Edvard Beneš a předseda ZNV, byly skutečně i v Jindřichově Hradci důstojné a velkolepé.*“³⁹²

Jindřichohradecké proboštví se možná poněkud nečekaně připojovalo i k oslavám vzniku Československa, když paralelně s nimi nechávalo sloužit republice věnované mše. V den sedmého říjnového výročí tedy měla být v kostelu Nanebevzetí konána bohoslužba „*za blaho naší republiky*“,³⁹³ která byla zároveň patrně prvním takovým příspěvkem ze strany římskokatolické církve.³⁹⁴ Skutečnost je o to zajímavější,

³⁸⁸ Ohlas od Nežárky 59, 1929, č. 37, s. 3.

³⁸⁹ SOKA Jindřichův Hradec, Kulturně historický archiv, kart. 186, inv. č. 1517, fol. 7.

³⁹⁰ Tamtéž, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), Pamětní kniha města Jindřichova Hradce 1929, č. NAD 192, s. 428.

³⁹¹ Z programu není zřejmé, zda hudba hrála pouze hymnu a fanfáry či pokračovala i další produkcí. Tamtéž, Kulturně historický archiv, kart. 186, inv. č. 1517, fol. 7.

³⁹² Tamtéž.

³⁹³ Ohlas od Nežárky 55, 1925, č. 43, s. 1.

³⁹⁴ V předchozích ročnících *Ohlasu od Nežárky* se oznámení o konání bohoslužby neobjevuje.

že se tak dělo v atmosféře napjatých vztahů mezi Československem a Vatikánem, již vyvolala Marmaggiho aféra.

V roce desátého výročí získání samostatnosti se přímo na oficiálním programu oslav objevila „*Slavná pontifikální mše svatá s chvalozpěvem ‚Tebe Bože chválíme‘*“.³⁹⁵ Snad pro zdůraznění výjimečnosti kulatého jubilea byla celebrována mše právě v této „vyšší formě“, ačkoli nemusela nutně znamenat účast biskupa, neboť probošt požíval ze své funkce oprávnění k užívání biskupských insignií.

Kostel sehrál svou roli i jako jistá forma propagace města. Roku 1939 probíhala komunikace se společností Radiojournal Praha, která si kladla za cíl vyjednat vysílání záznamu některého z nedělních promenádních koncertů v Jindřichově Hradci. Režijní nároky na zajištění přenosu z koncertu ovšem nebyly zcela úměrné jeho předpokládané tříčtvrtěhodinové délce, a tak byla potřeba program rozšířit. Odvysílání bohoslužby z chrámu Nanebevzetí se jevilo jako jeho vhodné doplnění, neboť rozhlas na nedělní dopoledne zařazoval pravidelné přenosy z „*význačných měst a kostelů poutních*“.³⁹⁶ Celá relace představovala propagačně orientovaný počín, jehož potenciál byl ještě rozšířen konečnou změnou programu. Vysílání nakonec připadlo na úterý 15. srpna a původně zamýšlené přenosy mše a koncertu ještě obohatil přibližně dvacetiminutový rozhovor s názvem „*Přijďte nás navštívit do Jindřichova Hradce. Propagační rozhovor o zajímavostech a turisticky hodnotných objektech a místech*“.³⁹⁷

3. 2. 3. Kostel sv. Jana Křtitele

Založení „*nejpamátnějšího zdejšího*“³⁹⁸ kostela, vybudovaného v raně gotickém slohu, je připisováno řádu německých rytířů. Počátky výstavby sahají do dob Přemysla Otakara II., kdy základy chrámu překryly starší sakrální stavbu nesoucí románské prvky.³⁹⁹ Činnost řádu minoritů, kteří při sv. Janu sídlili do roku 1564⁴⁰⁰, měla zásadní dopad na celé město: „*S minority, kteří se usazovali jen ve velkých městech a měli dobré konexe s cizinou, kromě prospěchu osobního přišlo i dobrodiní duchovní, totiž Hradec*

³⁹⁵ Ohlas od Nežárky 58, 1928, č. 43, s. 3.

³⁹⁶ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 639, inv. č. 2600, sign. Hra/4,5, fol. 71.

³⁹⁷ Tamtéž, f. 78.

³⁹⁸ F. Lego, Hradec Jindřichův, s. 34.

³⁹⁹ P. Břicháček a kol., Jindřichův Hradec, s. 121.

⁴⁰⁰ Tamtéž.

*počal růsti na slavné město poutní, najmě o svátcích svatodušních a v den sv. Jana Křtitele Páně, neboť sem mniši získali mnoho ostatků a odpustkův (...).*⁴⁰¹

Průvodce nám opět přinášejí řadu informací o umělecké hodnotě chrámové výzdoby a architektonických prvcích. Obzvláště ceněna je Mikulášská kaple, „vzácná stavba asi z r. 1365, kterou dr. Josef Novák v „*Soupisu památek*“ nazývá „pravou perlou vrcholného slohu gotického, vynikající jasným a účelným rozvrhem, případnou formou článků struktivních, jednotou výzdoby a jasným a pečlivým provedením jednotlivostí“.⁴⁰²

Ani tato církevní památka nezůstávala nepovšimnuta jako možný cíl turistů. Chrám lákal svými interiéry a o zájmu návštěvníků svědčí iniciativa MNV zajišťující lepší přístupnost pamětihodnosti: „*V radě MNV v J. Hradci dne 24. června 1947 byla přednesena kulturním referentem stížnost, že kostel sv. Jana Křtitele bývá mimo dobu vykonávání bohoslužeb uzavřen a že nelze pak cizím návštěvníkům města, ať jednotlivcům či hromadným výpravám ukázati cenné historické památky tohoto kostela.*“⁴⁰³ Řešením mělo být zhotovení druhého klíče, který by byl k dispozici J. Mukovi a M. Gantnerovi, jimž připadalo zajišťování průvodcovských služeb případným zájemcům o návštěvu kostela. Proboštský úřad reagoval kladně a k vyřízení návrhu přistupoval velice energicky: „*V úctě podepsaný (probošt František Friedl) dovoluje si oznámiti, že ihned po doručení ct. přípisu místního národního výboru v Jindř. Hradci, aby bylo umožněno cizím návštěvníkům města prohlédnouti si v kteroukoli dobu denní kostel sv. Jana Křtitele a jeho velmi cenné historické památky pověřil p. Kubička, mistra zámečnického v Jindř. Hradci, aby v době co nejkratší klíč k hlavním dveřím kostela toho zhotovil.*“⁴⁰⁴ Na zpřístupnění objektu, ačkoli za světskými účely, měla tedy zájem i samotná církev.

Prostory svatojánského kostela rovněž našly své uplatnění v průběhu církevních festivít. Souběžně se mšemi slouženými v proboštském chrámu o eucharistickém dni probíhaly u sv. Jana bohoslužby německé.⁴⁰⁵ Sv. Jan tedy snad představoval rezidentní chrám německého obyvatelstva v Jindřichově Hradci. Při oslavách svatovojtěšského jubilea roku 1947 ovšem svatostánek zůstal poněkud upozaděm. Spíše než jako místo určené výkonu náboženského ritu, posloužil jako shromaždiště a výchozí bod průvodu: „*Mezitím před 9. hod. v kostele sv. Jana Křtitele shromáždí se žactvo všech škol a v 10*

⁴⁰¹ F. Teplý, Dějiny města Jindřichova Hradce I-II, I/1, s. 134.

⁴⁰² E. V. Daníhelovský, Vítáme Vás v Jindřichově Hradci, s. 12.

⁴⁰³ SOKA Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichův Hradec, 1372-1945 (1956), kart. 639, inv. č. 2600, sign. Hra/4,5, f. 127.

⁴⁰⁴ Tamtéž, f. 128.

⁴⁰⁵ Tamtéž, Kulturně historický archiv, kart. 186, inv. č. 1517, fol. 2.

*hodin vyjde odtud v průvodu do proboštského kostela, aby uctilo ostatky sv. Vojtěcha a složilo slib – Vykoná to s nimi jejich katecheta.*⁴⁰⁶

3. 2. 4. Sousoší Nejsvětější Trojice

Na hlavním hradeckém náměstí nalezneme nejvýznamnější památku jindřichohradeckého barokního sochařství. Přes svou dominantní povahu je autory průvodců reflektována poněkud vlažně. Je tak například popsána pouze jako „*vysoká socha sv. Trojice*“⁴⁰⁷ případně je bez přívlastků vylíčen její původ: „*Uprostřed sousoší Nejsv. Trojice (podle konzervátora prof. Mil. Gantnera korunování P. Marie), barokní dílo Matouše Strahovského z let 1764-6, nákladem 1.800 zl. poštmistra Ondřeje Bayera (za příspěví města a výnosu veřejných sbírek, celkem 50 zl.) postavené, 20 m vysoké, z české žuly a uherského vápence, stojí na místě bývalého pranýře. Vysvěceno r. 1766, r. 1940 spolkem „Přátel starého Jindř. Hradce“ nákladem K 25.000.- opraveno. Dole sv. Prokop, Jiří, Anna a Josef, nahoře sv. Hypolit, Expeditius a František Xav.*“⁴⁰⁸ Vysvětlení této přehlíživosti vůči největšímu hradeckému stavitelskému počínu barokního slohu lze, s ohledem na období, v němž byly některé z průvodců vydány, spatřovat v poněkud prozaických okolnostech jeho vzniku. Donátor díla Ondřej Bayer⁴⁰⁹ jeho výstavbu vnímal snad pouze jako: „*potvrzení svého vstupu do zámožných vrstev poddanského města zřízením nákladného díla, jehož obsah má všechny rysy současné ideologie a výrazně reprezentuje postavení měšťana.*“⁴¹⁰

Další možný výklad vyplývá ze samotné povahy skulptury, která je připomínkou jednoho z pilířů starého řádu – katolického náboženství. Jako doklad poslouží stručný ikonografický rozbor Emy Charvátové: „*Převaha jezuitských světců na sloupu respektuje vůdčí postavení řádu, sochou sv. Vojtěcha a Prokopa je vyjádřena úcta k vrchnostenské rodině, sochou sv. Expedita uctívá mecenáš patrona poštovníctví.*“⁴¹¹ Reprezentační snahy měšťanů jsou zastoupeny sochou Hyppolita, barokního patrona Jindřichova Hradce.⁴¹²

⁴⁰⁶ Tamtéž, f. 7.

⁴⁰⁷ L. Domečka, Průvodce, s. 16.

⁴⁰⁸ E. V. Danihelovský, Víťame Vás v Jindřichově Hradci, s. 8.

⁴⁰⁹ Ondřej Josef Bayer (1708-1788), důstojník císařské armády a první z linie dědičných jindřichohradeckých pošt mistrů. Kromě sloupu Nejsvětější Trojice (zde označován jako sousoší Nanebevzetí Panny Marie) financoval i výstavbu sousoší Ukřižování umístěného na mostu přes rybník Vajgar. Š. Běhalová, Nezapomenutelné osobnosti, s. 54.

⁴¹⁰ E. Charvátová, Jindřichův Hradec, s. 86.

⁴¹¹ Tamtéž.

⁴¹² Milan Gantner, Sousoší Nanebevzetí Panny Marie v Jindřichově Hradci, Jindřichův Hradec 1941, s. 16.

Pro sledované období se nepodařilo prokázat, že by sousoší tvořilo významný bod paměti města. Zkoumané prameny neposkytly větší množství zmínek o jeho předpokládaném využívání například jako bodu setkávání, orientačního bodu či objektu, který by mohl sloužit jako jakési zátiší či pozadí při konání kulturních nebo manifestačních akcí. Sousoší zpravidla nebylo zmiňováno ani ve spojitosti s průběhem oslav například výročí vzniku republiky či svátku práce. Podařilo se nicméně dohledat doklad, v němž je skulptuře přisuzována konkrétní role v rámci oslav svatovojtěšského jubilea. Režie slavností počítala se sloupem jako s jedním ze zastavení na cestě průvodu nesoucího ostatky. Zároveň pak u něj proběhla hudební a v jistém smyslu manifestační produkce: „*U sousoší Nejsv. Trojice na Stalinově nám. Fanfáry, státní hymna a chorál Hospodine pomiluj ny; hraje vojenská hudba.*“⁴¹³

Na základě provedeného pramenného výzkumu lze usoudit, že sloup pro město představoval spíše přítěž, když vyžadoval časté opravy. Památka, vinou svého špatného stavu, dokonce ohrožovala kolemjdoucí, neboť z ní odpadávaly části zchátralých soch.⁴¹⁴ Na dalším poškození se podílely i místní děti, které v rámci svých her po sousoší šplhaly.⁴¹⁵

⁴¹³ SOKA Jindřichův Hradec, Kulturně historický archiv, kart. 186, inv. č. 1517, fol. 7.

⁴¹⁴ Tamtéž, kart. 368, inv. č. 1642, fol. 283.

⁴¹⁵ Tamtéž, fol. 284.

Závěr

Totožnost Jindřichova Hradce v období mezi lety 1918 a 1948 spočívala na několika pilířích. Jako velice intenzivní se ukázala tendence začlenit město do procesu vytváření identity nového československého státu. Hradečtí se k myšlence národní autonomie aktivně hlásili již před vznikem samostatného Československa a svou pronárodní orientaci prokazovali různými manifestacemi. Za vrcholný okamžik budování prvorepublikového mýtu v Jindřichově Hradci můžeme považovat návštěvu prezidenta T. G. Masaryka. Uvítání, projevované pocty i doprovodný program vyjadřovaly hlubokou úctu Hradeckých k hlavě státu. Silný motiv procházející celou událostí představovaly reference k legionářům a jejich kultu. Roku 1937, kdy do města zavítal E. Beneš, manifestovali Hradečtí svůj poměr k republice již skromněji. V programu nechyběly některé symbolické prostory a starostův projev obsahoval vyslovení věrnosti prezidentu Benešovi, pozornost ovšem získaly i otázky národnostní a hospodářské. Svou náklonnost k první republice vyjadřovali Hradečtí budováním památníků a pomníků zasvěcených legionářům a husitské tradici. Tato místa paměti pak bývala často řazena na programy slavností a manifestací podporujících prvorepublikový mýtus. Za zvlášť důležité považovala místní správa oslavy Husova výročí, při nichž dbala na pevnou organizaci a usilovala o vysokou účast a reprezentativní přístup místních.

Proces formování vztahu k Československu rozvrátila Mnichovská dohoda a následný vznik protektorátu. Okupační moc samozřejmě nepřipouštěla konání dřívějších oslav a likvidovala odkazy připomínající svobodné časy. Památníky byly strženy a okupanti se snažili přimět obyvatelstvo k účasti na uměle vytvořené festivitě, jež měla připomínat vznik protektorátu. Totožnost místních dále nabourávali přejmenováváním veřejných prostranství a ulic po nových vzorech.

Po květnovém osvobození sice došlo k obnovení tradičních slavností, avšak jejich podobu již ovlivňoval nový ideologický kurz. Oslavy vzniku republiky tak například formoval i odkaz na přínos nové hospodářské politiky – dvouletku. Hradečtí si nově připomínali Velkou říjnovou socialistickou revoluci či německý vpád do Sovětského svazu a prokázali i vděčnost Rudé armádě, když vztyčili jejím vojákům zasvěcený památník. Obnova identity samozřejmě zahrnovala návrat k původním názvům městských ulic. Návrhy nových pojmenování odkazovaly k reáliím uplynulého konfliktu (ulice Stalingradská, 5. května, Dukelská), hlásily se k soudobému politickému vzoru – prezidentu Benešovi – a po únorovém převratu i k představitelům nového ideologického

proudu. Svou pozici zde budovala i KSČ, jejíž zásluhy při své návštěvě Jindřichova Hradce vyzdvihoval Václav Kopecký.

Analýzou turistických průvodců se podařilo prokázat, že za významný prvek totožnosti považovali Hradečtí své kulturněhistorické dědictví. Ve snaze učinit z města cíl turistické výpravy vyzdvihovaly bedekry především komplex hradu a zámku, památkové objekty situované ve starém městě a pamětihodnosti sakrálního charakteru. Průvodce zdůrazňovaly historickou a uměleckou hodnotu staveb, aby tak posílily povědomí o kulturním bohatství. Okolní lesy a blízký přírodní park Česká Kanada bývaly rovněž připomínány jako prostory s rekreačním potenciálem, ačkoli jim tisky ve srovnání s historickým dědictvím města věnovaly méně pozornosti.

Do textu publikací pronikaly i aspekty hospodářské a politické. Především tisk *Jindřichův Hradec a jeho okolí* z roku 1925 pomohl odhalit místní stigmata vyplývající z neutěšené hospodářské situace regionu, jeho nedostatečné industrializace a z toho vyplývajícího pocitu odvržení. Předmětem kritiky se stalo i špatné železniční spojení Jindřichova Hradce s okolním světem. S otázkou hospodářské zaostalosti souvisela i krajinská výstava, jež se stala jedním z důvodů vydání průvodce. Expozice představovala způsob, jakým se město pokoušelo upozornit na své problémy a jejím prostřednictvím zároveň částečně vystoupilo z identity historického artefaktu.

Totožnost starobylého města s bohatými dějinami podporovala i přítomnost černínskému archivu a zájem, který o něj projevovali čeští historikové. Nejvíce si Hradečtí patrně vážili zájmu Františka Palackého, jemuž svou úctu prokázali udělením čestného občanství. Prostřednictvím historikovy osoby se tak snad hlásili k českému historickému odkazu propojovanému s národně-obrozenou myšlenkou.

Sledování míst paměti sakrální povahy ukázalo Jindřichův Hradec jako město, v němž si katolicismus udržoval poměrně silné pozice i v první polovině 20. století. Místní probošství rovněž přispívalo k podpoře národní myšlenky, když ve spojitosti s oslavami výročí vzniku republiky nechávalo sloužit mše.

Na náměstí Míru coby centrálního hradeckého sdíleného prostoru se soustředil největší podíl zdejšího veřejného dění. Sloužilo tak především konání politických akcí, různých typů manifestací a táborů lidu. Povahu nejexponovanějšího veřejného prostoru podporovalo i umístění radnice, sídla orgánů místní správy, která rovněž sehrála svou roli v historických okamžicích. Naproti tomu Langrův dům se do místní paměti zapsal spíše svou historickou hodnotou a památkovým potenciálem. S hlavním hradeckým náměstím byla úzce spojena i paměť vojenská. Posádka a její hudba obvykle participovala na

slavnostech a kolektivních akcích různého typu a na náměstí přijímala i různá ocenění a projevy úcty (připomeňme předání nového plukovního praporu tělocvičnou jednotou Sokol). Obyvatelé Jindřichova Hradce si místní posádky patrně vážili, jak dokazují vzájemné dobré vztahy a příkladné soužití často připomínané v pramenech.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Archiv města Jindřichova Hradce 1372-1945 (1956).

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Kulturně historický archiv.

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Městský národní výbor Jindřichův Hradec, 1945–1990 (1991).

Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Sběrka pohlednic, 1850-2011, sign. 439/439-08, inv. č. 439, Jindřichův Hradec, Náměstí Míru.

Vydané prameny

Česká Kanada. Jindřichův Hradec: letovisko lesů a rybníků v polovici cesty na mezinár. autostrádě Praha-Vídeň, Jindřichův Hradec 1938.

DANIHELOVSKÝ, Emanuel Vladimír (ed.), Město Jindřichův Hradec, jedno z našich nejkrásnějších, Jindřichův Hradec 1947.

DANIHELOVSKÝ, Emanuel Vladimír, Víťame Vás v Jindřichově Hradci. Informativní příručka (průvodce), Jindřichův Hradec 1946.

DOMEČKA, Ludvík, Průvodce po Jindř. Hradci a okolí, Jindřichův Hradec 1888.

GANTNER, Milan – BAUER, Josef, Jindřichův Hradec a jeho okolí, Jindřichův Hradec 1925.

LEGO, František, Hradec Jindřichův a jeho okolí, Praha 1916.

MUK, Jan a kol., Česká Kanada, Jindřichohradecko, Jindřichův Hradec 1949.

STUDNIČKA, František Josef, Vůdce okolím jindřichohradeckým, Jindřichův Hradec 1893.

Periodika

Hlasy ze Šumavy, 1895.

Jihočeská pravda, 1947.

Národní listy, 1940.

Ohlas od Nežárky, 1912, 1918, 1919, 1921, 1922, 1923, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1933, 1935, 1937, 1939, 1940.

Písecké listy, 1939.

Pošumaví, 1913.

Internetové zdroje

Encyklopedie dějin města Brna

www.encyklopedie.brna.cz

Osobnosti regionu

www.osobnostiregionu.cz

Literatura

ASSMANN, Jan, Kultura a paměť. Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku, Praha 2001.

BĚHALOVÁ, Štěpánka – FÜRBAACH, František – KÖRNEROVÁ CHLÁDKOVÁ, Michaela – LANGEROVÁ, Sabina, Jindřichohradecký uličník, Jindřichův Hradec 2014.

BĚHALOVÁ, Štěpánka, Nezapomenutelné osobnosti v historii města Jindřichův Hradec, Jindřichův Hradec 2015.

BÍLEK, Josef, 90 let PhDr. Karla Třísky (nar. 11. 7. 1904, Praha), Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 31, 1994, č. 4, s. 263.

BÍLEK, Josef, Krajinská výstava Českomoravské vrchoviny, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 32, 1995, č. 1, s. 46-47.

BOROVÍČKA, Michael – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan. P. – BĚLINA, Pavel, Velké dějiny zemí Koruny české XII. b, Praha 2013.

BŘICHÁČEK, Pavel a kol., Jindřichův Hradec 1293-1993: sborník statí k dějinám města, České Budějovice 1993.

BUBEN, Milan, Encyklopedie heraldiky, Praha 1997.

- CECHMAJSTR, Arnošt, Jihočeští legionáři (pokračování), Jihočeský přehled 4, 1929-1930, č. 4, s. 112.
- ČEJKA, Petr – HRADECKÝ, Adolf – ŠIRŮČEK, Jan – VYTISKA, Jaroslav, Mnichov a okres Jindřichův Hradec, Jindřichův Hradec 1988.
- DOLENSKÝ, Antonín, Kulturní adresář ČSR: biografický slovník žijících kulturních pracovníků a pracovníc, Praha 1936.
- GANTNER, Milan, Sousoší Nanebevzetí Panny Marie v Jindřichově Hradci, Jindřichův Hradec 1941.
- GÖBL, Luboš, Osobnosti Vysočiny I., Pelhřimov 2005.
- HALBWACHS, Maurice, Kolektivní paměť, Praha 2009.
- HRDLIČKA, Josef, Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590-1630), České Budějovice 2013.
- HROCH Miroslav (ed.), Pohledy na národ a nacionalismus, Praha 2003.
- CHARVÁTOVÁ, Ema, Jindřichův Hradec, Praha 1974.
- JANDOUREK, Jan, Sociologický slovník, Praha 2001.
- JBI, Vzpomínka na ak. sochaře Rudolfa Kabeše, Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích 11, 1974, č. 3, s. 210.
- JIRÁSKO, Luděk, Jindřichův Hradec, Praha 2007.
- KOL., Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005, Praha 2006.
- KUNZMANN, Peter – BURKARD, Franz-Peter – WIEDMANN, Franz, Encyklopedický atlas filosofie, Praha 2001.
- LE GOFF, Jacques, Paměť a dějiny, Praha 2007.
- LOUŽENSKÝ, Jiří, Neuskutečněné železniční tratě na jihu Čech, S. 1.: s. n. 1991.
- MACH, Vladimír, Malý slovník jihočeských výtvarných umělců, S. 1.: s. n. 1992.
- MICHL, Jan, Legionáři a fenomén legionářství v moderní čs. státnosti. Disertační práce, Praha 2008.
- MUK, Jan, Jak kdysi vypadal Jindřichův Hradec, Jindřichův Hradec 1936.

- MUK, Jan, Kapitoly z minulosti Jindřichohradecka, Jindřichův Hradec 1970.
- MUK, Jan, K historii jihočešství, České Budějovice 1940.
- MUK, Jan, Ze zákulisí osudů Jindřichova Hradce v letech 1939-1942, Jindřichův Hradec 1946.
- MUK, Jan, Politický život Jindř. Hradce (1848-1918), Jindřichův Hradec 1929.
- NORA, Pierre, Mezi pamětí a historií: problematika míst, in: Antologie francouzských společenských věd: Město, Praha 1996.
- NOVÁKOVÁ, Stanislava – VANČUROVÁ, Ivana, Jindřichohradecký archiv a jeho archiváři, Štít 12, 1984, č. 46, s. 5.
- Ottův slovník naučný. Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, sv. XII, Praha 1998.
- PÁNEK, Augustin, Dr. František Josef Studnička. Nástin jeho života i činnosti, Praha 1904.
- Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů, Praha 1913.
- PSÍKOVÁ, Jiřina a kol., Historie a současnost podnikání na Jindřichohradecku, Pardubice 1999.
- SEDLÁČEK, August, Hrady, zámky a tvrze Království českého. Díl čtvrtý, Vysočina tábořská, Praha 1995.
- SOLPERA, Jan, Devětadvacátí v osmatřicátém: Jindřichohradecký pěší pluk číslo 29 "Plukovníka J. J. Švece" při obraně republiky na konci třicátých let 20. století, Jindřichův Hradec 2008.
- SOUKUPOVÁ, Blanka – HROCH, Miroslav – SCHEU, Harald Christian – JURKOVÁ, Zuzana (eds.), Mýtus – „realita“ – identita. Státní a národní metropole po první světové válce, Praha 2012.
- Statistický lexikon obcí v zemi České, Praha 1934.
- STOCKÝ, Jan, Jižní Čechy. Kulturní, hospodářský, sociální vývoj a stav. Program regionální práce, Praha 1937.

- ŠTEMBERA, Petr, Diplomy, Bulletin Moravské galerie v Brně 21, 2001, č. 57, s. 112.
- TEPLÝ, František, Dějiny města Jindřichova Hradce I-II, I/3, Jindřichův Hradec 1935.
- TEPLÝ, František, Dějiny města Jindřichova Hradce I-II, I/1, Jindřichův Hradec 1928.
- TOMEŠ, Josef a kol., Český biografický slovník XX. století III., Praha 1999.
- TŘÍSKA, Karel, Černínský archiv v Jindřichově Hradci, Praha 1936.
- VETÝŠKA, Jiří, 90 let značky Lada: o šicích strojích a lidech kolem nich, Jindřichův Hradec 2010.
- ZVÁNOVCOVÁ, Alena, František Lego – vlastivědný a národopisný pracovník, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 32, 1995, č. 2, s. 139-141.

Seznam příloh

Příloha č. 1

Mapa města otištěná v průvodci *Jindřichův Hradec a jeho okolí*.

Zdroj: Milan Gantner – Josef Bauer, *Jindřichův Hradec a jeho okolí*, Jindřichův Hradec 1925, s. 32.

Příloha č. 2

Pohled na Jindřichův Hradec s kostelem Nanebevzetí Panny Marie.

Zdroj: <https://www.jh.cz/cs/fotogalerie/jindrichuv-hradec.html>, 19. 6. 2018.

Příloha č. 3

Návštěva Edvarda Beneše v Jindřichově Hradci roku 1937.

Zdroj: Emanuel Vladimír Danihelovský (ed.), *Město Jindřichův Hradec, jedno z našich nejkrásnějších*, Jindřichův Hradec 1947, s. 6.

Příloha č. 4

Manželé Benešovi v Jindřichově Hradci roku 1937.

Zdroj: Emanuel Vladimír Danihelovský (ed.), *Město Jindřichův Hradec, jedno z našich nejkrásnějších*, Jindřichův Hradec 1947, s. 7.

Příloha č. 5

Pomník padlým vojínům 75. pěšího pluku na městském hřbitově.

Zdroj: Fotografoval autor.

Příloha č. 6

Pomník plukovníka Josefa Jiřího Švece před Novými kasárnami.

Zdroj: <https://jindrichohradecky.denik.cz/galerie/foto.html?mm=pomnik-plukovnika-svece-jh1801&back=2002290279-1164-26&photo=1>, 19. 6. 2018.

Příloha č. 7

Pomník padlým vojínům-legionářům ve Svatojakubských sadech.

Zdroj: Emanuel Vladimír Danihelovský (ed.), Město Jindřichův Hradec, jedno z našich nejkrásnějších, Jindřichův Hradec 1947, s. 80.

Příloha č. 8

Pomník Mistra Jana Husa v Husových sadech.

Zdroj: Fotografoval autor.

Příloha č. 9

Publikace *Průvodce po Jindř. Hradci a okolí*.

Zdroj: Ludvík Domečka, Průvodce po Jindř. Hradci a okolí, Jindřichův Hradec 1888.

Příloha č. 10

Publikace *Česká Kanada, Jindřichohradecko*.

Zdroj: Jan Muk a kol., Česká Kanada, Jindřichohradecko, Jindřichův Hradec 1949.

Příloha č. 11

Slavnostní předání praporu 29. pěšímu pluku na Wilsonově náměstí.

Zdroj: Jan Solpera, Devětadvacátí v osmatřicátém: Jindřichohradecký pěší pluk číslo 29 "Plukovníka J. J. Švece" při obraně republiky na konci třicátých let 20. století, Jindřichův Hradec 2008, s. 19.

Příloha č. 1: Mapa města otištěná v průvodci *Jindřichův Hradec a jeho okolí*.

Příloha č. 2: Pohled na Jindřichův Hradec s kostelem Nanebevzetí Panny Marie.

Příloha č. 3: Návštěva Edvarda Beneše v Jindřichově Hradci roku 1937.

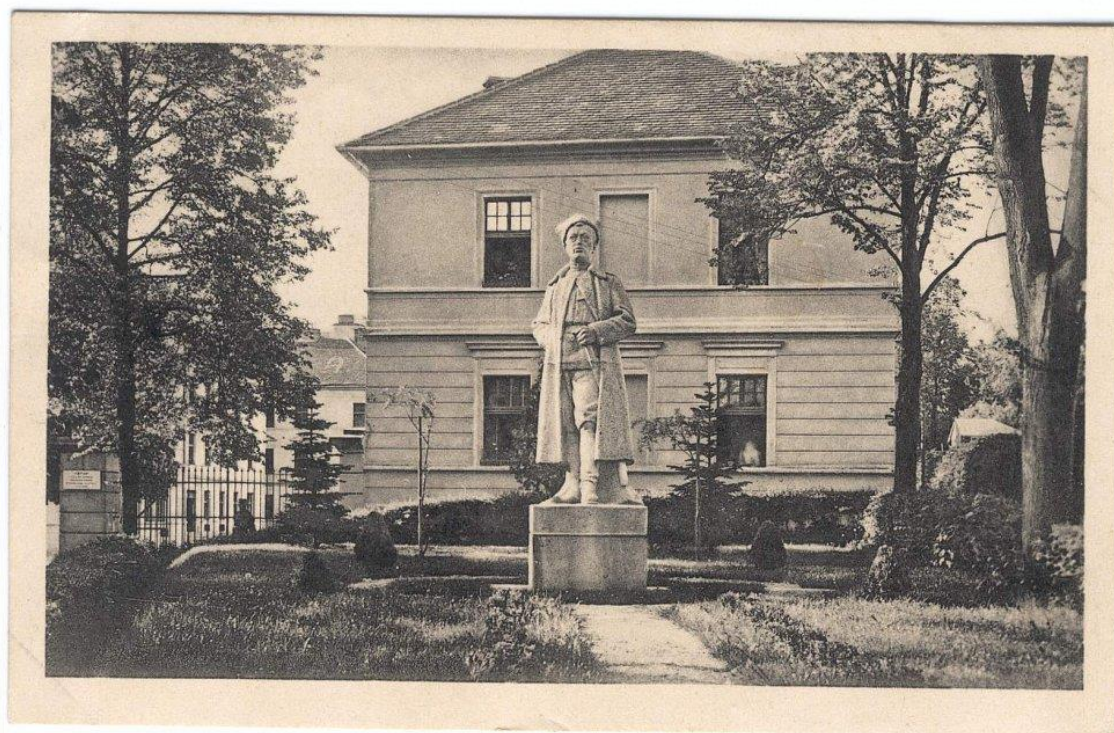
Příloha č. 4: Manželé Benešovi v Jindřichově Hradci roku 1937.

Příloha č. 5: Pomník padlým vojínům 75. pěšího pluku na městském hřbitově.

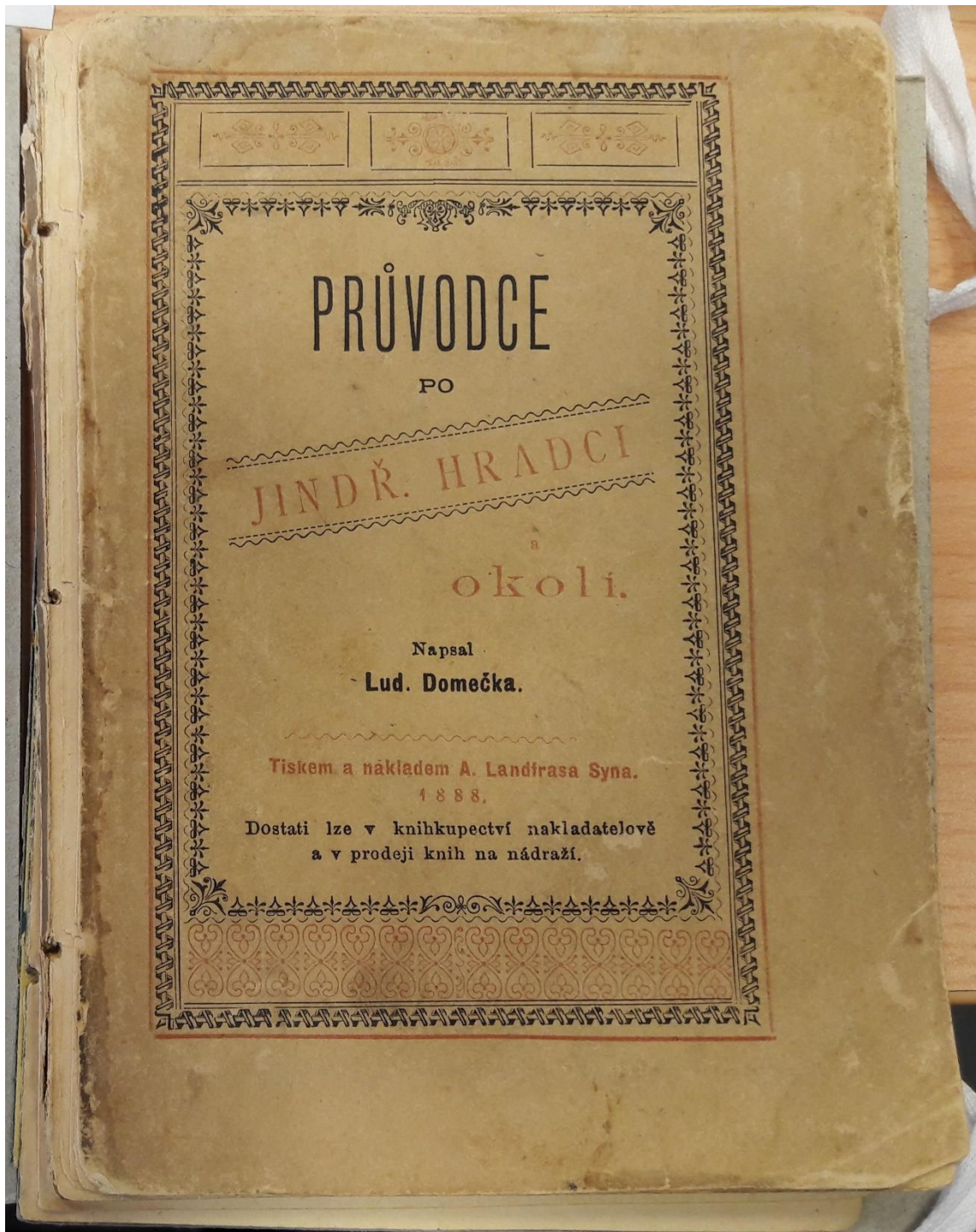
Příloha č. 6: Pomník plukovníka Josef Jiřího Švece před Novými kasárnami.

Příloha č. 8: Pomník Mistra Jana Husa v Husových sadech.

Příloha č. 9: Publikace *Průvodce po Jindř. Hradci a okolí.*

Příloha č. 10: Publikace *Česká Kanada, Jindřichohradecko*.

Příloha č. 11: Slavnostní předání praporu 29. pěšímu pluku na Wilsonově náměstí.

